

Univerzita Karlova
Přírodovědecká fakulta
Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje

Studijní program: Geografie
Studijní obor: Sociální geografie a regionální rozvoj

Bc. Šárka Večeřová

**VLIV SOCIÁLNÍCH SÍTÍ NA MEZINÁRODNÍ MIGRACI A ÚSPĚŠNOST INTEGRACE (NA PŘÍKLADU
UKRAJINSKÝCH A MOLDAVSKÝCH MIGRANTŮ V ČESKU)**

IMPACT OF SOCIAL NETWORKS ON INTERNATIONAL MIGRATION MOVEMENTS AND A SUCCESS OF
INTEGRATION (ON THE EXAMPLE OF UKRAINIAN AND MOLDOVAN MIGRANTS IN CZECHIA)

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: prof. RNDr. Dušan Drbohlav, CSc.

Praha 2021

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem závěrečnou práci zpracovala samostatně, a že jsem uvedla všechny použité informační zdroje a literaturu. Tato práce ani její podstatná část nebyla předložena k získání jiného nebo stejného akademického titulu.

V Praze, 15.7.2021

Bc. Šárka Večeřová

PODĚKOVÁNÍ

Na tomto místě bych ráda poděkovala prof. RNDr. Dušanu Drbohlavovi, CSc. za velmi trpělivou a vytrvalou pomoc, odborné vedení a cenné rady při zpracovávání této diplomové práce. Děkuji také RNDr. Jiřímu Hasmanovi, PhD. za veškeré užitečné připomínky k metodologii práce. V neposlední řadě patří poděkování mé rodině, bez které bych nemohla tuto práci dokončit.

ABSTRAKT

Rozsáhlá emigrace z postsovětských zemí je zapříčiněna především nepříznivými ekonomickými a sociálními podmínkami, z čehož pramení převažující ekonomický motiv ukrajinských a moldavských migrantů pro přesun do jiné země. Především za účelem snazší imigrace do Česka jsou budovány a udržovány sociální sítě a vazby na geograficky rozptýlených místech. Jejich nepostradatelnost v migračním procesu spočívá v získávání informací, přístupu k cenným zdrojům a zachování psychické podpory. V důsledku rozmachu komunikačních technologií a stále přívetivějších podmínkám k cestování postupně dochází k rozvoji sociálních sítí a vazeb. Předložená diplomová práce zkoumá vliv sociálních sítí na mezinárodní migraci a úspěšnost integrace ukrajinských a moldavských migrantů v Česku. Sociální sítě migrantů jsou prověřeny z hlediska jejich intenzity v zemi původu i v zemi cílové a společně s tím je cíleno na migrantovo remitenční a transnacionalizační chování. Vliv sociálních sítí na migraci je analyzován kvantitativní metodou na základě odpovědí z dotazníkového šetření s výběrem pomocí metody „sněhové koule“ (data pro tento výzkum byla získána a dále využita z šetření realizovaného týmem Geomigrace v rámci projektu Grantové agentury ČR). Mnohonásobná lineární regrese pomohla zjistit, jaké konkrétní proměnné ovlivňují charakter sociálních sítí. Výsledky prokazují existenci vzájemné závislosti mezi sociálními sítěmi (s krajany i s majoritou) a finančními remitencemi. Důležité prvky působící na charakter sociálních sítí Ukrajinců a Moldavanů jsou také pohlaví, vzdělání, pravděpodobnost návratu, znalost českého jazyka a délka pobytu. Zvláštní pozornost byla věnována rovněž transnacionalizaci, která je dle výsledků ovlivněna zejména počtem vazeb na české přátele (majoritu) či znalostí českého jazyka. Poznatky plynoucí z výzkumu kromě několika málo výjimek hovoří ve prospěch migračních konceptů a teorií, které byly v diplomové práci využity a testovány.

Klíčová slova:

Migrace, sociální sítě, sociální vazby, finanční remitence, transnacionalizace, Ukrajina, Moldavsko

ABSTRACT

Extensive emigration from post-soviet countries is caused mainly by unfavorable economic and social conditions, which is the source of the predominant economic motive of Ukrainian and Moldovan migrants to another country. Mainly for the purpose of easier immigration to the Czech Republic, social networks and links are being built and maintained in geographically dispersed places. Their indispensability in the migration process lies in obtaining information, access to valuable resources and retention of psychological support. Due to the expansion of communication technologies and increasingly favorable conditions for travelling, social networks and ties are gradually developing. The submitted diploma thesis explores the influence of social networks on international migration and the success of the integration of Ukrainian and Moldovan migrants in the Czech Republic. The social networks of migrants are tested in terms of their intensity in the country of origin and in the destination country, and at the same time the financial remittance and transnationalization behavior is targeted. The impact of social networks on migration is analyzed by a quantitative method based on the answers from a questionnaire survey with a selection using the „snow-ball" method (data for this research were obtained and further used from a survey carried out by the Geomigration team within the project of the Grant Agency of the Czech Republic). Multiple linear regression helped to determine which specific variables affect the nature of social networks. The results show the existence of interdependence between social networks (with compatriots and the majority) and financial remittances. Important elements influencing the character of social networks of Ukrainians and Moldovans are also gender, education, probability of return, knowledge of the Czech language and length of stay. Close attention was also paid to transnationalization, which according to the results is influenced mainly by the number of ties to Czech friends (majority) or knowledge of the Czech language. The findings from analysis, besides some exceptions, supports the assumption of migration concepts and theories that were used and tested in the theses.

Key words:

Migration, social networks, social ties, financial remittances, transnationalization, Ukraine, Moldova

Obsah

SEZNAM OBRÁZKŮ	8
SEZNAM GRAFŮ	8
SEZNAM TABULEK	8
SEZNAM PŘÍLOH	9
SEZNAM ZKRATEK	10
1. ÚVOD	11
2. TEORETICKÉ ZARÁMOVÁNÍ	13
2.1. MIGRACE	13
2.2. REMITENCE	14
2.2.1. <i>Finanční remitence</i>	15
2.2.2. <i>Remitence v interakci se sociálními sítěmi</i>	19
2.2.3. <i>Finanční remitence a covid-19</i>	22
2.3. SOCIÁLNÍ A LIDSKÝ KAPITÁL	24
2.4. SOCIÁLNÍ SÍTĚ A MIGRACE	27
2.4.1. <i>Místní vazby a prostorová koncentrace</i>	32
2.4.2. <i>Důležitost sociálních sítí na formování ekonomiky</i>	33
2.4.3. <i>Sociální sítě a rozhodování o migraci</i>	35
2.4.4. <i>Sociální sítě a COVID-19</i>	37
2.5. INTEGRACE	38
2.6. TRANSNACIONALIZACE	42
2.7. NEOKLASICKÁ EKONOMIE VS. NOVÁ EKONOMIE PRACOVNÍ MIGRACE	45
2.8. NÁVRAT VS. SPOKOJENOST SE ŽIVOTEM	47
3. VÝZKUMNÉ OTÁZKY, HYPOTÉZY A JEJICH OPODSTATNĚNÍ	49
4. KONTEXTUÁLNÍ ČÁST	51
4.1. MIGRAČNÍ SITUACE ČESKA	51
4.1.1. <i>Historie migrace do Česka</i>	51
4.1.2. <i>Současná migrační situace Česka</i>	52
4.2. MIGRAČNÍ SITUACE UKRAJINY	54
4.3. MIGRAČNÍ SITUACE MOLDAVSKA	57
5. METODOLOGIE VÝZKUMU A DATA	62
5.1. KVANTITATIVNÍ ZPRACOVÁNÍ DAT	62

5.1.1.	<i>Korelační analýza</i>	63
5.1.2.	<i>Regresní analýza</i>	64
5.2.	METODA SBĚRU DAT – DOTAZNÍKOVÉ ŠETŘENÍ	65
5.3.	LIMITY VÝZKUMU.....	66
5.4.	ÚPRAVY DAT.....	68
5.4.1.	<i>Index intenzity sociálních sítí</i>	69
5.4.2.	<i>Index transnacionalizace</i>	70
5.4.3.	<i>Index finančních remitencí</i>	71
6.	POPISNÁ STATISTIKA	72
6.1.	UKRAJINA – SOCIODEMOGRAFICKÉ, SOCIÁLNÍ A FINANČNÍ UKAZATELE	72
6.2.	MOLDAVSKO – SOCIODEMOGRAFICKÉ, SOCIÁLNÍ A FINANČNÍ UKAZATELE	80
7.	TESTOVÁNÍ HYPOTÉZ – VÝSLEDKY VÝZKUMU	88
7.1.	KORELAČNÍ MATICE.....	88
7.1.1.	<i>Ukrajina</i>	88
7.1.2.	<i>Moldavsko</i>	91
7.2.	VÝSLEDKY REGRESNÍ ANALÝZY	93
7.2.1.	<i>Hypotéza č. 1</i>	93
7.2.2.	<i>Hypotéza č. 2</i>	98
7.2.3.	<i>Hypotéza č. 3</i>	102
8.	ZÁVĚR	107
9.	DISKUSE	109
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	111
	PŘÍLOHY	118

Seznam obrázků

Obrázek 1: Dva kontexty studia remitencí	17
Obrázek 2: Vybrané země s podílem přítomné důvěry k příbuzným a přátelům	21
Obrázek 3: Průběh dopadu covidu-19 na finanční remitence	23
Obrázek 4: Model rozhodování o migraci dle úrovní a vlivu sociálních sítí	36
Obrázek 5: Schéma multikulturní společnosti a jejích klíčových prvků	40
Obrázek 6: Okolnosti určující návrat a setrvání	47
Obrázek 7: Počet Moldavanů v Česku na 1 000 obyvatel	59

Seznam grafů

Graf 1: Metody hledání zaměstnání nezaměstnaných uchazečů	34
Graf 2: Zastoupení Moldavanů v Česku dle typu pobytu včetně důrazu na ženské pohlaví	59
Graf 3: Znalost češtiny ukrajinských migrantů	73
Graf 4: Frekvence kontaktu Ukrajinců s rodinou a přáteli (s krajany) na Ukrajině	74
Graf 5: Forma kontaktu Ukrajinců s rodinou a přáteli (s krajany).....	75
Graf 6: Graf průměrných hodnot normovaných veličin a indexů u Ukrajinců (podle pohlaví).....	78
Graf 7: Graf průměrných hodnot normovaných veličin a indexů u Ukrajinců (podle vzdělání)	79
Graf 8: Znalost češtiny moldavských migrantů	81
Graf 9: Frekvence kontaktu Moldavanů s rodinou a přáteli (s krajany).....	82
Graf 10: Graf průměrných hodnot normovaných veličin a indexů u Moldavanů (podle pohlaví).....	86
Graf 11: Graf průměrných hodnot normovaných veličin a indexů u Moldavanů (podle vzdělání)	87

Seznam tabulek

Tabulka 1: Příklady otázek z výzkumu o sociálních vazbách	30
Tabulka 2: Porovnání teorií NE a NEM	45
Tabulka 3: Přehled použitých proměnných v analýze - Ukrajina	72
Tabulka 4: Rozložení dle pohlaví a vzdělání za Ukrajinu	73
Tabulka 5: Vazby ukrajinských migrantů na jejich přátele v Česku (s majoritou)	74
Tabulka 6: Frekvence cest ukrajinských migrantů na Ukrajinu (zpět domů)	75
Tabulka 7: Výše a četnost zaslaných finančních remitencí ukrajinskými migranty z Česka na Ukrajinu	76
Tabulka 8: Délka pobytu ukrajinských migrantů v Česku.....	76

Tabulka 9: Průměrné hodnoty normovaných veličin a indexů u Ukrajinců (podle pohlaví a vzdělání)	77
Tabulka 10: Přehled použitých proměnných v analýze – Moldavsko	80
Tabulka 11: Rozložení dle pohlaví a vzdělání za Moldavsko	81
Tabulka 12: Vazby moldavských migrantů na jejich přátele v Česku (s majoritou)	82
Tabulka 13: Počet cest (frekvence cest) moldavských migrantů do Moldavska (domů)	83
Tabulka 14: Pravděpodobnost návratu moldavských migrantů žijících v Česku	83
Tabulka 15: Výše a četnost zaslaných finančních remitencí moldavskými migranty z Česka do Moldavska	84
Tabulka 16: Délka pobytu moldavských migrantů v Česku	84
Tabulka 17: Průměrné hodnoty normovaných veličin a indexů u Moldavanů (podle pohlaví a vzdělání)	85
Tabulka 18: Korelační vztahy mezi proměnnými – Ukrajina	89
Tabulka 19: Korelační vztahy mezi indexy a proměnnými – Ukrajina.....	90
Tabulka 20: Korelační vztahy mezi proměnnými – Moldavsko	92
Tabulka 21: Výzkumná otázka a hypotéza č. 1.....	93
Tabulka 22: Hledání podmíněnosti u závisle proměnné index finančních remitencí na nezávisle proměnné sociální síť s majoritou – Ukrajina	94
Tabulka 23: Hledání podmíněnosti u závisle proměnné index finančních remitencí na nezávisle proměnné sociální síť s majoritou – Moldavsko	96
Tabulka 24: Výzkumná otázka a hypotéza č. 2.....	98
Tabulka 25: Hledání podmíněnosti u závisle proměnné index finančních remitencí na nezávisle proměnné sociální síť s krajany – Ukrajina.....	99
Tabulka 26: Hledání podmíněnosti u závisle proměnné index finančních remitencí na nezávisle proměnné sociální síť s krajany – Moldavsko	100
Tabulka 27: Výzkumná otázka a hypotéza č. 3.....	102
Tabulka 28: Hledání podmíněnosti u závisle proměnné sociální síť s majoritou na nezávisle proměnné index transnacionalizace – Ukrajina.....	103
Tabulka 29: Hledání podmíněnosti u závisle proměnné sociální síť s majoritou na nezávisle proměnné index transnacionalizace – Moldavsko.....	105

Seznam příloh

Příloha 1: Otázky z dotazníkových šetření s jejich nabízenými odpověďmi pro Ukrajinu.....	118
Příloha 2: Otázky z dotazníkových šetření s jejich nabízenými odpověďmi pro Moldavsko.....	122

Seznam zkratek

CZK	Česká koruna
ČR	Česká republika
EMN	Evropská migrační síť / European Migration Network
EPS	Evropské politiky sousedství
EU	Evropská Unie
EUR	Euro – měna eurozóny
F-test	Celkový test pro určení vhodnosti modelu
HDI	Index lidského rozvoje / Human development index
H	Hypotéza (H1,H2,H3)
SPSS	Statistical Package for the Social Sciences (statistický program/software)
NE	Neoklasická ekonomie
NEM	Nová ekonomika (pracovní) migrace
ODA	Oficiální rozvojová pomoc
OECD	Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj
SEI	Duncanův socioekonomický index
UK	Univerzita Karlova
USA	Spojené státy Americké
USD	Americký dolar
ZŠ	Základní vzdělání
SŠ	Středoškolské vzdělání
VŠ	Univerzitní vzdělání
P-hodnota	Statistická významnost
R ²	Vysvětlená variabilita

1. Úvod

Mezinárodní migrace je celosvětovým fenoménem, který je s lidskou historií spjat již od nepaměti. Kromě jiných faktorů je při samotném přesunu obyvatel nenahraditelný význam sociálních sítí, který v této diplomové práci představuje hlavní předmět zkoumání. Migranti udržují sociální vazby v zemi původu (s krajany) a zároveň vytvářejí zcela nové vazby v zemi cílové (s majoritou) a začleňují se s jejich pomocí do nové společnosti. V procesu migrace je důležitá vzájemná podpora, která je dodávána prostřednictvím sítí, pravidelného kontaktu s nejbližšími a zaslanych financí. S většími možnostmi komunikačních technologií a celkově lepšími podmínkami pro mobilitu lidí (rychlejší a levnější doprava) mají sociální sítě přívětivější prostředí pro svůj rozvoj a v akademické sféře o ně mezi výzkumníky roste zájem. Dochází k tomu, že lidé už nemusí opustit své domovy nastálo, ale stávají se z nich dočasní migranti, kteří mají cíl získat potřebné finance pro svou rodinu a vrátit se zpět domů. Mezitím jsou ve stálém kontaktu s rodinou a přáteli a migrace je pro ně snazší, jelikož se necítí tolik sami. Tím, že zároveň navazují nové kontakty v cílové zemi migrace a současně si udržují ty „staré“ v zemi původu, může dojít k tzv. transnacionalizaci. Transnacionální chování je neopomenutelnou součástí studia sociálních sítí a nastává v momentu, kdy migrant „žije na více místech najednou“.

Sociální sítě mají výhody nejen v zemi původu, ale také v zemi cílové, kde mohou zajistit přístup k cenným zdrojům a informacím. V Česku je oblast studia sociálních sítí mezi migranty nedostatečně prozkoumaným tématem, i přes to, že je to vlastně již dlouhodobě imigračně atraktivní země a sociální vazby zde migranti udržují a navazují denně. Česko se postupně vlivem historických událostí stalo jedním z hlavních cílů migrantů z postsovětských zemí, zahrnujících rovněž zkoumanou Ukrajinu a Moldavsko. Emigrace z těchto zemí je velmi ovlivněna nepříznivými ekonomickými a sociálními podmínkami, které zapříčinily dlouhodobý a převládající ekonomický motiv migrace, se kterým jsou úzce svázány finanční remitence (převody peněz jdoucí do země původu). Finanční remitence se důležitě promítají do vztahu mezi migrací a rozvojem, jelikož mají významný vliv na ekonomiku země a například v Moldavsku představují nezanedbatelný podíl celkové velikosti HDP této země.

Tato diplomová práce si klade za cíl zmapovat vliv sociálních sítí na migraci a integraci ukrajinských a moldavských migrantů v Česku, přičemž využívá data z již provedených dotazníkových šetření výzkumným týmem Geomigrace z katedry sociální geografie a regionálního rozvoje Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy v Praze. Sociální sítě jsou v práci využity a analyzovány z hlediska intenzity a typu vazeb v cílové zemi. Zkoumána je zejména vazba sociálních sítí migranta na jeho remitenční chování (finanční remitence) a charakter migrace. Analýza dat z dotazníkových šetření byla provedena pomocí statistických metod v programu SPSS.

K dosažení stanoveného cíle práce napomáhají definované výzkumné otázky a na ně vázané hypotézy:

- 1) Jaký je vztah mezi rozvinutostí sociálních sítí mezi migrantem a majoritou a finančními remitencemi? H1: Posilování sociálních sítí s majoritou vede ke snížení finančních remitencí.
- 2) Jaký je vztah mezi rozvinutostí sociálních sítí mezi migrantem a krajany v cílové zemi a finančními remitencemi? H2: Intenzivní sociální sítě s krajany jsou podpůrným faktorem finančních remitencí.
- 3) Jaký je vztah mezi rozvinutostí sociálních sítí mezi migrantem a majoritou a jeho transnacionálním chováním? H3: Transnacionální chování migranta nebrání intenzivnímu rozvoji sociálních sítí mezi migrantem a majoritou.

Předložená diplomová práce obsahuje teoretickou a praktickou/analytickou část a je členěna do devíti logicky navazujících kapitol. V teoretické části jsou popsány vybrané relevantní teorie, koncepty a dosavadní zjištění, bez kterých by se studium této problematiky neobešlo. Zahrnuje migraci, finanční remitence, sociální a lidský kapitál, sociální sítě migrantů, integraci a transnacionalizaci. Pro pochopení migračních vzorců jsou rovněž důležité teorie o neoklasické ekonomii, nové ekonomii pracovní migrace a okolnosti určující návrat či setrvání v cílové zemi. Po rešerši literatury jsou opět zmíněny výzkumné otázky a hypotézy, které jsou v této diplomové práci testovány a opodstatněny předem prostudovanou literaturou. Poslední kapitolou teoretické části je také nezbytné zasazení dané zkoumané problematiky do kontextu, tedy migrační situace tří zkoumaných zemí: Česka, Ukrajiny a Moldavska. Praktická/analytická část začíná metodologií výzkumu. Podrobněji rozebírá kvantitativní zpracování dat, metody sběru dat, limity výzkumu a také nezbytné úpravy dat (tvorba indexů). Po metodologickém úvodu je představena popisná statistika datových souborů obou zkoumaných zemí – Ukrajiny a Moldavska. Patrně nejdůležitější částí této diplomové práce je navazující kapitola o testování hypotéz a výsledcích výzkumu. Jsou zde postupně pro obě země testovány stanovené hypotézy a přiloženy tabulky s výsledky včetně jejich interpretace, zasazení do literatury, porovnání s jinými výzkumy. Poslední kapitolou, která uzavírá celou práci, je shrnutí výsledků a jejich diskuse s případným budoucím vývojem.

Použité zdroje literatury pochází většinou od zahraničních autorů, jelikož není mnoho publikací či článků vydaných v češtině zaměřených na relevantní teorie či koncepty, které byly k zpracování této práce nezbytností. Čerpala jsem rovněž z výzkumných zpráv, které obsahovaly cenné informace pro pochopení dané problematiky. Tyto publikace nabízejí řadu příspěvků, řešících sociální sítě z mnoha perspektiv. České literatury jsem poté využila spíše při zpracování informací o ukrajinské a moldavské migraci, ale také především o imigraci do Česka nebo metodologii práce.

2. Teoretické zarámování

2.1. Migrace

Migrace je pro společnost přirozeným jevem už od dob stěhování z oblasti Východoafrického riftu zhruba před 200 000 lety. Její vývoj je neodmyslitelně spjat s událostmi v průběhu historie, přesuny v důsledku válek a přírodních katastrof, ale také nezbytnou potřebou zajištění zdrojů (Cohen 2019). Castles a Miller (1993) zmiňují jako příklad těchto událostí především etnické čistky a koncentrační tábory, což vyústilo v pohyb obyvatel a neschopnost etnik žít pohromadě. Mezinárodní migrace je velmi obsáhlou problematikou a nelze na ni nahlížet výhradně z jednoho pohledu, nýbrž komplexně z hlediska dynamicky se měnícího času a prostoru. Tématem migrace se zabývala především akademická sféra, dnes je však také významnou součástí politických diskusí, které řeší výhradně problémy s následným dopadem na společnost (Cohen 2019). Novější teoretické přístupy považují migraci za mnohostranný globální proces poháněn mnoha různorodými faktory. Jedná se především o sociální, ekonomické, politické, demografické a geografické jevy a procesy (Drbohlav et al. 2015). Důvody k migraci jsou spojovány s nalezením nových životních příležitostí, vyššího příjmu, lepších pracovních podmínek a šancí, které může cílová země poskytnout, což migranti mohou ve své zemi postrádat. Jsou závislé na věku, náboženském vyznání, vyspělosti země, dostupnosti prostředků nebo poloze země původu migranta (Castles, Miller 1993; Drbohlav et al. 2015).

Krisjane a kol. (2013) dodává, že sklony k mezinárodní migraci jsou dle výzkumů velmi znatelné mezi populací nových členských států EU, zahrnující zejména pobaltské státy. Například ti, kteří migrují ze zemí střední a východní Evropy, obvykle sdílejí stejnou migrační strategii. Postupně se vytváří tři kategorie – stálý, dočasný a vracející se migrant. Odchod může představovat pozitivní důsledky, jelikož vysoce kvalifikované osoby posílají finance do země původu, investují, udržují obchodní vztahy, dosahují lepšího přístupu k informacím, inovacím a znalostem, ale jinak je opuštění domova znakem přímého či nepřímého důsledku míry nezaměstnanosti, hospodářských potíží nebo obecného nedostatku politické svobody. Jednotlivci se rozcházejí do zemí nebo regionů vyznačujících se zvýšenou flexibilitou a prokazují významnou ekonomickou výkonnost, přičemž je často zdůrazňován již zmíněný rozdíl v platech a příjmech mezi zemí původu a zemí cílovou (Krisjane a kol. 2013). Migrace je velmi riskantní, a proto je důležité tato rizika co nejvíce minimalizovat. Je užitečné pokusit se vyhledat pomoc u různých organizací, které mohou cestu usnadnit, včetně pomoci s následnou integrací (Poros 2011). V celém migračním procesu mají zásadní význam také sociální sítě migrantů, které tvoří podstatu této práce a jsou zde široce diskutovány. Zapojení do sociálních sítí může napomoci úspěchu v cílové zemi (Liu 2013), ale také minimalizaci nákladů a rizik, která se při migraci objevují (Massey a kol. 1993) (více viz kapitola 2.4.).

2.2. Remittance

Remittance tvoří jeden z nezbytných předpokladů rozvoje zemí a jsou objektem zkoumání mnoha výzkumníků. Nejedná se pouze o finanční remittance (kolik migrant posílá své rodině peněz), nýbrž důležitou roli hrají rovněž sociální remittance, což mohou být kulturní zvyklosti či normy (Drbohlav et al. 2015). Levitt (1998) sociální remittance definuje jako myšlenky, přesvědčení, nápady, přítomný sociální kapitál a rysy chování. Připomíná, že existují tzv. inovátoři, často migranti s vyšším sociálním statutem, kteří se snaží co nejefektivněji nabrat nové myšlenky a kulturní vzorce, které by následně mohli využít v zemi původu a napomoci tím rozvoji. Sociální remittance jsou ovlivněny faktory, jako je například vzdělání či jazyk. Pakliže je úroveň vzdělání či znalost jazyka cílové země vyšší, je jejich přenos snazší a efektivnější (Drbohlav, Dzúrová 2020).

Složitost této problematiky obecně dokládá i nedostatečné podchycení otázek, jako je způsob využití finančních remitencí v zemi původu nebo také to, jak mohou pomoci zlepšit životní podmínky a standard určité společnosti. Větší zájem o téma finančních remitencí na základě odchodu migranta především z ekonomických důvodů byl zaznamenán již v 60. letech 20. století (Drbohlav et al. 2015). Drbohlav et al. (2015) dále zmiňuje tzv. paradigma migrace a rozvoje, přičemž je poukázáno na tři zásadní témata, která jsou v daném paradigmatu studována – role diaspor, brain drain (tzv. únik mozků) a remittance. Zmíněnou spojitost migrace a rozvoje lze upřesnit pomocí literatury od Carlinga (2020) jako souhrn mechanismů, kterými se migrace a dynamika vývoje navzájem ovlivňují. Nedochozí tedy k upřednostnění migrace či rozvoje, ale k zdůraznění mnohostranných vzájemných vztahů. Vnímání remitencí jako základního prvku v propojení pojmů migrace a rozvoje znamená považovat remittance za potenciálně vlivný faktor na dynamiku migrace (Carling 2020). Dříve bylo pojetí migrace ve spojení s remittencemi viděno spíše jako výhoda. Spoléhalo se zejména na využití získaných dovedností, které mohou být přínosné i v budoucnu. To, že migrant získá odstěhováním některé výhody, může představovat „hrozbu“ pro návrat do země původu. Objeví lepší podmínky k životu, které mu dříve scházely, a nastane zmiňovaný brain drain (únik mozků). Naopak brain drain (úniku mozků), který se promění v brain gain (zisk mozků), nastane například při získání vzdělanějších zaměstnanců, kteří se stávají nepostradatelnou pracovní silou pro ekonomiku země (Drbohlav et al. 2015). De Haas (2005) dodává, že v delším časovém horizontu je odchod vysoce kvalifikovaných migrantů příznivý v případě proudění remitencí či investic (finanční remittance), ale i inovací, informací a znalostí (sociální remittance). To poukazuje na skutečnost, že se rozvojové účinky neomezují pouze na finanční rozměr, ale i sociopolitický. Také zdůraznil, že migrace je nedílnou součástí rozvoje a nezávislým faktorem, který určuje vývoj ve společnosti vysílající i přijímající země.

2.2.1. Finanční remitence

Finanční remitence tvoří důležitou část této diplomové práce, proto je jim věnována samostatná kapitola zaměřující se na jejich význam a podstatu. Lze je charakterizovat jako peníze, které migrující pracovníci zaměstnaní v zahraničí odesílají domů (Grieco 2004). Carling (2020) doplňuje, že finanční remitence jsou zásadním prvkem v přesunu bohatství z vyspělých do chudých zemí. Jejich síla je zakořeněna velmi hluboko a jsou nezbytnou součástí ekonomik zemí z celého světa, přičemž se jedná o podchycené i nepodchycené finanční toky (Carling 2020). Finančními remitencemi dochází k synchronizaci hospodářského cyklu přijímajících (cílových) a vysílajících (původních) zemí. Tento vztah je výhodný pro obě strany a poskytuje potřebnou pracovní sílu na podporu ekonomik přijímajících zemí, ale také zajistí potřebný příjem rodinám ve vysílajících zemích (de Haas 2005; Sayeh, Chami 2020). Grieco (2004) dodává, že remitence mohou snížit rozdíly mezi skupinami lidí s nižšími a vyššími příjmy, tedy eliminovat možnou nerovnost ve společnosti. Mezi tři největší světové příjemce remitencí se řadí Indie, Čína a Mexiko. Pokud se jedná pouze o země Evropy, remitence zde mají velmi silnou pozici, přičemž v roce 2019 byl zaznamenán růst o necelých 6 % (o 65 miliard USD). Největším příjemcem však zůstává Ukrajina, která v roce 2019 získala rekordní hodnotu, téměř 16 miliard amerických dolarů (The World Bank 2020b). Je důležité zmínit, že Moldavsko patří mezi 10 největších příjemců finančních remitencí na světě (Sayeh, Chami 2020) a většina obyvatel je na nich závislá (Wiersing 2009), především kvůli celkové nevyspělosti této země, měřené například na základě HDP (více viz kapitola o migrační situaci Moldavska).

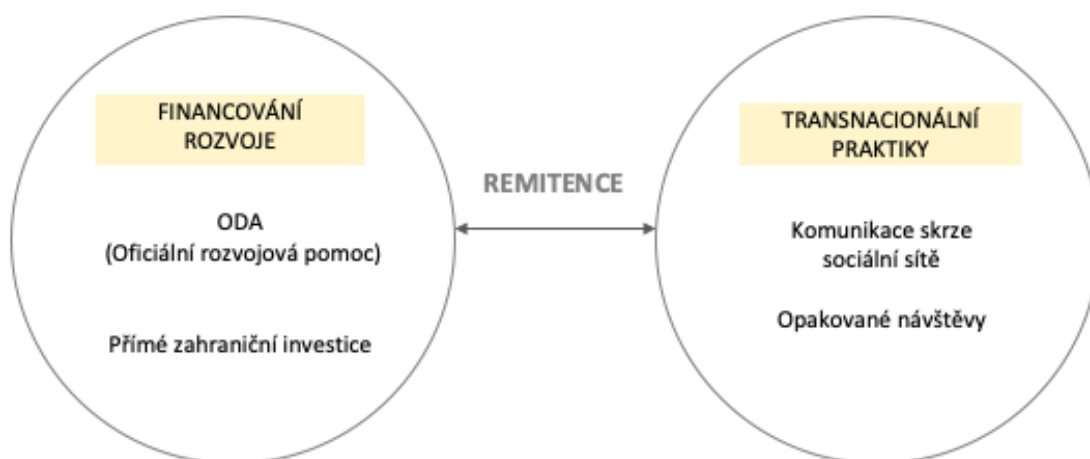
Dle Grieca (2004) jsou v úplném počátku (po migraci) převáděné remitence menší, avšak postupné začlenění do společnosti a adaptace na nové prostředí může zvýšit jejich objem díky ubývajícím starostem s prvotními náklady na migraci do cílové země. Remitence jsou obecně udržovány dlouhou dobu ve velkém množství zejména díky sociálním vazbám s příbuznými a přáteli doma. Tyto vztahy jsou základním elementem pro motivaci remitencí. Konec převodu remitencí by mohl být způsoben například sňatkem dcery v zemi původu, čímž by se změnila ekonomická závislost, smrtí nemigranta nebo důsledkem vymizení vztahů mezi migranty. V neposlední řadě je také velmi významné konečné sestěhování celé rodiny v cílové zemi. Pokles remitencí je především znamením toho, že silné vztahy s rodinou a přáteli slábnou a nejsou udržovány v čase, čemuž odpovídá pravděpodobnost očekávané klesající výše remitencí s délkou migračního procesu (Grieco 2004).

Stark (1978) zmiňuje oslabení remitencí ve vztahu s altruismem. Altruismus lze vysvětlit jako ochotu vzdát se svých egoistických potřeb, pomoci druhým a být ochoten se obětovat ve prospěch rodiny či přátel (v tomto případě jim poskytnout potřebnou finanční podporu). Hlavní myšlenkou je považovat potřeby jiných za více důležité, než jsou mé vlastní (Sociologická encyklopedie 2017). Migrant má po přestěhování o něco slabší závazky ke své rodině a přátelům v zemi původu, tudíž dochází k oslabení altruismu a s tím i k poklesu zasílaných remitencí (Stark 1978). Brown (1998) naopak zpochybňuje danou pravidelnost a argumentuje svou studií z Austrálie o chování místních etnik, kdy se u výše remitencí neprokázal čas jako významný prvek, a to i přes to, že to bylo obecně předpokládáno.

Jak bude níže naznačeno v kapitole 2.2.2. Remitence v interakci se sociálními sítěmi, je důležité zmínit rovněž to, že velmi záleží na skladbě rodiny a samotném charakteru a kvalitě rodinných a přátelských vztahů, jelikož soudržnost rodiny je jedním z prvků, který určí chování remitencí. Obecně lze tedy říci, že úplná soudržnost rodiny a účast v sociálních sítích má pozitivní účinky na charakter a hospodaření s remitencemi, které jsou posílány více, pokud jsou migranti v pravidelném kontaktu. Remitence jsou také ovlivněny procesem integrace migrantů v zahraničí. Silné sociální sítě mohou zapříčinit omezení úspěšné integrace do cílové společnosti (Grieco 2004). Grieco (1998) dále předkládá dvě možné odporující si teze o brzdě v integraci. První je krátkodobá pomoc, která má sloužit krajanům v cílové zemi především s počátečním řešením záležitostí, jako je hledání zaměstnání nebo zajištění potřebné důvěry. Silné vazby s domovem mohou být užitečné při počáteční integraci a pomoci krajanům v zemi cílové, nicméně minimalizují počet vazeb na cílovou společnost. Velkým vlivem dále disponují také krajanské komunity migrantů, které jsou v cílové zemi k dispozici a posilují se zde vazby na stejná etnika. To také podněcuje pocit nutnosti udržovat kulturní vazby se svou zemí a rodinou. Tyto dvě zmíněné skutečnosti sice podporují udržovaný pravidelný průběh remitencí, nicméně zpomalují integraci do cílové společnosti (Grieco 2004).

Remittance by měly být srovnávány s oficiální rozvojovou pomocí (ODA), jelikož ji téměř nahrazují. Během 90. let se hodnoty rozvojové pomoci neměnily, zatímco remittance zaznamenaly exponenciální růst a postupně rozvojovou pomoc převýšily. I se zvyšujícími se částkami ODA jsou samotné remittance migrantů několikanásobně vyšší (Carling 2020). De Haas (2005) dodává, že remittance lépe odolávají ekonomickým krizím, a z toho důvodu představují spolehlivější zdroj příjmů než ostatní kapitálové toky, jako je rozvojová pomoc včetně přímých zahraničních investic. Světová banka (2020) dodává, že se v roce 2021 převody do zemí s nízkými a středními příjmy obnoví a vzrostou o 5,6 % (na 470 miliard USD) a že tyto toky již v roce 2019 dosáhly neuvěřitelného množství 548 miliard USD, převyšujícího přímé zahraniční investice s hodnotou 534 miliard USD, přičemž tato hodnota se bude patrně stále zvyšovat, zatímco přímé zahraniční investice budou patrně klesat (The World Bank 2020a). Hlavními příjemci remitencí jsou již zmíněné země s nízkými a středními příjmy, kdy jejich výše představuje téměř polovinu veškerých světových remitencí. V neposlední řadě jsou finanční remittance jakousi ideální formou financování „zdola nahoru“ a také lepší alternativou rozvojové pomoci (de Haas 2005).

Jak dále Carling (2020) uvádí, remittance jsou propojeny i s pojmem transnacionalizace, který spočívá v udržování sociálních vztahů napříč původní a novou společností, kde jsou migranti součástí. Remittance podněcují dvojí existenci. Jednou je forma financování rozvoje (vedle přímých zahraničních investic včetně rozvojové pomoci) a druhou jsou návštěvy domova a přeshraniční komunikace. Remittance ve výsledku převádějí bohatství, přičemž zároveň udržují vztahy (Carling 2020).

Obrázek 1: Dva kontexty studia remitencí

Zdroj: vlastní zpracování dle Carling (2020)

Šipka mezi buňkami na přiloženém obrázku č. 1 poukazuje na vzájemné a významné propojení. Uskutečněné převody financí mohou potvrdit pokračující sociální vazby migrující osoby, podnítit pocit uspokojení nebo naopak ponížení, ale mohou rovněž postupně měnit sociální status obou účastníků – odesílatele i příjemce (Carling 2020). Vyzdvihována jsou pozitiva a negativa remitencí. Finanční remitence mají obvykle pozitivní účinek na vzdělání, snižování chudoby v rozvojových zemích a zároveň jsou jedním z hlavních nástrojů na zlepšení zdraví dětí a snížení kojenecké úmrtnosti (Carling 2020). Drbohlav et al. (2015) dodává, že se remitence stanou stabilní podporou rodin, podporou, která jde přesně tam, kde je potřeba. Neméně podstatným účinkem je také výstavba domů, která dále napomáhá k udržování mezigeneračních vazeb. Důležité je také finanční začlenění migranta v cílové zemi, které podporuje společenskou transformaci. V zemích s nižšími příjmy se tak prvně objeví interakce mezi prostředky a finančními institucemi. To má za následek využívání nejrůznějších spoření, úvěrů a pojištění (Carling 2020). Negativní stránka spočívá v tom, že ti, kteří jsou postupem času zvyklí na pravidelný příjem remitencí, mají tendenci k nižší produktivitě a tolik (nebo vůbec) nepracují. Příliv remitencí tedy může ve společnosti podnítit vznik nerovností (Carling 2020). Dle Drbohlava et al. (2015) mohou finanční remitence zapříčinit inflaci, vyšší ceny na bydlení či potraviny a narušit tradice a zájem o domácí produkty. Zejména jde ale o problém využití remitencí, kdy poměrně často nemíří do investic, ale pouze do základních potřeb.

Kromě toho je remitenční chování ovlivněno charakterem politik cílových zemí. Klíčovým prvkem je samotná možnost přesunu migranta. Pokud by došlo k omezení pohybu a nucenému snížení počtu nově příchozích nebo vyhoštěných osob, mělo by to na remitence zajisté neblahé dopady, jelikož tvoří podstatnou a nenahraditelnou část rozvoje mnoha společností, resp. rodin v těchto méně rozvinutých společnostech (Grieco 2004). Liu (2013) upozorňuje na možné ovlivnění návratu migranta, pokud by došlo ke ztrátě finančních remitencí. Po celou dobu jsou migranti vystaveni velkému strachu, aby o svůj pravidelný přísun nepřišli. Poros (2011) dodává, že je v rámci sociálních sítí riziko vzniku napětí, konfliktů a odporu, jelikož migranti mohou mít pocit, že dochází k určitému protiprávnímu jednání, což souvisí s nastavením politik a tím, že nedochází k rovným příležitostem všech zúčastněných v sociálních vazbách. To podporuje tvrzení Carlinga (2020) o možnosti vyskytujících se nerovností.

2.2.2. Remittance v interakci se sociálními sítěmi

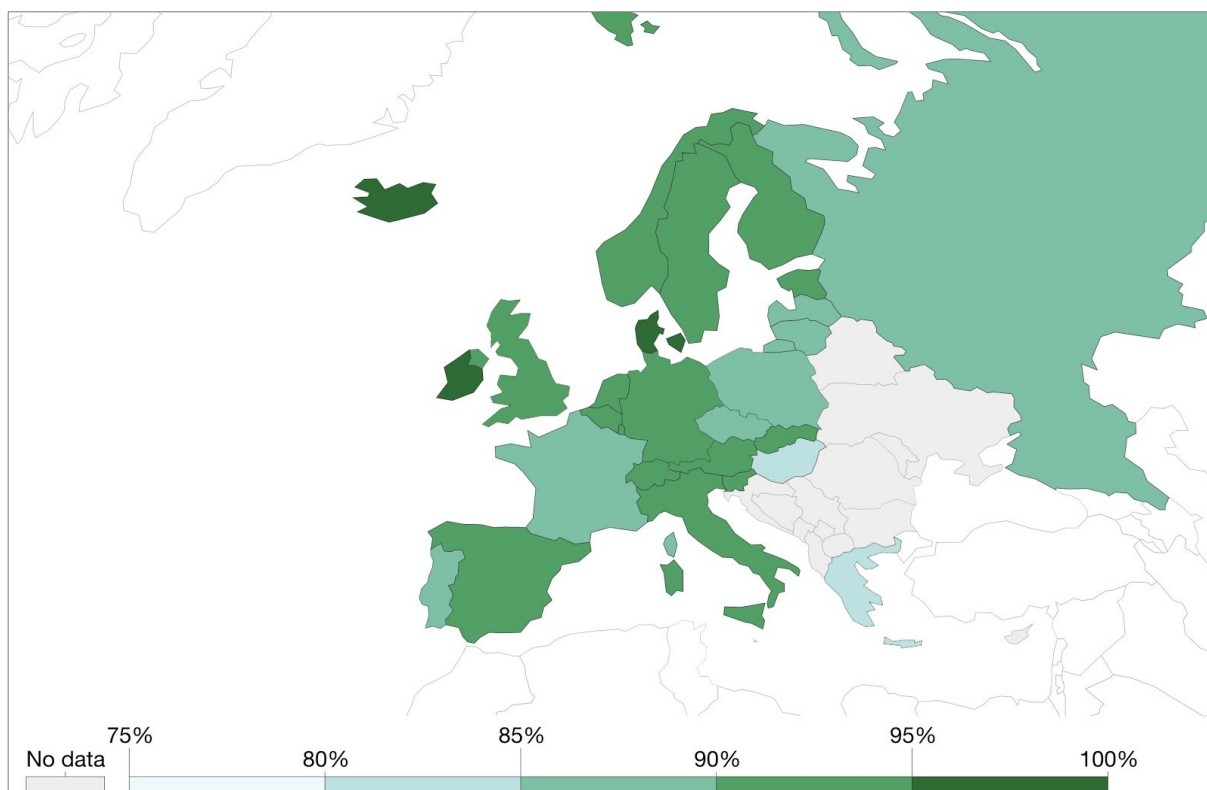
Remittance a sociální sítě spolu neodmyslitelně souvisí. V migračním procesu je velmi důležité udržovat kontakty a současně pravidelně pomáhat svým rodinám a příbuzným ve znevýhodněných situacích, jelikož jsou na tom ve většině případů závislí. To, že je mezi jednotlivci důvěra a jistota, jen posílí přítomné a budoucí vztahy (Tilly 2007). Objem remitencí často ovlivňuje nadnárodní sociální vazby vytvořené migrací na velkou vzdálenost, což se týká nejen jednotlivců a rodin, ale také ekonomické situace zdrojové a cílové země. Zájem výzkumníků o remittance umožní determinovat některé klíčové sociální procesy, o kterých dosud není mnoho důkazů, zavedených teorií ani vytvořených konceptů. Tok finančních remitencí je podmíněn mnoha faktory, nicméně jeden z nejdůležitějších je především důvěra v sítě mezi migranty (Tilly 2007). Souvislost mezi těmito dvěma pojmy lze mimo jiné dokumentovat pomocí výzkumu, který byl proveden pod vedením Charlese Tillyho na příkladu Latinské Ameriky a Karibiku v roce 2007.

Důvěryhodnost sítí hraje zásadní roli v organizaci a udržování migračních proudů po celém světě. Remittance posilují závazky mezi všemi účastníky. Lidé se spoléhají na tzv. mezilidské sítě důvěry, ať už se jedná o finance, výchovu dětí, politiku, náboženství aj., přičemž hlavní myšlenkou je to, že v těchto sítích lidé zodpovědně plní své povinnosti. Dochází například k nahrazení chybějící podpory od vlády, kterou pravidelně potřebují. Otázkou zůstává, jak lze rozpoznat důvěryhodnou síť. Primární je identifikace řady lidí, kteří jsou přímo či nepřímo spojeni podobnými vazbami, čímž síť vytvářejí (Tilly 2007; Hiwatari 2016; Liu 2013). Její pouhá existence umožní členovi dosáhnout významných výhod nebo poskytnout pomoc druhému, což poukazuje na sílu těchto vazeb. Spojení zahrnují komunikaci, vzájemné uznání a sdílenou účast na některých činnostech, toky financí, zboží nebo služeb a další formy interakce. Mimo jiné migrace na velké vzdálenosti představuje možnost vzniku vážných rizik. Pravděpodobně se objeví migranti, kteří nemají rozsáhlé kontakty, ale disponují spolehlivými a věrohodnými informacemi. Další riziko nastává v případě, jestliže potenciálnímu migrantovi schází sítě, ve kterých by pocítil důvěru. V důsledku toho se může vytratit odhodlání migraci uskutečnit. Sítě přetrvávají, ale mění strukturu a geografické rozložení (Tilly 2007).

Remittance podporují klíčové vztahy a zároveň posilují moc odesílatelů. Být v oblasti sítí, ve kterých se cítí migrant jistě a bezpečně, s sebou nese povinnosti. Nemělo by docházet k zanedbání ostatních členů a jedinec by měl být vždy nápomocen. Je důležité sítě pravidelně posilovat tím, že migrant opakovaně cestuje oběma směry. Závěrem lze vzhledem k dané studii zdůraznit fakt, že omezené sítě také odeberou škálu příležitostí, které jsou jinak k dispozici, ať už se jedná o práci, nebo vzdělání (Tilly 2007).

Omezenost sítí má následky týkající se všech jejích členů. V první řadě zde působí již zmíněné hranice, kdy na jedné straně stojí bezpečnost, solidarita, vzájemná pomoc a omezená příležitost. Protipólem jsou zcela nové příležitosti, rozsáhlejší spojení a únik ze situací, kdy se migrant potýká se špatnými životními podmínkami, které zasahují do jeho psychického zdraví. Ti, kdo drží důvěryhodné sítě, obvykle dosahují nových příležitostí, nových spojení a osobní nezávislosti zřídka a pomalu. Pokud se sítě přizpůsobí, dojde k novým začleněním a usnadní se dostupnost příležitostí v cíli migračního proudu. Především to znamená, že sítě postupem času prosperují. Ať už sítě přetrvávají, nebo ne, ty důvěrné formují životní směr následných generací migrantů. V delším časovém horizontu závisí přežití nadnárodních sítí důvěry prostřednictvím druhé generace i mimo ni do značné míry na sociálním odloučení nebo integraci proudu přistěhovalců v místě určení. Toto sociální odloučení však obecně omezuje možnosti členů důvěrných sítí na relativně úzkou škálu pracovních příležitostí, bydlení, společenských vztahů a blahobytu. Pokud je členům umožněno využívat výhod plynoucích z členství v důvěrných sítích, pramení z toho prospěch ve všech jmenovaných oblastech (např. pracovní příležitosti, bydlení aj.) (Tilly 2007).

Pro jasnější ilustraci pocitu důvěry a jistoty u příbuzných a přátel lze interpretovat výsledky z níže přiloženého obrázku č. 2. Šetření provedla agentura Gallup a výsledky dále v roce 2017 publikovala organizace OECD. Výsledky průzkumu dokumentované na mapě ukazují podíl lidí, kteří odpověděli, že pokud se u nich vyskytnou v životě potíže týkající se například financí, mají v takové situaci příbuzné a přátele, na které se mohou stoprocentně spolehnout (Ospina-Ortiz, Roser 2020).

Obrázek 2: Vybrané země s podílem přítomné důvěry k příbuzným a přátelům

Zdroj: Ospina-Ortiz, Roser (2020)

V Česku odpovědělo 89 % respondentů, že má někoho, na koho se může spolehnout. Výše postavené je například Německo – 92 % či Slovensko – 91,5 %. Čísla za evropské státy vychází velice příznivě (Ospina-Ortiz, Roser 2020). Data za Ukrajinu a Moldavsko nejsou k dispozici. Tyto výsledky jsou především doplňující k tématu důvěry. Nelze podle nich u migrantů ze zmíněných zemí předpokládat určitou pravidelnost a automaticky je vůči migraci interpretovat, nicméně by mohly poukázat na důležitost prvku důvěry, který by mohl být v procesu migrace a u většiny migrantů rozhodující.

2.2.3. Finanční remitence a covid-19

Predikci budoucího vývoje finančních remitencí, ovlivněnou pandemií covidu-19, lze založit na dvou zprávách ze Světové banky v rozdílném časovém horizontu. Dostupné údaje z dubna roku 2020 naznačují pravděpodobný a velmi prudký pokles globálních remitencí přibližně o 20 % v důsledku hospodářské krize vyvolané pandemií covid-19. Zmiňovaný pokles by byl doposud tím největším, který lze v historii remitencí zaznamenat, kdy je hlavním důvodem snížení nebo ztráta mezd a zaměstnanosti migrujících pracovníků. Tito lidé hůře reagují na ztrátu pracovní pozice a pravidelného příjmu. Odhadovaný předpoklad poklesu remitencí do zemí s nízkými a středními příjmy dosáhne čísla 445 USD, což je o 19,7 % méně, než tomu bylo doposud (The World Bank 2020b). Očekává se, že remitence budou oproti minulosti ještě důležitějším zdrojem externího financování, a to také díky ztrátám ze zahraničních investic. Pokles remitencí lze v negativním světle spatřit u znevýhodněných rodin, které řeší nedostatek potravin a problémy s obstaráním základních potřeb. Proto se na remitence pohlíží spíše jako na „pohon“, který napomáhá zemím s nižšími a středními příjmy udržovat potřebné standardy (The World Bank 2020b). I přes probíhající ekonomickou recesi Světová banka uvádí, že je v jejich vlastním zájmu udržet otevřené kanály pro převod peněz, aby mohlo dojít k naplnění základních nezbytností nejchudších částí společnosti. Mimo jiné se Světová banka snaží kromě zajištění bezpečného převodu finančních toků spolupracovat se zeměmi G20 při úsilí snížit náklady na samotné převody peněz migrantů a napomoci jednoduššímu začlenění jedinců do společnosti. Budoucí vývoj je nejistý, ale poukazuje se na možný odhad růstu remitencí o 5,6 % ke konci roku 2021, což by znamenalo obnovení celkového čísla na 470 miliard dolarů. Nejistota pramení z každodenně se měnící situace u virového onemocnění, které dnešní svět ovlivňuje v mnoha směrech, nejen pokud se jedná o finanční toky migrujících osob (The World Bank 2020b).

Pro srovnání lze přiložit informace z října roku 2020, kdy se čísla stále mění a nikdo s jistotou neví, jakým směrem se bude tento vývoj ubírat. O pár měsíců později jsou údaje trochu jiné, oproti dubnovým původním 20 % se hovoří o 14 % poklesu ve srovnání s rokem 2019. Celkově tedy došlo k prvnímu poklesu o 7 % na 508 miliard amerických dolarů za rok 2020 a poté o dalších přibližně 7,5 % na 470 miliard amerických dolarů za rok 2021, přičemž důvod pro tento pád je stále stejný (The World Bank 2020a).

Kvůli pandemii a stanoveným opatřením migrantovi hrozí nařízení zůstat v cílové zemi bez možnosti návratu či navštívení domova, dokud se situace nezlepší. Delší pobyt mimo domov umožní nepřetržitý tok peněz, i přes to, že se možná změní množství zaslaných financí (Sayeh, Chami 2020). Jak již bylo naznačeno výše, ti, kteří přijdou o své zaměstnání, svým vlastním rodinám pravděpodobně ještě více sníží remitence. Tím přijímající země přijdou o důležitý zdroj příjmů právě v okamžiku, kdy jej budou nejvíce potřebovat. Krize by dále mohla zhoršit tlak na trhu práce bohatých zemí. Migrant, který by byl bez práce, by mohl ztratit status rezidenta v hostitelské zemi, což by ho odkázalo na nucený návrat domů. Poté je pravděpodobné, že se někteří z migrantů přidají ve své domovské zemi k nezaměstnaným, čímž vytvoří tlak na již křehké systémy sociální podpory. To zvýší sociální tlak v zemích, které nejsou připraveny na boj s pandemií. Aby lidé unikli z obtížných situací, jako je například tato, budou nejspíše hledat jiná útočiště. V neposlední řadě jsou zde bohaté země, které nebudou ochotny povolovat vstupy přistěhovalcům, což spustí ještě větší uprchlickou krizi (Sayeh, Chami 2020).

Obrázek 3: Průběh dopadu covidu-19 na finanční remitence

Zdroj: Vlastní zpracování dle Sayeh, Chami (2020)

Kromě toho bude dopad pandemie viditelný v měnících se vzorcích migračního procesu, kdy se zrychlí a zvýší tzv. zpětná migrace, čemuž napomůže jak nezaměstnanost, tak přísnější podmínky pro udělení víza. Virové onemocnění by mohlo negativně působit ve všech komunitách migrantů, jelikož jsou opatření ve spojení s karanténou pro jedince velmi náročná finančně, psychicky i fyzicky (The World Bank 2020a).

2.3. Sociální a lidský kapitál

Terminologie spojená se sociálním kapitálem, včetně upřesnění jeho definice, prošla dlouhým vývojem. První zmínky pocházejí od Bourdieua, Colemana či Masseyho, kdy se ze sociálního vztahu podporujícího získávání množství kvalitních zdrojů, přes možnou směnitelnost a zastupitelnost sociálního, ekonomického a kulturního kapitálu, stal veskrze jednoduchý a jasný termín vyjadřující sociální síť jako formu sociálního kapitálu (Liu 2013; Bourdieu 1986; Coleman 1988; Massey a kol. 1998). I přes to, že existuje mnoho debat o povaze sociálního kapitálu, mezi předními autory panuje shoda, že sociální kapitál odkazuje na zdroje vyskytující se v sociálních sítích (Li 2015; Poros 2011; Haug 2008). Bourdieu (1998) popisuje sociální kapitál jako součást strategií sociální reprodukce, kdy zvýhodnění pomáhají svým dětem ve vzdělávací a profesní kariéře. Definice je dále rozvíjena rovněž jako souhrn zdrojů – skutečných nebo virtuálních, které připadají jednotlivci či skupině na základě existence trvalé sítě více či méně institucionalizovaných vztahů vzájemných známostí (Krisjane a kol. 2013). Například rodiny ze středních tříd využívají kombinaci kapitálů k tomu, aby pomohly svým dětem dosáhnout požadovaného vzdělání a profesního úspěchu. Nejdůležitější je, že využívají svých vlastních kvalitních zdrojů k tomu, aby umožnily svým dětem příznivý začátek vzdělávání, případně by mohlo jít o přestěhování do spádových oblastí, kde se nacházejí kvalitní školy. V takových procesech je rozhodující ekonomický kapitál (Krisjane a kol. 2013). Hlavní přidaná hodnota sociálního kapitálu v cílové zemi spočívá v jeho pozitivním efektu na migrační záměry s očekávaným návratem. Negativní efekt lze spatřit v zemi původu, protože sociální kapitál bude pravděpodobně lépe oceněn v cílové zemi, což ovlivní budoucí návrat migranta (Haug 2008).

Li (2015) zdůrazňuje akumulaci, zachování a přenos sociálního, kulturního a ekonomického kapitálu. Sociální kapitál závisí na velikosti sociálních sítí a na množství a kvalitě zdrojů, jako je prestiž, moc a bohatství, které jsou v sítích obsaženy a mohou být v cílové zemi využity. Dále na velikosti zdrojů, které jsou přímo použitelné v krátkodobém nebo dlouhodobém horizontu. Jak již bylo řečeno, zejména při vstupu na trh práce rodiče zmobilizují své sociální sítě, aby pro své děti našli co nejlepší práci. Jelikož jsou kontakty středních tříd obvykle na vyšších pozicích, mohou poskytovat velmi cenné informace o pracovních místech. Jednodušší je to také pro migranta v cílové zemi v případě, že není požadováno speciální technické know-how, nýbrž měkké a osobní dovednosti žadatele o práci (Li 2015; Bourdieu 1998, Krisjane a kol. 2013).

Li (2015) dokládá sílu silných a slabých vazeb v souvislosti se sociálním kapitálem v jednom ze svých výzkumů následovně. Respondenti byli rozděleni na základě získaného skóre – tzv. Duncanova socioekonomického indexu (SEI¹). Existuje značný rozdíl v kontaktech, které se liší podle statusu rodinného původu uchazečů o zaměstnání. Respondenti z rodin s vysokým statusem (SEI skóre otce nad 80) mají silné vazby na mnohem vyšších pozicích (s průměrným skóre 65) než respondenti z rodin s nízkým statusem (skóre otce 19), jejichž silné vazby mají průměrné skóre 28. Je zajímavé, že sociální pozice slabých vazeb se příliš neliší v závislosti na postavení rodinného původu uchazečů o zaměstnání, s výjimkou pozic z rodin s velmi vysokým statusem. Především je to kvůli tomu, že zvýhodněné rodiny mají tendenci mít větší škálu kontaktů, včetně slabých i silných vazeb (Li 2015). Slabé vazby jsou spíše ty přátelské, zatímco silné vazby jsou charakteristické pro rodinu a nejbližší (více viz kapitola 2.4. o sociálních sítích) (Granovetter 1973) Výsledky svědčí o rozdílném přístupu k sociálním zdrojům, čímž se reprodukuje výhody a nevýhody třídy (Li 2015).

V souvislosti s kapitálem je nezbytností zmínit Bourdieův koncept tzv. habitatu. Ten se odvíjí již od dřívějších studií, které zachycují vytváření třídních segmentů ve společnosti. Hlavní myšlenkou je to, že člověk přirozeně reaguje na vnější vlivy a svět kolem na základě třídního statusu, od něhož se dále odvíjí stupeň socializace jedince. Dle autora je koncept habitu součástí nás samotných a našeho těla, přičemž socializace se skupinami probíhá na základě toho, jak mluvíme, chováme se, jaké máme vztahy s rodinou, zkušenosti nebo jakého jsme dosáhli vzdělání. Ze společenských habitusů se tvoří homogenní skupiny, které jsou navzájem v souladu bez toho, aniž by se snažily o dodržování daných pravidel a norem (Bourdieu 1990). Chuatico a Haan (2020) připomínají, že migranti budou pravděpodobně vytvářet homogenní habitus s těmi, se kterými mají podobný kulturní kapitál. Formování habitu vzděláním, etnikem nebo dalšími faktory bezprostředně souvisí s utvářením sociálních sítí napříč společností. Podobnost lidského kapitálu napomáhá k jednoduššímu dosažení sítí s lidmi, kteří jsou migrantovi svými vlastnostmi blíže. Ukazuje se, že pro formování sociálních sítí je lidský a kulturní kapitál méně důležitý z dlouhodobého hlediska. Zásadní je během prvních dvou let migrace, jelikož se dále velmi mění díky postupně získaným rozmanitým vazbám v cílové zemi (Chuatico, Haan 2020; Haug 2008). Dopad sociálního kapitálu je rozdílný na základě síly sociálních sítí. Dle pohlaví lze pozorovat, že u mužů roste vliv sociálního kapitálu s klesající silou vazby (s dostupnými slabými vazbami), kdežto u žen je tomu naopak a hrají u nich roli především silné vazby. Muži poté jednodušeji naleznou zaměstnání, jelikož využívají slabších, ale rozsáhlejších sociálních vazeb. Ženy jsou v tomto ohledu více tradiční a zůstanou spíše u silných vazeb s rodinou, které je ale mohou brzdit ve využívání svého sociálního kapitálu (Liu 2013).

¹ Duncanův socioekonomický index (SEI) – Autorem tohoto indexu, který slouží pro výzkum prestiže povolání, byl Otis D. Duncan, který ve své studii využíval data ze sčítání lidu v USA. Pomocí výsledků z výzkumu bylo umožněno porovnat jednotlivá zaměstnání (Li 2015).

Lidský a sociální kapitál představují pojmy, které se v oblasti migrace objevují jako relativně nové, třebaže se v ekonomické sféře každodenně využívají. Definic je celá řada, avšak jednu ze základních formuloval Becker (1993) jako schopnost, dovednost a zkušenost, které později dokážeme plně využít. Bourdieu (1977) definici doplňuje o poznatek, že je pro využití lidského kapitálu nezbytným předpokladem být schopen produkce (nejen zisku). Lidský kapitál je tedy charakteristický tím, že každý z nás disponuje vrozenými schopnostmi a vlastnostmi, o které se dělí s dalšími lidmi. Jeho zlepšení lze napomoci například investicí do vzdělání a rozšiřování svých dosavadních poznatků, přičemž tato investice je jisté do budoucna pro jedince prospěšná (Bourdieu 1977).

Dle Masseyho a kol. (1993) lidský kapitál v interakci se selektivní migrací představuje jakýsi ukazatel, jelikož se tendence k migraci objevuje spíše u vzdělanějších, kvalifikovanějších a více motivovaných lidí. Tím, že se v přijímající zemi akumuluje více lidského kapitálu, dochází k hospodářskému růstu. Lidský kapitál může být postupně vyčerpán díky trvalé emigraci z vysílajících zemí. Toto tvrzení podporují poznatky Hauga (2008), který tvrdí, že kapitál specifický pro lokalitu v místě určení zvýší pravděpodobnost emigrace. V zemi zdrojové existují různé programy na podporu vzdělávání, čímž se kumulativní migrační proces posiluje vzhledem ke stále vyšší vzdělanosti i v periferních oblastech. Postupným dosahováním lepšího sociálního statusu nastává větší motivace k odchodu do městských oblastí, kde migranti naleznou lepší příležitosti pro život (Massey a kol. 1993). Postavení ve společnosti je tedy závislé na lidském a kulturním kapitálu, ale pramení i z jednoduché vazby na etnikum, se kterým se migrant identifikuje (Chuatico, Haan 2020; Haug 2008).

2.4. Sociální sítě a migrace

Lidé každodenně budují vztahy napříč celou společností, čímž se tvoří tzv. sociální sítě, které lze identifikovat v rodině, u přátel, v organizaci, vládní agentuře aj. Jsou přímo podmíněny procesy a zkušenostmi s migrací a jejich charakteristickým rysem je to, že se prolínají napříč zeměmi (Poros 2011). Dle Liu (2013) se zvýší šance na úspěch v cílové zemi při zapojení do sítí ve více destinacích. Massey a kol. (1993) popisuje sociální sítě jako soubor mezilidských vazeb, které příslušné osoby propojují v původní a cílové zemi. Proces tvorby sítí je založen na tzv. homofilii, což je tendence jedinců sdružovat se na základě podobných atributů v důsledku demografických faktorů (Kindler 2020; Hiwatari 2016). Být zapojen v síti dle Masseyho a kol. (1993) usnadní příležitost využít sociální kapitál, ze kterého mohou migranti čerpat a získat zaměstnání v zahraničí. Jako negativum účasti v sítích Poros (2011) udává kulturní izolaci a omezení příležitostí v cílové zemi. Massey a kol. (1993) konstatuje, že rozšiřování sítí po přesáhnutí kritického počtu snižuje náklady a rizika pohybu, které mohou dále podpořit pravděpodobnost migrace, což způsobí další pohyb a s tím rozmach sítí. Každý nový migrant tedy rozšíří síť a pro všechny v příbuzenském vztahu bude jednodušší a bezpečnější migraci uskutečnit. Pro osobu, která migruje poprvé a nemá žádné sociální vazby, ze kterých by mohla čerpat, je migrace velmi nákladná, zvláště pokud jde o nelegální návštěvu cílové země (Massey a kol. 1993). Čím větší je migrantova síť, tím pravděpodobněji se usadí v blízkosti výskytu jiných migrantů stejného etnika (Toruńczyk-Ruiz 2014; Haug 2008). Dle Kindler (2020) jsou sociální sítě chápány jako konstrukt sociální dynamiky, což zahrnuje především komunikaci, která má za následek vytváření a změnu sociálních vztahů. K tvorbě sociálních sítí může dojít dvěma způsoby – záměrně a nevědomě (nezamýšleně). Kindler (2020) navázala na stěžejní ideu od Bourdieu z roku 1986, že se pomocí sociálních sítí nepřetržitě tvoří nové vztahy, ze kterých dále plynou výhody v podobě materiálních či symbolických zisků (Kindler 2020; Granovetter 1973; Bourdieu 1986).

Sociální sítě tvoří pomyslné hranice, které mohou společensky klasifikovat jednotlivce na ty, kteří do sítě patří, a ty, kteří nikoliv (tzv. my versus oni). Problémem tohoto rozřazení jsou sociální rozdíly, které pro společnost znamenají nerovnost přístupu a dostupnosti distribuce zdrojů. Dalším problémem může být narušení a zpřetrhání již přítomné sociální vazby v důsledku migrace. Hranice mohou buď podnítit diskriminaci a vyloučení, nebo pomoci opaku, čímž jsou poskytovány nové možnosti pro posun či stírání hranic (Kindler 2020). Dle Portese a Celayi (2013) je hlavní rozdíl mezi sítěmi a komunitami či skupinami v tom, že zde neexistují uzavřené hranice. Samotná síť danou skupinu a komunitu může sama o sobě zahrnovat a nechávat volný průběh seskupování vztahů.

Základní definicí by mohlo být vysvětlení sociálních sítí jako udržování mezilidských vazeb mezi rodinou, přáteli a členy komunity mezi místem původu a zemí, ve které se nyní migrující osoba nachází. Pakliže má migrant vazby na instituce a organizace, je pro něj snadnější získat práci nebo se přizpůsobit nové společnosti (akulturace) (Portes, Celaya 2013). Studium sociálních sítí není jen o tom, aby bylo definováno, jakého jsou sítě mezi lidmi charakteru, ale také jejich obsah, význam, rozvoj, udržování nebo naopak potlačování napříč místy, jelikož je nutné při přemísťování osob zohlednit i geografické hledisko. Sociální sítě si lze jednoduše představit jako uzly různě intenzivních sociálních vztahů, které se stále proměňují a jsou pro migranty velice důležité pro trávení času v zemi, do které migrovali (Portes, Celaya 2013).

Wellman a kol. (1988) dále charakterizuje sítě jako nezbytný každodenní tok sociálních a ekonomických interakcí, které nám mohou pomoci například při zvládnání nějaké osobní krize. To je myšleno například ve vztahu k rodině, kdy se na rodinné příslušníky obracíme se svými potřebami jako první, jelikož s nimi máme silné osobní vazby. Krisjane a kol. (2013) dodává, že sociální sítě jsou mezi jednotlivci významný určující faktor pro způsob, jakým jsou migrační toky skutečně iniciovány. Jakmile tedy k tzv. tokům dojde, stanou se pravidelnými, jelikož mají podněcující charakter.

Samotné rozhodnutí o tom, zda osoba migruje či ne, se určuje na základě síly sítí a vazeb, které mezinárodní a nadnárodní migraci usnadní. Být součástí sociální sítě znamená větší pravděpodobnost schopnosti čelit vnějším šokům, jako je ekonomická recese. Během hospodářského poklesu se ale ve většině případů nevrátí ti, kteří se rychle a dobrovolně začlení do nové společnosti, tudíž tak často konají na úkor přerušování vztahů s domovem (Krisjane a kol. 2013).

Důležitost sítí je mnohdy opomenuta, avšak je to jeden z hlavních faktorů, který v oblasti migrace formuje rozhodování. To znamená, že sociální sítě přímo přispívají k uskutečnění migrace, bez ohledu na zásady a omezení země, do které se osoba rozhodne migrovat (Poros 2011). Vazby skrze sítě napomáhají k tak důležitým aktivitám, jako je získávání pracovní pozice a zajištění bydlení. Odstěhováním by tedy nemělo nastat odtržení se od země původu, ba naopak dochází k rozvoji zemí a udržování či tvorbě kontaktů na obou místech, což je možné především díky remitencím. Na to plynule navazuje myšlenka transnacionalismu, kdy se migrant postupně integruje do nové společnosti, ale současně se snaží být v pravidelném kontaktu se svou rodinou v zemi původu. Klíčem k úspěšné integraci je využití sociálních sítí. K tomu jsou nutné určité zdroje, informace, prostředky na začátek, ale také příslušný vliv (Poros 2011).

Celé toto tvrzení ale nevylučuje fakt, že může docházet i k negativním účinkům sítí, pakliže nedochází k rovnému poskytování příležitostí. Mezi členy dochází i k různým napětím a konfliktům, včetně odporu kvůli nesplněným očekáváním a slibům. Dále se objevuje kulturní izolace nebo podněcování k vykořisťování na trhu práce (Poros 2011). Další nevýhodou je dle Portese a Landolta (1996) případné vyvíjení tlaku na přizpůsobení se sítím, na kontrolu a nadměrné nároky na jejich členy. Také zmiňuje, že je nejdůležitější vypořádat se s prvotními momenty zapojení se, na což navazuje potřeba sociálního kapitálu a následných transnacionálních praktik.

To, jak sociální sítě fungují a mění své struktury v čase a prostoru, je možné interpretovat pomocí výzkumu polských migrantů pod vedením Ryan a D'Angela (2018). Obtížnost problematiky spočívá v tom, že se migranti pohybují v různých prostorových kontextech a tvoří vztahy na více místech. Přátelské vztahy mezi krajany a migranty v cílové zemi ve většině případů již nevykazovaly tak úzké vazby jako v minulých letech. Ačkoli migranti v cílových zemích svá dlouholetá přátelství postrádali, ukázalo se, že postupně slábnou a je velmi obtížné přátelství udržet, popřípadě si lidé už navzájem nerozumí jako dříve nebo oddělí svůj současný život a nesoustředí se na ten, který měli předtím. U některých osob se vyskytoval strach z oznámení skutečnosti o začátku nového života svým dlouholetým přátelům (Ryan, D'Angelo 2018). Hollenstein (2011) dodává, že změnou pro migrující osoby může být i změna legislativy v oblasti práva na mobilitu, které ovlivní schopnost udržovat nadnárodní vazby. Z výzkumu plyne především to, že pro osobní změny v životě je nesmírně důležitý průběh času, který dále ovlivňuje proces udržení sociálních sítí. Mění se jejich složení, které samozřejmě není ovlivněno jen časem, ale také prostorem a samotným vývojem společnosti (Ryan, D'Angelo 2018). Hollenstein (2011) dále zmiňuje, že jedna ze zásadních věcí v této problematice je zaměření se nejen na výkyvy v sítích v průběhu času, ale neopomenout sítě měnící se ve fyzickém prostoru, jelikož je úzká provázanost mezi těmito dvěma faktory, kromě působení sociálního, ekonomického a politického kontextu.

Studium sociálních sítí je možné uchopit mnoha způsoby, jelikož je to velmi subjektivní problematika. Zajímavé a velmi nápomocné související otázky jsou zmíněny a prakticky využity ve výzkumu provedeném Thomasem Schweizerem a jeho kolegy z roku 1998 v Los Angeles mezi etnicky smíšenou skupinou, který je svým obsahem stále aktuální i dnes. Otázky byly zaměřeny na sociální, ekonomickou a emoční podporu v okruhu nejbližších lidí, jimiž jsou příbuzní, přátelé a sousedé, přičemž se objevuje tendence ignorovat slabé vazby. Několik otázek je velmi podobně konstruovaných jako v dotaznících využitých pro tuto diplomovou práci. Pár jich představím v následující tabulce:

Tabulka 1: Příklady otázek z výzkumu o sociálních vazbách

Q1: Pokud postrádáte některé suroviny a obchody jsou zavřené, koho požádáte o vypůjčení?
Q2: Pokud potřebujete pomoci s vyplněním dokumentů, koho požádáte o pomoc?
Q3: Kdo jsou ti, se kterými jste v posledních šesti měsících mluvil o osobních věcech?
Q4: Koho byste požádali, pokud byste potřebovali půjčit velký obnos peněz?
Q5: S kým jste v kontaktu alespoň jednou za měsíc (chatování a obyčejná témata)?
Q6: Když jste v depresi, na koho se obrátíte s žádostí o pomoc a vyslechnutí?

Zdroj: vlastní zpracování dle Schweizer, Schnegg, Berzborn (1998)

Výsledky se týkají především geografického rozšíření sociálních sítí napříč společnostmi. Prokázala se jistá rozdílnost mezi nízkou a vysokou prestiží v zaměstnání. Ti, kteří měli nižší prestiž, měli zároveň častější sociální vazby přímo ve městě, zatímco ti s vyšší prestiží měli méně vazeb uvnitř města. Jiným ukazatelem je například rodinný stav, který má dopad na počet vazeb, kdy je u ženatých lidí situace totožná jako u těch s nižší prestiží (Schweizer, Schnegg, Berzborn 1998). Pro všechny jsou nejdůležitější složkou rodina a příbuzní, následují přátelé a v neposlední řadě sousedé. Sousedé nezastávají tolik významnou část při tvoření a udržování sítí. Přátelé jsou sociálními společníky a sousedé jsou spíše pro poskytnutí dodatečné pomoci. Zajímavé je, že rodina tvoří naši základnu pro život, ale pokud se jedná o socializaci, je rodina v některých případech spíše jako emoční zdroj a ekonomická podpora až na vedlejším místě, kdy tu prioritní roli hrají sousedé a přátelé jako každodenní společníci. Jedním z pozoruhodných rysů významných sociálních vztahů mezi lidmi je jejich etnická homogenita, která ale nevylučuje slabší vazby přes etnické hranice. Dále se prokázal jasný efekt vzdálenosti, který upřednostňuje vazby ve stejné oblasti, kdy čím blíže jsem s těmi, se kterými každodenně komunikuji, tím silnější s nimi mám vztah (Schweizer, Schnegg, Berzborn 1998).

Závěrem je v tomto výzkumu zřetelně prokazatelné, že pro tvorbu sociálních sítí a různých spojení s rodinou, přáteli či jinými lidmi v našem okolí je důležitý každodenní kontakt, který se mění v závislosti na etnické příslušnosti, rodinném stavu, pracovní prestiži nebo jednoduše na pohlaví. Poukazuje také na důležitost vazeb se sousedy, kteří do naší rodiny přímo nepatří, ale podílejí se na tvorbě identity a podmínek, ve kterých žijeme (Schweizer, Schnegg, Berzborn 1998).

Otázky, které byly použity, se dají nepochybně aplikovat i v rámci aktuálních výzkumů a jsou důležitými zdroji informací. Výsledkem zapojení do sociálních sítí je povzbuzení i mladých lidí, kteří mají příležitosti studovat v zahraničí nebo se sejit se svými rodinami. Existují rozsáhlé příležitosti pro migraci i pro přizpůsobení se různým identitám (Schweizer, Schnegg, Berzborn 1998). Dále sociální sítě hrály ústřední roli například v případě, kdy nastala globální ekonomická recese, jelikož pro překonání následné nezaměstnanosti pomohlo právě udržování vazeb, sítí a kontaktů (pro opětovné získání zaměstnání) a získala se i podpora mimo domov (Krisjane a kol. 2013).

V mnoha studiích o sociálních sítích migrantů bylo hlavním problémem vynechání přátelských vazeb a vazeb s širší rodinou, které by zajisté ovlivnily výsledky a ukázaly důležité zákonitosti. Ve většině případů to bylo kvůli omezenosti dat a chybějícím informacím (Liu 2013). Liu (2013) se ve své studii zaměřila na testování a důležitost slabých vazeb. V minulosti již více autorů naznačilo, že silné sociální sítě a vazby s rodinou nejsou zcela spolehlivé při rozhodování o migraci a že vazby s přáteli mohou být na stejné úrovni významnosti, ne-li důležitější (Massey, Espinosa 1997; Granovetter 1973; Palloni a kol. 2001; Burt 2009). Z jejich poznatků plyne, že je v této oblasti výzkumu patrný rozdíl mezi muži a ženami a existuje rozpor ohledně toho, že by silné vazby měly být u mužů silnější než u žen. Mnoho teoretických zdrojů poukazuje na odlišné vnímání prožitků migračního procesu dle pohlaví, kdy u žen při rozhodování o uskutečnění migrace hrají zásadní roli silné vazby, zatímco u mužů jsou extrémně důležité ty slabé. Vysvětlením by mohlo být to, že ženy jsou častěji vystaveny sociálním překážkám, u kterých je potřeba pevné podpory a silných vazeb s rodinou. Naopak u mužů, kterým jde především o získání zaměstnání, je hlavní mít co nejvíce slabých vazeb a hodně zdrojů s různorodými informacemi. Zdá se, že je globálním trendem, že ženy půjdou spíše v migračních stopách svých manželů a muži se budou snažit vytěžit z provázaných sítí (Liu 2013; Cerrutti, Massey 2001). Granovetter (1973) dodává, že v obecném kontextu silnější vazby poskytnou důvěrné informace, zatímco slabší vazby vedou k těm inovativnějším, avšak na obou koncích spektra dokážou ovlivnit migraci stejnou měrou. Dle Liu (2013) dokáží méně rozvinuté sítě s koncentrovanějšími informacemi lépe podpořit migraci.

Migranti se často snaží udržovat sociální sítě ve svých zemích původu s těmi, kteří pro ně představují tu nejdůležitější podporu, například v případě překonávání zmíněných sociálních překážek, což následně vede k transnacionálním praktikám. Prostřednictvím těchto sítí do země původu plynou finanční a sociální remitence. Na tyto remitence zajisté působí geografická poloha a také to, jak intenzivně je současný svět sociálními sítěmi a financemi propojen. To vše je ovlivněno inovacemi mobilních i nemobilních zařízení (Bilecen, Cardona 2018). Vertovec (2002) shrnul, že sociální sítě jsou klíčové pro hledání zaměstnání, ubytování, oběh zboží či služeb, avšak neméně důležitou roli hraje podpora migranta včetně sociálních a ekonomických informací.

2.4.1. Místní vazby a prostorová koncentrace

Role místních vazeb a prostorová koncentrace je vědci nedostatečně objasněné téma. Je důležité zaměřit se na studium vazeb migrantů omezených určitým územím, což je například sousedství, komunita nebo tzv. přistěhovalecká enkláva (Toruńczyk-Ruiz 2014). Marcuse (2005) chápe imigrační či přistěhovaleckou enklávu jako oblast s vysokou koncentrací shlukujících se osob, které migrovaly. Dochází k tomu zejména kvůli ochraně jejich postavení (ekonomického, sociálního, politického nebo kulturního). Poros (2011) tuto definici rozšiřuje o sociální kapitál, který je v sítích enkláv využíván a rozšiřován pro začlenění na trhu práce, tudíž někdy nastane situace, kdy v rámci etnických enkláv není potřeba zajišťovat zboží nebo služby mimo ně. Nemusí se jednat o omezení geografickou polohou, nýbrž dochází k tendenci žít v těchto útvech přes hranice státu, ve kterých k sociálním vazbám dochází. Nutno dodat, že chybějící prostorová koncentrace těchto enkláv zpravidla neznamena usnadnění akulturace v hostitelské zemi, stejně tak jako rozmístění v prostoru není předurčením k sociální integraci. Studie tohoto typu nejsou tolik zastoupené a chybí literatura zabývající se touto problematikou, která by poukázala na existující pravidelné vzorce chování (Toruńczyk-Ruiz 2014).

Jak již bylo zmíněno od Massey a kol. (1993), sociální sítě jsou rozhodujícím prvkem při procesu migrace. Umožní samotnou migraci, ale také zaručují podporu mezi etnickými skupinami v cílové a domovské zemi. Vazba na etnikum je primární při hledání zaměstnání, začlenění se do institucí nebo při rozvoji komunit (Massey a kol. 1993). Síla těchto vazeb je znatelná již při příjezdu, kdy se migranti v prvních momentech usazují v těsné blízkosti svých známých, aby pocítili stejné kulturní prostředí daného etnika. Rozdílnost intenzity se ale zajisté liší dle národnosti. Například dle kanadských statistik z roku 2010 lze u Ukrajinců zaznamenat 33 % migrantů s navazováním silných vazeb, kdežto u Filipínců je toto číslo dvojnásobné (78 %) (Chuatico, Haan 2020; Hiwatari 2016).

Dále Massey a kol. (1993) ve spojitosti s enklávou argumentuje tím, že dochází ke shlukování za účelem dodržení vlastní strategie na přežití, což ale vzbuzuje otázku, zda je opravdu život v příslušné enklávě bezpečný a napomůže soudržnosti. Na jedné straně to může znamenat lepší přístup do sociálních sítí, ale může to také naopak brzdit sociální míšení a účast v kulturním proudu společnosti. Etnická enkláva či komunita je svým formováním závislá na politických i ideologických faktorech. Chuatico a Haan (2020) dodávají, že etnické skupiny, ve kterých je nízký lidský a sociální kapitál, se budou vyskytovat spíše v chudších částech města. Dle Chuatica a Haana (2020) může přílišná etnická náchylnost způsobit omezení svobody úspěšnějších členů sítí. Mimo jiné zmiňují studii tureckých přistěhovalců do Kanady, u kterých bylo dle výsledků nejvíce pravděpodobné, že se budou dle očekávání sdružovat na základě národnosti a etnika a vzdělání. Ti, kteří jsou více vzdělaní, se budou snažit navázat vztahy s lidmi, co mají homogenní sociální postavení. Tito jedinci si také velmi dobře uvědomují svou mobilitu nejen směrem nahoru, což je v cílové zemi žádané. Méně vzdělaní jedinci

udržovali vztahy v přímé blízkosti svého etnika kvůli kultuře, třídě a případnému vyvarování se diskriminaci. Docházelo i k tomu, že netvořili vazby s bílou populací, jelikož cítili hrozbu v existujících kulturních rozdílech. Sociální vazby jsou na základě této myšlenky tvořeny výhradně etnickou a kulturní podobností (Chuatico, Haan 2020). Nutno zdůraznit také vliv charakteru migrace, kdy se u dočasných migrantů objevuje zachování orientace na vlast se sociálními sítěmi na dálku, kdežto dlouhodobější migranti vykazují spíše orientaci na společnost, do které se chtějí integrovat (Toruńczyk-Ruiz 2014). Z pohledu Völker a Flapa (2007) je nezbytné zmínit sousedství jako jedno ze synonym pro enklávu. V sousedství se ve většině případů sdružují méně vzdělaní lidé s nižšími příjmy a slabšími sociálními zdroji. Existují také sdružení, ve kterých migranti posilují sociální vazby s domovem, ale i se společností v cílové zemi, které se týkají nejen financování, ale i politického a sociálního vlivu (Poros 2011). Závěrem lze shrnout, že geografické rozptýlení je pro sociální sítě zásadní. Následná transnacionalizace pramení z potřeby postarat se například o staršího příbuzného, což se v mnoha případech řeší pomocí přes několik rodinných sítí a hranic států, přičemž je zjevnou nevýhodou chybějící a nenahraditelný osobní kontakt (Bilecen, Cardona 2018).

2.4.2. Důležitost sociálních sítí na formování ekonomiky

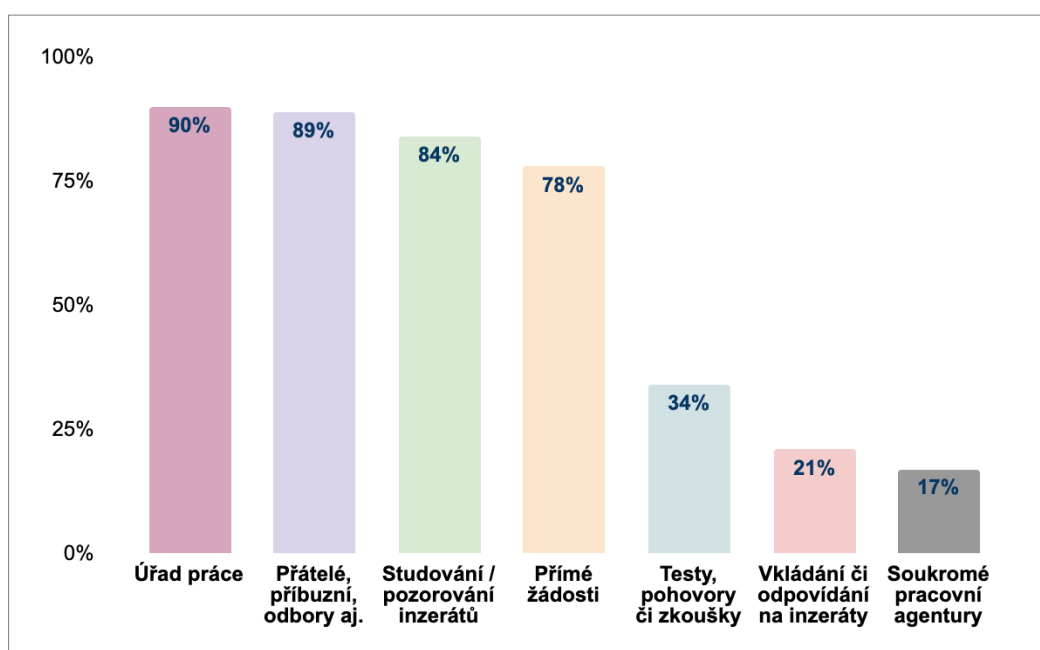
Nenahraditelný význam budování a udržování vztahů lze zaznamenat i v ekonomickém sektoru. Dle některých výzkumů je pravděpodobné, že sociální sítě mohou ovlivňovat ekonomické výsledky a vést k rozdílům ve výši příjmů. Je to především díky tomu, že se migrantům, kteří mají rozsáhlé sítě a kontakty, naskytnou nové pracovní příležitosti a tím mohou napomoci k formování ekonomiky (Ospina-Ortiz, Roser 2020).

Další poznatky týkající se sociálních sítí a ekonomiky budou vyplývat z již provedeného experimentu z období po pádu Berlínské zdi v roce 1989 v Německu, který provedl K. Burchardi a T. Hassan (Ospina-Ortiz, Roser 2020). Tato historická událost přinesla nové možnosti ekonomických interakcí, kde dříve dominovaly pouze sociální vazby bez ekonomického prvku. Německo bylo rozděleno na západní a východní stranu, přičemž mezi nimi nebylo možné uskutečnit jakoukoliv soukromou výměnu, dokud nedošlo k tomuto aktu sjednocení. Udržování sociálních vazeb bylo nepřetržité i přes to, že nešlo o hospodářské účely. Postupem času došlo k růstu příjmů a byl zaznamenán významný rozdíl v západní části Německa. Vazba na alespoň jednoho příbuzného ve východní části země představovala výraznější nárůst komparativních výhod při využívání ekonomických příležitostí, kdy byl této skupině obyvatel umožněn přístup k cenným informacím o poptávce, aktivech či investicích. I v případě prostého hledání zaměstnání osobní kontakty velmi pomohou (Ospina-Ortiz, Roser 2020). Jackson (2019) dodává, že je velice náročné uchytit se bez propojení přátel či rodiny a v budoucnu prosperovat v některém odvětví. Klíčové je, že jedinečné

spojení obou částí země ukazuje, že původně neekonomické sociální sítě mohou být jedním z nejdůležitějších aspektů v rostoucím hospodářském úspěchu (Ospina-Ortiz, Roser 2020).

Přiložený graf č. 1 podporuje již zmíněná tvrzení a domněnky o důležitosti kontaktů při hledání pracovních příležitostí. Údaje jsou z Česka z roku 2008, kde lze pozorovat v procentuálním zastoupení vypsané jednotlivé zdroje při hledání zaměstnání. Z grafu je patrné, že nejvíce lidí z Česka spoléhá na úřad práce. Na druhém místě je, stále ve velkém zastoupení, skupina přátel a příbuzných. Co se týče přátel a rodiny, ostatní evropské země mají také velmi vysoká čísla. Například ve Španělsku, Řecku, nebo Litvě je to drtivá většina obyvatel. Oproti tomu menší význam sociálních vazeb při hledání zaměstnání lze identifikovat například ve Francii, Belgii nebo v Dánsku (Ospina-Ortiz, Roser 2020).

Graf 1: Metody hledání zaměstnání nezaměstnaných uchazečů

Zdroj: vlastní zpracování dle Ospina-Ortiz, Roser 2020

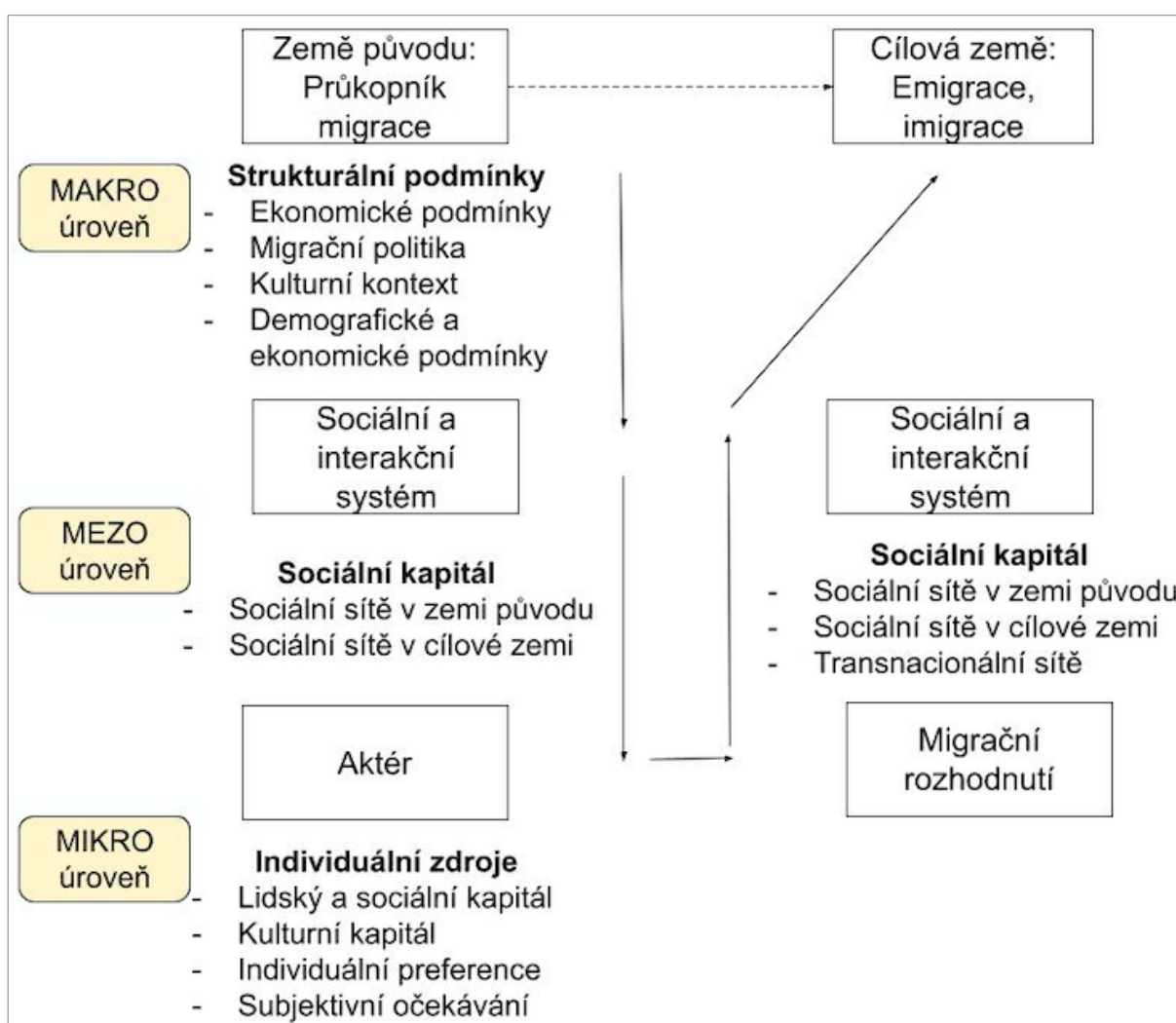
Ekonomické výsledky mohou být prostřednictvím sociálních sítí ovlivněny zejména díky koncentraci firem a pracovníků. Vznikají aglomerace, které přirozeně podněcují sociální vazby, čímž se podporuje ekonomická produktivita. Tento poznatek je možné vysvětlit pomocí již zmíněného příkladu s pádem Berlínské zdi, kdy došlo ke znovuobjevení a přesunutí mnoha aktivit zpět do center. Při výměně informací a znalostí jsou usnadněny osobní a pracovní vztahy, což je příležitost nejen pro jednotlivce, ale pro celou společnost. Sociální vazby jsou důležité jak v materiální, tak v emocionální spokojenosti (Ospina-Ortiz, Roser 2020). Veškeré tyto poznatky mohou být užitečným doplněním a podkladem pro budoucí studie mobility lidí a sociálních sítí s přáteli a příbuznými.

Co se týče podnikání a podpory ekonomiky napříč vysílající a přijímající země, jsou sociální a organizační vazby klíčové, jelikož mohou významně ovlivnit ekonomický a sociální rozvoj. Jedná se o tzv. podnikání v diaspoře, které vazby udržuje. Ve srovnání s remitencemi má toto podnikání také podstatný vliv na rozvoj, nicméně finanční remitence jsou více založeny na mezilidských vazbách s rodinou a přáteli. To dokládají výsledky remitenčních ekonomik například z Indie, Číny, Mexika nebo Filipín (Poros 2011).

2.4.3. Sociální sítě a rozhodování o migraci

Rozhodnutí o migraci je ovlivněno dostupnými sítěmi, tudíž je klíčové se zaměřit na vysvětlení potenciální a uskutečněné mobility prostřednictvím chování jednotlivce, což zmiňuje tzv. teorie racionálního výběru. Ta spočívá v ekonomických a socio-psychologických rozhodnutích s posláním naplnit očekávaný užitek. V teorii je rozhodnutí jednotlivce chápáno jako interakce sociální výměny, která funguje na principu již existujících příležitostí, přičemž jejich výběr může být omezen. Svým principem se tento pohled podobá neoklasickým teoriím na mikroúrovni, která je také založena na racionální volbě jednotlivce. Pakliže je dosažena vyšší úroveň lidského kapitálu, je jednodušší ve spektru nových možností například využít vzdělání pro hledání zaměstnání. To navazuje na myšlenku Masseyho a kol. (1993), která zdůrazňuje objasnění selektivity migrace díky klíčovým determinantům. Dále se toto téma týká nové ekonomiky pracovní migrace, pro kterou je hlavní maximalizace zisku domácnosti, nejen na úrovni jednotlivce jako samostatného aktéra. Lze ji označit jako tzv. rodinnou strategii, která má schopnost objasnit dočasné odloučení od rodiny a funkci remitencí, což je díky dělbě práce a potřebě dosažení zisku nezbytné. Nicméně tyto teorie budou dále podrobněji rozvedeny v kapitole 2.7. (Haug 2008). Sociální sítě napříč rodinou jsou viditelné již při prvním rozhodování o migraci, což znamená, že mít v zemi původu a zejména v bydlišti a jeho okolí silnější vazby obecně snižuje touhu po migraci. Oproti tomu ji posiluje to, pokud je již někdo z příbuzných či přátel v cílové zemi, kdy potenciální migrant shledává toto místo dosažitelnějším, jelikož má spolehlivé informace a ví, co očekávat (Haug 2008). Dle Liu (2013) je individuální rozhodnutí velmi citlivé na včasné a spolehlivé informace o cílové zemi, které jsou ve většině případů sdíleny současnými migranty skrze slabé sítě. Sociální sítě udržované v cílové zemi jsou tedy tažným faktorem pro budoucí migranty, a čím více jich je, tím větší je vliv získaných informací na opuštění země původu, a zároveň čím větší vzdálenost, tím větší ztráta informací mezi migranty (Haug 2008).

Potřeba být v síti je také předurčena pomocí tzv. teorie očekávané hodnoty, která je charakteristická potřebou být užitečný, ale také být součástí rodiny, skupiny či komunity a někam patřit. Pro tuto náležitost k síti je nezbytný kapitál. Omezení může nastat v případě, že je lidský nebo sociální kapitál specifický a přizpůsobený určitému místu a drží osoby na konkrétním místě. To, že ho není možné všude plně využít, snižuje jeho přidanou hodnotu, tudíž je v tomto případě migrace nežádaná, aby neomezovala původní lokalitu. Sociální sítě nejen posilují samotné rozhodnutí o opuštění země a startují řetězovou / cyklickou migraci, ale také jsou nezbytnou determinantou budoucích plánů v oblasti mobility. Roli v životním cyklu hraje sociální a kulturní kontext, vzdělání či ekonomické faktory (Haug 2008).

Obrázek 4: Model rozhodování o migraci dle úrovně a vlivu sociálních sítí

Zdroj: Vlastní zpracování dle Haug 2008; Coleman 1990

U průkopníků jsou sociální sítě zpravidla postrádány, s čímž souvisí velké počáteční náklady a rizika, nicméně průkopníci migrace předpokládají, že se postupem času situace obrátí a bude prospěšná včetně odbourání rizik za pomoci využití příslušného kapitálu, a spoléhají na to (Haug 2008; Grieco 2004; Hiwatari 2016). Migrační rozhodnutí o návratu je nevyhnutelné, proto mají migranti povinnost ho učinit především kvůli své rodině, která se následně přizpůsobuje. To může znamenat také to, že rodina přesídí za migrantem do cílové země. Základní princip fungování sociálních sítí lze popsat pomocí efektu sněhové koule, který je v akademické sféře používán k mnohým výzkumům. Na jeho základě funguje kumulativní proces migrace (Haug 2008; Wiersing 2009; Massey a kol. 1993; Liu 2013). Ke kumulaci či nabalování dochází nejdříve v souvislosti s již zmíněnými náklady, které se postupem času s navazováním kontaktů a tvořením sociálních sítí zmenšují. Tím se navzájem propojí noví migranti, čímž se migrace pomocí sítí stále udržuje (Haug 2008). Účinky sítí jsou viditelné u domácností, kdy se při rozhodování často chovají podobně jako jejich sousedé či lidé z komunit, kterých jsou součástí. Například u pracovní migrace může dojít k tomu, že rodina pošle své potomky do jiné země zejména kvůli tomu, že to tak udělali jejich známí, sousedé aj. (Hiwatari 2016).

Rozhodnutí může být také velice ovlivněno jedním skrytějším faktorem, kterým je specifická kultura dané země. Například u senegalské kultury to funguje odlišně, než je tomu na Ukrajině nebo v Moldavsku. Vládne tam silný patriarchát, vyznačující se dominancí mužského pohlaví nad ženským včetně široké společnosti. U žen vlivem migrace hrozí například narušení jejich vlastní pověsti. Naštěstí pro ukrajinské a moldavské migranty je demokratický režim benevolentnější (Liu 2013). Liu (2013) dále poznamenává, že role žen se ukazuje být na vzestupu, jelikož vzdělanější ženy se mohou nezávisle rozhodovat a mají silnější pravomoc díky vlastnímu pravidelnému příjmu. To poukazuje, alespoň v některých kontextech, na postupně se měnící statusy, normy a ideály společnosti, které umožní vystoupit ze stereotypů a závazků určených například třídou či kastou.

2.4.4. Sociální sítě a COVID-19

Pandemie s sebou přináší těžké situace týkající se nejen stresu a strachu o ztrátu zaměstnání. Rozdílnost v tom, jak každý z nás tuto situaci zvládá, lze zaznamenat nejen v důsledku osobnostních charakteristik jedinců, ale také z geografického hlediska, kdy má každá země k zvládnutí této situace jiné podmínky a možnosti. Roli hraje počet obyvatel, rozloha, ekonomická vyspělost, spokojenost s vládou a mnoho dalších faktorů. V době pandemie je důležité sociální vazby udržovat pomocí telefonování či dopisování, jelikož je například nařízená karanténa omezující mnoho migrantů, kteří se nemohou několik týdnů nebo měsíců vrátit domů za svými rodinami a přáteli. Zvládnutí této situace závisí také na zkušenostech s řešením problémů v minulosti. Po mnohačetných zkušenostech s krizovou situací se s tím člověk srovná rychleji a lépe (Marini a kol. 2020). Christina Marini a kol.

(2020) předkládá myšlenku vycházející z tematiky o válečných veteránech. Přirovnává život během pandemie k válečnému období, kdy mezi lidmi panuje strach z absence potřebné dodávky potravin a léků, odloučení od rodiny, připomínání aktuální úmrtnosti a ztráty na životech všemi okolními médii, přítomnost nejistoty a bezmoci jednotlivců, rodin atd. Postihuje to všechny skupiny obyvatel, nejen starší jedince, kteří jsou izolovaní, přičemž pandemie virového onemocnění tuto situaci ještě více umocní, až může dojít k úplné separaci. Duševní zdraví starších obyvatel může být v nařízeném fyzickém distancování podpořeno přinejmenším virtuálními setkáváními a komunikací pomocí sociálních sítí (Marini a kol. 2020).

2.5. Integrace

Integrace představuje interaktivní proces mezi přistěhovalci a hostitelskou společností. Jde o posilování vztahů v rámci sociálního systému, včetně nových aktérů a skupin tohoto systému a institucí příslušících (Heckmann, Bosswick 2006). Dle Marini (2014) je vlivem globalizace a rozmachu možností v komunikaci intenzivnější účast v domovské i hostitelské zemi. Nejen telekomunikační, ale i dopravní možnosti poskytují větší šance pro zapojení v obou zemích. Integraci lze definovat jako obousměrný proces v oblasti podpory občanského a politického začlenění (Marini 2014). Erdal a Oeppen (2013) doplňují, že integrace je procesem adaptace na nové místo, které je v příslušném politickém prostředí, a vývoj integrace konkrétního migranta závisí na jeho životní historii a zkušenostech s migrací. Marini (2014) dále zdůrazňuje, že dochází k tzv. efektu trojího prospěchu. Jedná se o prospěch pro samotného migranta, jeho rodinu – domov, ale i pro cílové společnosti. Integrační proces může být ovlivněn zejména díky společné práci mezi migrantem a místními, kdy dochází k předávání technických znalostí, prohlubují se možnosti se navzájem osobněji poznávat a vyměňovat si poznatky či představit kulturu svého domova. To mimo jiné poukazuje na souvislost integrace s transnacionalizací, ke které dochází aktivním zapojením do rozvoje zemí (Marini 2014).

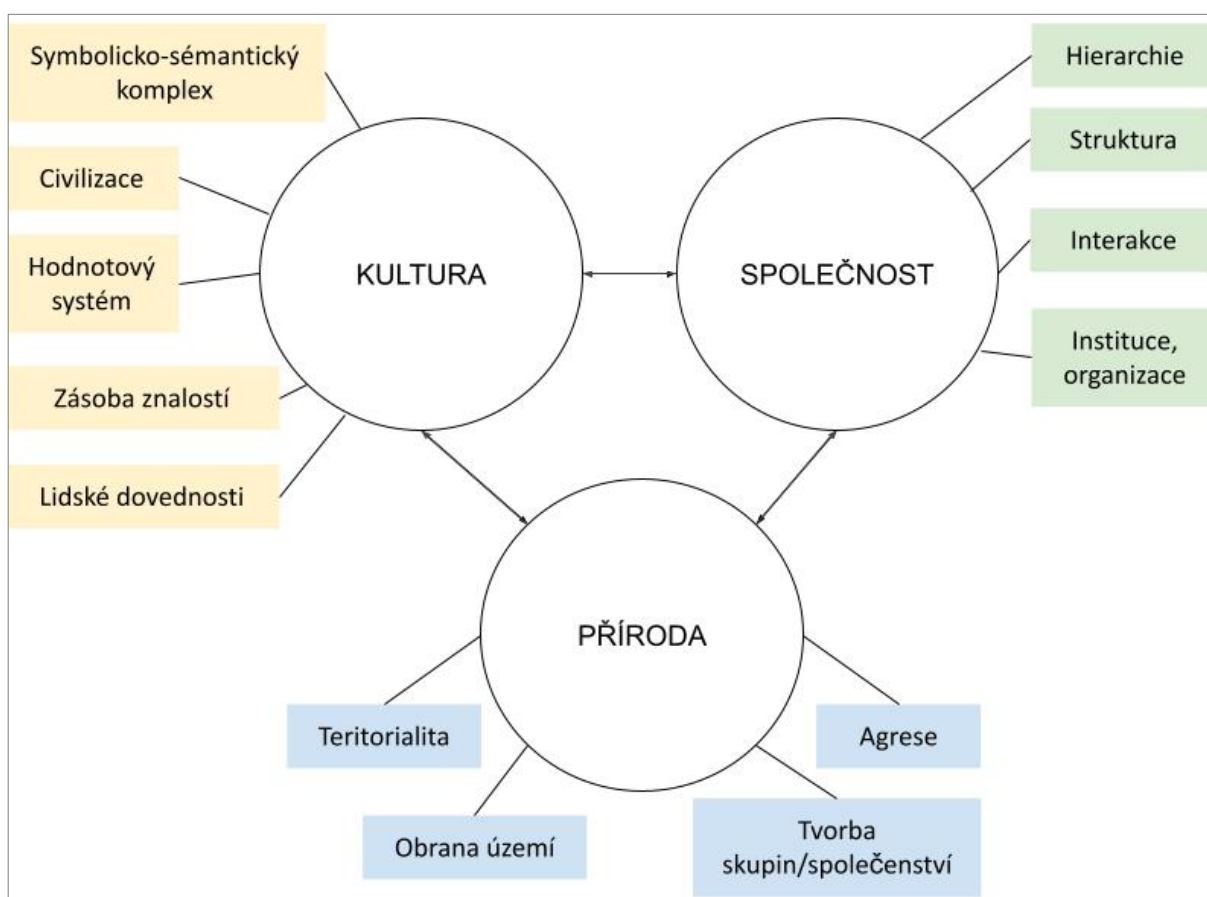
Dle Erdala a Oeppena (2013) by měly být v procesu integrace pragmaticky zvaženy i emocionální faktory plynoucí z osobních a lidských povah. Integrace se skládá z několika typů, resp. dimenzí, nicméně pro studium migrace je primární ta sociální. Sociální integrace je již obecně zmíněna výše, kdy se jedná o začlenění jednotlivců, formování vztahů mezi nimi a postojů ke společnosti. Je to proces vědomý a něčím motivovaný, který by měl vést k úspěšnému zapojení se do již fungujícího systému (Heckmann, Bosswick 2006). Chuatico a Haan (2020) dodávají, že proces sociální integrace může být negativně ovlivněn silným a stálým udržováním etnických společenství. To sice viditelně narušuje integraci, nicméně je to jedna z nezbytností po příjezdu do cílové země, jelikož migrant potřebuje emocionální či finanční podporu. Výsledkem je tzv. past mobility, která se označuje jako brzda sociální integrace (Chuatico, Haan 2020).

Heckmann a Bosswick (2006) člení sociální integraci na několik fází: akulturace, interakce, umístění, identifikace a asimilace. Tyto pojmy jsou navzájem úzce provázány.

- *Akulturace* je synonymem pro socializaci, kdy jedinec nabývá nových znalostí, zvyká si na kulturní normy a snaží se přizpůsobit kompetencím, které jsou klíčové pro prosperující interakci v novém prostředí.
- *Interakce* představuje tvorbu vztahů a sociálních sítí jedinců, kteří se dělí o vzájemnou orientaci. Týká se to především přátelských a romantických vztahů, manželství a různých skupin se stejnými zájmy.
- *Umístění* je možné charakterizovat jako proces tvorby určitého postavení ve společnosti (např. ve vzdělávacím zařízení nebo v práci). To, že se jedinec někde umístí, mu přináší nové sociální vazby, získá nová práva, ale také velmi důležitý kulturní a ekonomický kapitál. Fáze akulturace přímo souvisí s umístěním, kterého mohou dosáhnout.
- *Identifikaci* lze popsat jako vytvoření si vlastní identity, kdy se jedinec pokud možno ve správném směru ztotožní se systémem, na který je odkázán.
- Dále je tzv. *asimilace*, která znázorňuje proces spočívající ve vzdání se (ne úplném potlačení) své kultury a podřízení společnosti, do které migruje. Asimilaci může docházet ke zmenšování rozdílů a sociální vzdálenosti. Lepší výraz pro asimilaci představuje pojem *integrace* (Heckmann, Bosswick 2006).

Ve společnosti může dojít k nesprávnému vývoji integrace, což vytváří dva procesy, jimiž jsou sociální nerovnosti a sociální segregace. Reprodukce sociálních nerovností a segregace má za následek další problémy především u formování skupin. Migranti vždy nejsou přijímáni s otevřenou náručí v institucích a systémech, do kterých se usilují zapojit. Setkají se s překážkami integrace, jako jsou předsudky a diskriminace. Aby bylo možné tyto překážky překonat, musí se hostitelská společnost také zapojit do vzájemného procesu integrace. Rozdělení společnosti může nastat v důsledku segmentace etnických skupin, které jsou určeny na základě třídy, vzdělání nebo kulturních zdrojů (Chuatco, Haan 2020). Bilecen a Cardona (2018) dodávají, že migrace může být považována za řešení při překonání sociálních nerovností v zemi původu pomocí snahy zajistit si lepší životní podmínky v zemi cílové. To by však mohlo podnítit vznik sociálních rizik v oblasti zaměstnanosti, zdraví a vzdělání, jelikož migranti nedisponují stejnými podmínkami jako ti, kteří v cílové zemi žijí, a je pro ně náročnější vybudovat si lepší prostředí pro život.

Zmíněné pojmy souvisí s termínem *multikulturalismus* nebo také *multikulturní společnost*. Po rozmachu migrace do Evropy se tyto pojmy staly ústředními a velmi aktuálními. Multikulturalismus je jako „nová společnost“, jejíž populace se v důsledku přistěhování nových obyvatel stává stále více multietnickou. Dojde k politickému sjednocení různých etnik, přesvědčení či hodnot se zachováním kulturních odlišností. Multikulturalismus lze označit za sociální změnu z homogenní populace na heterogenní. Dostaví se kulturní praktiky v náboženství, jídle nebo životním stylu. Každá kultura obsahuje prvky i z jiných a vzdálenějších kultur, protože je založena na neustálé interakci a změnách ve společnosti. Proto lze také chápat kulturu těch, kteří se do hostitelské země přistěhují, jako prvek obohacení, přičemž nejde o jednostranný proces. Ten, kdo se přistěhuje, může poskytnout něco, co hostitelská země postrádá (emocionalitu, spontánnost aj.). Multikulturalismus může být chápán i jako flexibilní osobní přístup a veřejná norma tolerance k ostatním, přátelské a podpůrné chování vůči přistěhovalcům, včetně liberálního a demokratického přístupu. Je nezbytné poznamenat, že integrace je v dnešní moderní společnosti v mnoha ohledech výsledkem individuálních voleb s určitými motivy – lepší bydlení, klid, bezpečné prostředí aj. (Heckmann, Bosswick 2006).

Obrázek 5: Schéma multikulturní společnosti a jejích klíčových prvků

Zdroj: Vlastní zpracování dle Mitzel (1997)

Integraci je možné rozčlenit na několik druhů – dimenzí, se kterými se setkáváme při procesu začleňování do jiné společnosti. Jedná se o strukturální, kulturní, interaktivní a identifikační integraci. Sociální integrace jako taková zahrnuje začlenění do klíčových institucí a vztahů hostitelské země, ale také získávání práv a povinností, přístupu k pozicím a společenskému postavení nebo budování osobních vztahů (Heckmann, Bosswick 2006).

- Pojem *strukturální integrace* souvisí se sociální integrací. Je to například zapojení se do ekonomiky a trhu práce, systému vzdělávání, bydlení či zdravotnictví. Jsou to primární instituce, bez kterých by nebylo možné získat socioekonomické postavení a čerpat ze zdrojů, které by pro migranta měly být v hostitelské zemi dostupné. Důležité je také to, v jaké situaci se zrovna ekonomika a hospodářský cyklus země nachází.
- *Kulturní integraci* bychom jinými slovy mohli nazvat akulturací. Tento termín nemusí nutně znamenat, že jedinec zcela opustí svou vlastní kulturu, ve které byl vychován. Lze žít tzv. bikulturní život, přičemž taková osoba může být pro společnost velkým přínosem. Je žádoucí zúčastnit se tohoto procesu, ve kterém lidi z hostitelské země učíme novým způsobům a všímáme si jejich potřeb.
- *Interaktivní integrace* představuje zejména přátelství, partnerství a celkově vytváření sociálních sítí včetně sdílení informací a zkušeností.
- *Identifikační integrace* souvisí s pocitem sounáležitosti, přijetí a identifikaci s určitou skupinou (Heckmann, Bosswick 2006).

Společnost má různé složky a není homogenní. Zařazení do těchto složek je dáno například tím, kolik má jedinec finančních prostředků, co vše vlastní, ale také na základě jazyka, čímž může vzniknout segmentovaná asimilace či integrace (Heckmann, Bosswick 2006).

2.6. Transnacionalizace

Pojem transnacionalizace (transnacionalismus) je možné spojovat s integrací, diasporou, remitencemi, globalizací, ale také se sociálními sítěmi. Migrant vytváří psychická (také nevědomá) pouta, která ho jistým způsobem spojují se zemí původu (Mügge 2016). Bylo prokázáno, že transnacionální chování je propojeno se sociálními sítěmi především kvůli navštěvování rodiny v zemi původu a následnému návratu zpět za prací do cílové země migrace (Bilecen, Cardona 2018). Dle Porose (2011) jsou sociální sítě podmínkou pro transnacionalismus, přičemž Bilecen a Cardona (2018) upozorňují, že ve většině studií je opomenuta otázka sociální podpory, která transnacionální chování ovlivňuje. Transnacionální migrace se vyznačuje ekonomickými, sociálními, kulturními, ale i politickými vazbami, přičemž k tomuto procesu dochází přes hranice a migrant je součástí obou (či více) společností, tzv. přeshraniční udržování vazeb (Mügge 2016). Poros (2011) tvrdí, že tento proces také usnadní rozvoj a převod finančních remitencí, jelikož mezi zeměmi dochází pomocí sociálních sítí k výměně zboží a ostatních potřebných zdrojů. Faist (2000) dodává, že propojení napříč rodinami, jednotlivci, sítěmi nebo podniky a organizacemi je hlavním zaměřením studia transnacionálního chování. Dle Lacroix (2009) existuje riziko, které může nastat v důsledku transnacionalizace, rozvoje a sociálních sítí, kterým je vyloučení a dilema migrantů. Jsou považováni za osoby odjinud než ti z cílové země, tudíž se následně cítí, že jsou jen někde umístěni, ale nežijí na tom správném místě. Chce se po nich, aby udržovali jisté spojení se zemí původu, ale na druhé straně také to, aby ukázali své pouto k domovu v nové zemi cíle migrace. Existují různé rozvojové projekty, které se snaží eliminovat negativní dopady navazování vazeb v zahraničí. Ty mohou napomoci k adaptaci a potřebné transformaci životních podmínek s využitím vlastního kulturního a finančního kapitálu. Žádoucím výsledkem je příležitost sdílení obou kultur a možnost těžit z této interakce. Výsledkem je tzv. transnacionální život, který poskytuje nový a vyvážený způsob žití mezi oběma zeměmi, vyznačující se dvojitou sounáležitostí. Z asymetrického rozložení se stává symetrické (Lacroix 2009). Vyloučení zmínil také de Haas (2005) v souvislosti s celoživotním „odsouzením“ a zbavením práv kvůli neschopnosti po návratu uplatit své znalosti a dovednosti. Jde o základní myšlenku, aby se migranti neotáčeli ke svým zemím zády.

Studium této problematiky u mnoha výzkumníků vzbuzuje pocit, že by samotný proces mohl narušit integraci přistěhovalců, což se zdá být zcela oprávněné. Upozorňuje se na to, že by integrace probíhala „zde“, a rozvoj „tam“, čímž by mohl být narušen celý model integrace (Mügge 2016). Autoři se dle studií shodují, že je problematické potvrdit kauzální vztah mezi transnacionalismem a integrací. Dle jejich názoru je klíčové soustředit se na charakteristiky typu socioekonomický status, úroveň vzdělání, pohlaví, etnická příslušnost, náboženství a migrační motivy.

Hlavní myšlenkou, kterou by měl koncept nastínit, je především poznání vazeb a aktivit umístěných ve dvou nebo i více zemích a jejich porozumění. To se děje mezi jednotlivci, v kolektivu či mezi vládními aktéry (Mügge 2016). Již zmíněné aktivity se tedy vyznačují různými atributy a ty jsou vědci následně klasifikovány, přičemž se všechny navzájem překrývají: 1) *hospodářské* – převody, investice, dary do vlasti, 2) *sociokulturní* – navštěvování rodiny příbuzných a přátel, 3) *politické* – účast ve volbách (Mügge 2016).

Transnacionální migrace zahrnuje pravidelné udržování kontaktů po celém světě prostřednictvím různých komunikačních prostředků. Silné a slabé vazby nejsou závislé jen na dostupnosti prostředků, ale také na rozptýlenosti v geografickém prostředí. Nebylo by správné nebrat do úvahy vzdálenost, jelikož na ní také závisí intenzita sítí. Při spojení s rodinou a přáteli je důležitá sociální podpora udržovaná právě pomocí sociálních vztahů. Díky posílení důvěrných silných vazeb je možné dosáhnout psychické podpory, zatímco slabé vazby se vyskytují spíše tehdy, pokud se jedná o více administrativní záležitosti, jako jsou dokumenty, získávání objektivních informací, poradenství aj. (Cachia, Jariego 2018). Chuatico a Haan (2020) dodávají, že k dosažení výhod, jako je věrnost, vzájemnost a podpora, lehčeji napomůže existující sociální vazba homogenních etnik.

Během prvních momentů migrace dochází ke změnám v osobních vztazích a slabým transnacionálním vazbám s domovem, tedy k menší psychické a emoční podpoře, která se zvyšuje až časem (Jariego 2007). Důsledkem heterogenity a rozptylu v geografickém prostředí jsou sociální sítě mezi migranty hůře udržitelné, přístupné a slábnou. Soudržnost sítí je velmi ovlivňována mobilitou obyvatel, kdy i u cílové společnosti jsou nejprve viditelné spíše slabší vazby. Ty jsou také důležité, jelikož napomáhají ke zmírnění stresu, kterému musí lidé čelit na počátku procesu migrace (Cachia, Jariego 2018). U transnacionální migrace a sociálních sítí je důležité to, že může dojít k dominanci sítí v cílové zemi, tedy že studium není omezeno jen na důležitost vztahů s domovem. Tím se zabývali autoři Cachia a Jariego (2007) ve výzkumu o skupinách imigrantů ve španělské Seville. Ukázalo se, že s větší blízkostí docházelo k dominanci osobních sítí v cílové zemi (hostitelské společnosti). Jejich sítě byly tvořeny převážně Španěly ze Seville, což by se dalo přisoudit i délce pobytu a plánovanému budoucímu životu v tomto místě. Imigranti byli více spojeni s místním obyvatelstvem a skupina se skládala ze vzorku s vyšším postavením. Prestiž a vzdělání je také další faktor, který usnadní komunikaci s místními obyvateli, a více vzdělaní lidé mají více kapacity pro udržování silnějších vazeb i přes to, že jsou geograficky rozptýleni (Cachia, Jariego 2018). Ze studie o střední Asii plyne, že z migrantovy rodiny je ve většině případů vyslán ten, který disponuje nejnižším vzděláním, což negativně ovlivňuje migraci, a kvůli tomu jsou to spíše sezónní migranti, kteří obsazují pracovní místa například v oblasti stavebnictví, která nevyžadují vyšší kvalifikaci (Hiwatari 2016).

Problém, který by mohl na počátku nastat, je jazyková bariéra, kdy migranti ještě nedisponují tak silným kulturním kapitálem, který by mohli v nové společnosti využít a vyhnout se případným omezením se začleněním do sítí v příslušné zemi (Cachia, Jariego 2018). Proces transnacionalizace zahrnuje různé typy aktivit: *Vlastenecké* – zahrnující zvyky nebo konflikty mezi etnickými skupinami, které jsou z vlasti přenesené přímo do přistěhovalecké komunity. *Imigrační* – lze je zaznamenat po návratu migrantů, kdy získali nové zkušenosti a znalosti v hostitelské zemi. *Nadnárodní* – soustředící se na vlast. Migrant směřuje své aktivity přímo do země původu. Nadnárodní kategorie zahrnuje i aktivitu diaspory (Mügge 2016).

Ekonomická transnacionalizace: Ekonomické nadnárodní aktivity závisí na materiálních a sociálních zdrojích vyplývajících ze sociální integrace, ale také na vzorcích utvářené identity. Lépe by se tento typ transnacionalizace dal nazvat jako ekonomická integrace v interakci s transnacionalizací. Pro migranty je důležité cítit a naplnit touhu posílat remitence, zajistit si zaměstnání nebo finance pro domácnost. Pro zaslání remitencí je tedy ekonomická integrace jedním ze základních prvků (Engbersen et al. 2013). *Sociokulturní transnacionalizace:* Dle odborníků je pocit sounáležitosti se zemí ovlivněn zejména pracovní migrací rozdělenou do několika typů, z nichž vyplývá, že integrace může být přímo závislá na silných nebo slabých formách transnacionalizace (Engbersen et al. 2013). Typy transnacionálních migrantů lze charakterizovat následovně:

- *Cyklický* – migrující osoba je silně spjata se zemí původu, ale slabě se zemí cílovou (např. Poláci, Rumuné – migrace za prací, slabé postavení na trhu práce, málo kontaktů s příbuznými a přáteli, bez úmyslu zůstat déle).
- *Dvounárodní* – silně spjatí se zemí původu i zemí cílovou (vysoká kvalifikace, vyšší příjem, bez úmyslu zůstat déle, větší výskyt pravidelných kontaktů s příbuznými a přáteli).
- *Bez závazků* – slabě spjatí se zemí původu i cílovou, mladšího věku, nižší kvalifikace, nelegální pracovní migrace (bez pracovního povolení), představa zůstat nanejvýš jeden rok, menší výskyt kontaktů.
- *Usazující se* – slabě spjatí se zemí původu, ale silně s cílovou zemí, vysoká kvalifikace, představa zůstat nejméně pět let, zájem o společenský život (Engbersen et al. 2013).

Migranti se rozhodují pro návrat i přes trvale vyšší platy v cílové zemi, a to z několika důvodů. Zprvce jsou zvyklí na život v zemi původu, včetně klimatu, jazyka, rodiny, jídla či kulturního prostředí. Zadruhé se nebudou muset potýkat s rasismem a diskriminací. V neposlední řadě je život v cílové zemi o hodně dražší (pro migranty jsou přirozeně výhodnější ceny v zemi původu) a mohou rozdílu vysokých mezd oproti domovu později využít ku prospěchu lepších životních podmínek (Dustmann 1999).

2.7. Neoklasická ekonomie vs. nová ekonomie pracovní migrace

Stejně neopomenutelnou roli, jakou má pro studium migrace sociální kapitál (více viz kapitola 2.3.), má taktéž neoklasický model a model nové ekonomiky pracovní migrace (Liu 2013). V literatuře je mezi sociálním kapitálem a zmíněnými modely vidina existující konkurence (Palloni a kol. 2001). Massey a kol. (1998) vyzdvihl schopnost sociálního kapitálu snížit náklady, což je v souladu s neoklasickou teorií o maximalizaci příjmů. Palloni a kol. (2001) upozornil, že se domácnosti na migraci připravují a snaží se rizikům a vysokým nákladům automaticky předejít.

Tabulka 2: Porovnání teorií NE a NEM

NEOKLASICKÁ EKONOMIE	NOVÁ EKONOMIE (PRACOVNÍ) MIGRACE
Očekávání trvalého přestěhování do zahraničí	Očekávání budoucího návratu do země původu
Maximalizace celoživotních výdělků	Akumulace úspor s účelem výplaty
Slabá transnacionalizace	Silná transnacionalizace
Rozhodnutí o nákladech a přínosech	Reakce na selhání trhu
Návratový migrant → „selhání“	Návratový migrant → „úspěch“
Silné sociální sítě v cílové zemi (majorita)	Slabé sociální sítě v cílové zemi (majorita)
Získání vyššího lidského kapitálu v hostitelské zemi → vyšší výdělků v zemi původu	Dosažení příjmů a návrat do země původu bez ohledu na dosažený lidský kapitál
Profesní prestiž = přínos	Profesní prestiž = irelevantní
Slabé remitence (anomální) = malý vliv	Silné remitence = rozhodující
Úspěšnější integrace v cílové zemi	Obtížnější integrace v cílové zemi

Zdroj: Vlastní zpracování dle Constant, Massey (2002)

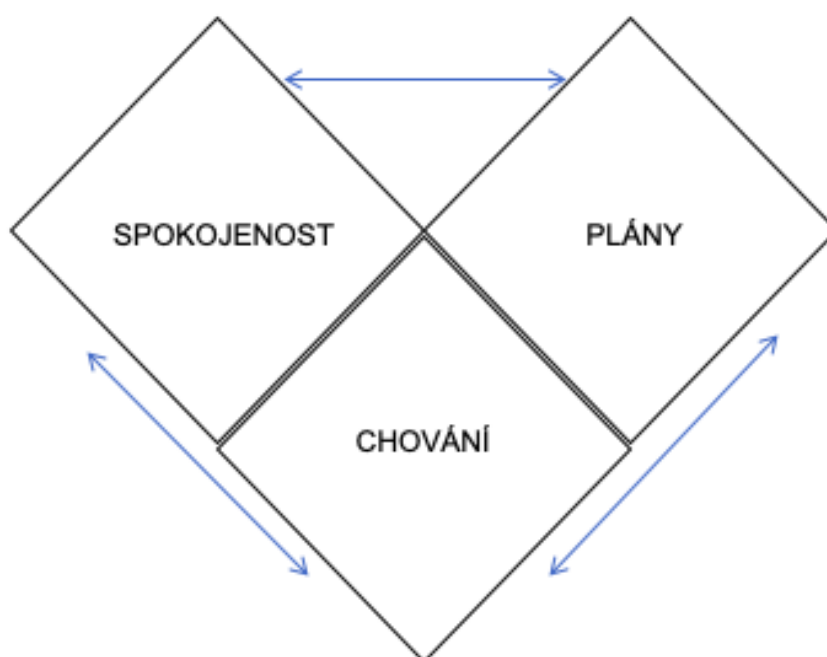
V tabulce č. 2 jsou přehledně znázorněny hlavní rozdíly mezi neoklasickou ekonomikou a novou ekonomikou (pracovní) migrace, které poukazují na odlišné strategie, na nichž jsou oba koncepty postaveny, zejména ve vztahu k návratu migranta. Vzhledem k zaměření této diplomové práce na sociální síť migrantů je důležité určit, zda se jedná o strategii krátkodobou, či dlouhodobou. Krátkodobá strategie odpovídá nové ekonomii (pracovní) migrace a pomáhá řešit situaci v zemi původu (nikoli útekem). Je založena na remitencích a migrant má v plánu se v budoucnu vrátit. Dlouhodobá strategie odpovídá neoliberální klasické ekonomii, která se snaží zejména o zlepšení životního standardu. Migrant má v plánu navždy odejít ze země původu a příliš se na ni nevázat. Z těchto strategií následně vychází i charakter sociálních sítí, který se u NEM vyznačuje slabými sociálními sítěmi v zemi cílové a silnými sociálními sítěmi v zemi původu. U té tradičnější, neoklasické ekonomie dochází k orientaci na sociální síť země cílové.

Obecně lze konstatovat, že hlavním motivem migrantů je dosažení co největšího zisku. Pakliže tento cíl nenaplní, vzniká prostor pro tzv. zpětnou migraci. Ovlivnit ji může i psychická nepohoda spojená s tesknou touhou po vlastní kultuře (Constant, Massey 2002)².

² Constant a Massey (2002) zmiňují tyto dvě teorie například souvislosti s pracovní migrací do Německa. Migrantů byli považováni za „hosty“ a posíláni především na nevyhovující pozice, aby odlehčili tlaku, který byl kladen na obsazování pracovních míst v továrnách a službách.

2.8. Návrat vs. spokojenost se životem

Fungování společnosti v souvislosti s migrací lze charakterizovat jako dynamický globální trh lidského kapitálu. Ti, kteří jsou vzdělaní a disponují dovednostmi, si kladou za cíl co nejvíce tyto schopnosti využít. Současně se snaží v co nejkratší době dosáhnout co nejvyšších výdělků. Obecně se teorie a mýty o návratu stále mění. Obecně známý problém představuje u studia návratu migrantů nedostatek shromážděných dat. Při migraci a případném návratu hrají roli tzv. objektivní okolnosti a očekávání, které se projevily až po navštívení cílové země. Mezi tyto okolnosti patří například podmínky v domovské zemi, vzdělání, znalost jazyka, předchozí zkušenosti či sociální kontakty a vazby s lidmi (případně institucemi). Každý migrant má cíle, které ho přiměly k migraci, ale bez ohledu na motivaci k migraci je spokojenost určena objektivními okolnostmi, které se vyskytly až po příjezdu. Mezi tyto okolnosti patří například podmínky v domovské zemi, demografické zázemí, vzdělání, znalost jazyka nebo výdělky. Objektivní okolnosti v životě migranta určují spokojenost se životem. Přítomná spokojenost se dále odráží v naturalizaci. Jak naznačuje níže přiložený obrázek, objektivní okolnosti navzájem ovlivňují tři zmíněné složky – spokojenost, plány a chování (Massey, Akresh 2006).

Obrázek 6: Okolnosti určující návrat a setrvání

Zdroj: vlastní zpracování dle Massey, Akresh (2006)

Na základě výsledků z výzkumu týkajícího se Spojených států lze říci, že ti, kteří jsou méně spokojeni a méně nakloněni k naturalizaci, pravděpodobně budou stále posílat finanční remitence své rodině, ale uskuteční delší návštěvy v jiných zemích (Massey, Akresh 2006). Massey a Akresh (2006) také na základě dat očekávají negativní důsledky přílišného spojení s hostitelskou zemí na výši poslaných finančních remitencí a charakter emigrace (finanční remitence a chtíč po návratu domů se bude snižovat). Souvislost se sociálními sítěmi je patrná v tom, že myšlenka „zůstat“ nebo „vrátit“ závisí na sociálních a materiálních vazbách na lidi a místa (Massey, Akresh 2006). Výzkum ukázal výsledky, které jsou zajímavé i pro ostatní analýzy týkající se této problematiky, i přes to, že je proveden na příkladu Spojených států.

- Remitenční a emigrační chování spolu nemusí přímo souviset, nicméně očekávání zde je.
- Vysokoškolsky vzdělané osoby mohou vykazovat větší nespokojenost než ty, které jsou bez vysokoškolského vzdělání.
- Očekávání vzdělanějších migrantů jsou velmi vysoká. Tím dochází k častějším úvahám, že jim může být poskytnuto něco lepšího i jinde, jelikož schopní a vzdělaní lidé jsou velice poptáváni.
- Ti, kteří mají v plánu získat americké občanství, chtějí i přes spokojenost jen maximalizovat svůj zisk a v budoucnu se vrátit domů.
- Čím vyšší má migrující osoba ve Spojených státech příjem, tím větší bude objem finančních remitencí, včetně častějšího zasílání (Massey, Akresh 2006).

Závěrem lze říci, že migranti jsou motivováni k tomu, aby ve Spojených státech získali co nejvíce finančních prostředků a využili svůj lidský kapitál, nicméně zde schází prvek dlouhodobějšího závazku k cílové společnosti. Dále lze předpokládat, že u spokojenějších jedinců nastává větší pravděpodobnost chtít se naturalizovat, kvůli čemuž chtějí nadále v zemi zůstat (Massey, Akresh 2006).

3. Výzkumné otázky, hypotézy a jejich opodstatnění

Na základě teoretických konceptů byly pro účely dosažení a ověření cíle této diplomové práce formulovány výzkumné otázky a hypotézy, které jsou dále rozebírány a řádně opodstatněny.

- Jaký je vztah mezi rozvinutostí sociálních sítí mezi migrantem a majoritou a finančními remitencemi? **(H1)**: Posilování sociálních sítí s majoritou vede ke snížení finančních remitencí.

První hypotéza je založena na vztahu sociálních sítí v cílové zemi s finančními remitencemi. Velký vliv má v tomto ohledu skladba a soudržnost rodiny migranta. Pro remitence je zásadním prvkem samotná přítomnost vztahů, bez nichž by převody neprobíhaly v takovém rozsahu. Čím větší jsou vazby a sociální sítě v cílové zemi (včetně procesu začleňování do společnosti), tím větší je šance pro vznik rizika slabší finanční podpory rodiny a přátel v zemi původu. Příčinou klesajících remitencí může být především postupné odcizení od krajanů a již zmíněný klesající počet udržovaných vazeb s krajany (Grieco 2004). Sociální sítě s vazbou na zemi původu časem slábnou (Hollenstein 2011; Ryan, D'Angelo 2018) a sociální sítě s majoritou mohou postupem času brzdit orientaci na zemi původu a krajany. K naprostému přerušení kontaktů by došlo například v případě sňatku nebo smrti (Grieco 2004). Massey a Akresh (2006) také dodávají, že přílišné spojení s cílovou zemí může zapříčinit menší obnos financí pro zemi původu, jelikož je obecný předpoklad, že spojení s domovem pomáhá v udržování pravidelného toku finančních remitencí. Stark (1978) podporuje tuto myšlenku poukazováním na snižující se altruismus, kdy migrantovy závazky k rodině a přátelům doma stále slábnou a tím se mohou finanční remitence snížit.

- Jaký je vztah mezi rozvinutostí sociálních sítí mezi migrantem a krajany v cílové zemi a finančními remitencemi? **(H2)**: Intenzivní sociální sítě s krajany jsou podpurným faktorem finančních remitencí.

Výzkumná otázka a hypotéza dále rozšiřuje zkoumání sociálních sítí a finančních remitencí, jen s tím rozdílem, že je zaměřena na sociální sítě s krajany. Tento pohled je více tradiční a v literatuře častěji zmiňovaný. Čím silnější a častější jsou sociální sítě s populací ve zdrojové zemi migrace, tím spíše jsou finanční remitence zasílány a udržovány v čase, ale také mají pozitivní účinky na celkové hospodaření rodin migrantů (Grieco 2004; Massey, Akresh 2006; Hollenstein 2011; Ryan, D'Angelo 2018; Drbohlav et al. 2015). Tilly (2007) a Liu (2013) ve svém výzkumu zmiňují prvek důvěry. Důvěra je prostřednictvím sítí stále formována a zároveň hraje zásadní roli při zasílání financí, přičemž je důležité brát v úvahu její možné posilování při cestování oběma směry. Jak již bylo zmíněno v kapitole 2.2.1. zabývající se finančními remitencemi, jejich proud je tím vyšší, čím častější je kontakt s rodinou v zemi původu (Drbohlav et al. 2015), a účast v sociálních sítích toto vše významně ovlivňuje.

- Jaký je vztah mezi rozvinutostí sociálních sítí mezi migrantem a majoritou a jeho transnacionálním chováním? **(H3)**: Transnacionální chování migranta nebrání intenzivnímu rozvinutí sociálních sítí mezi migrantem a majoritou.

Dle Cachia a Jariega (2018) je důležité si uvědomit, že procesem migrace dochází zejména ke změnám struktur ve vztazích, jelikož se migrant nachází v jiné společnosti, které se musí přizpůsobit. Z „homogenních vztahů“ v zemi původu se postupně stávají „heterogenní vztahy“ v cílové zemi. Transnacionalizace se ve spojení se sociálními sítěmi tradičně vyznačuje silnými a trvalými vazbami na domov a slabšími vazbami v cílové zemi, přičemž se slabé vazby mohou měnit, jako tomu bylo u výzkumu od Cachia a Jariega na příkladu Španělska. Změna spočívá v tom, že začnou dominovat a silnit vztahy s lidmi v cílové zemi, tudíž sociální sítě s domovem postupně slábnou. Spojení transnacionalizace a sociálních sítí s majoritou se projevuje i v úspěšnosti integrace, která odráží rozsáhlejší sociální sítě s majoritou. Faktorem, který má na tento vztah také vliv, je vzdělání, kdy je pro migranty s vyšším vzděláním jednodušší navazovat sociální sítě s majoritou (Cachia, Jariego 2018). Dle Lacroix (2009) je vzhledem k transnacionálnímu chování běžné, aby migrant našel rovnováhu života mezi domovem a cílovou zemí, čemuž odpovídají i sociální vazby. Mouw a kol. (2014) dodávají, že sociální vazby s majoritou jsou přítomny, ale jsou výrazně slabší. Velkým problémem je dle jejich názoru především to, že na sociální sítě s majoritou není zaměřeno tolik empirických výzkumů, tudíž není dostatek informací o pravidelnostech mezi transnacionálním chováním a sítěmi s majoritou (cílovou komunitou) (Mouw a kol. 2014).

Dle dostupných výzkumů má transnacionalizace potenciál k narušení procesu integrace, ale není vyloučeno, že by mohlo dojít k úspěšné integraci cizince, který žije transnacionálně (Mügge 2016; Marini 2014; Erdal, Oeppen 2013; Engbersen et al. 2013). Dle Jánské, Hasmana a Čermáka (2020) je (na příkladu studia Moldavanů v Česku a Itálii) větší sociokulturní integrace doprovázena slabou transnacionalizací s rozhodujícím vlivem proměnné o délce pobytu a věku po příjezdu. Vycházejí z hypotézy, že čím více bude migrant v kontaktu se svou rodinou, tím menší u něj bude šance na sociokulturní integraci, což je vzhledem ke kratší době pobytu logický předpoklad (Jánská, Hasman, Čermák 2020). Vertovec (2009) připomíná, že by to mohl být zároveň omezující faktor. Dalším kritikem je např. Portes (1997), který říká, že integrace a transnacionalizace spolu nebudou moci dohromady fungovat. Dle výsledků měli moldavští migranti v Česku silné sociální sítě s domovem, zatímco moldavští Italové disponovali slabšími vazbami (Jánská, Hasman, Čermák 2020).

4. Kontextuální část

Před praktickou částí této diplomové práce je nutné nastínit kontextuální část, obsahující obecnější rámec migrační situace tří zahrnutých zemí: Česka, Ukrajiny a Moldavska. Představené reálie, které jsou velmi proměnlivé v čase, se odráží do dnešní podoby migrační situace.

4.1. Migrační situace Česka

4.1.1. Historie migrace do Česka

Mezinárodní migraci do Česka, resp. území dnešní České republiky, ovlivnila zejména její geografická poloha ve středu Evropy, průmyslová revoluce spojená především s migrací pracovníků z východu na západ, izolovanost v područí Sovětského svazu a bloku spřízněných komunistických zemí, ale také sametová revoluce v roce 1989, přinášející velké politické a ekonomické změny do života celé země. Od tohoto období se status Česka změnil ze země emigrační na imigrační s převládajícím ekonomickým motivem migrantů (Baršová, Barša 2006).

Masivní přesun obyvatel nastal po druhé světové válce (1939–1945), s čímž se historicky spojuje vysídlování zejména příhraničních oblastí a vykázaní téměř tří milionů přítomných menšin Němců z území Česka. Odsun se týkal také menšiny Ukrajinců, kteří pobývali v tehdejší Československu (Drbohlav 2004). Navazující událostí je rok 1948, vyznačující se komunistickým převratem spolu se vznikem železné opony, která velmi zredukovala migrační proudy (Drbohlav 2004). V následujícím období komunistické vlády se mezinárodní migrace omezila na četné nelegální odchody Čechů a rovněž poměrně významnou imigraci studentů, učňů a pracovníků ze zemí Sovětského bloku (např. Kučera 1994, Drbohlav et al. 2010). S koncem komunistického režimu a obdobím po roce 1989 se ze záporného migračního salda stalo kladné, jelikož díky přeměně společnosti a ekonomiky bylo lidem umožněno svobodněji se pohybovat, ale také se země stala migračně atraktivní. Zásadní je, že v průběhu hluboké transformace společnosti nedošlo k velkému propadu životní úrovně a Česko se rychle stalo zejména pro postkomunistické země migračně atraktivní zemí (Drbohlav 2004). Transformace z komunistických režimů na demokratický systém měla na migrační vzorce Česka zásadní dopad. Došlo k rychlé normalizaci migračního chování vůči rozvinutému demokratickému světu (Drbohlav 2011b).

Nové možnosti pro přistěhovalce nastaly rovněž v momentu, kdy byl v letech 1990–1995 založen institut trvalého pobytu a zmírnila se vízová povinnost, což bylo obecně označováno jako liberalismus vyznačující se respektem (Baršová, Barša 2006; Drbohlav 2004). Po rozpadu Československa v roce 1992 lze identifikovat exponenciální růst cizinců z 50 tisíc na přibližně 250 tisíc cizinců s platným oprávněním pro pobyt (období vstupu do Evropské unie – rok 2004) (Baršová, Barša 2006).

4.1.2. Současná migrační situace Česka

Jak již bylo naznačeno v předchozí kapitole, Česko je dlouhodobě migračně atraktivní zemí, což je patrné i z dostupných statistik (např. údaje o absolutním počtu cizinců nebo výše migračního salda). V porovnání s ostatními zeměmi střední Evropy má Česko vysoký podíl imigrantů (Drbohlav 2011a). Zásadní roli při imigraci do Česka hraje především: 1) úroveň socioekonomické vyspělosti, 2) sektorová struktura ekonomiky a 3) charakter migrační politiky (Drbohlav 2011a). Příliv imigrantů je rovněž ovlivněn souladem mezi nabídkou a poptávkou na trhu práce, což je podmínka, kterou Česko poměrně dobře splňovalo (Drbohlav 2011b).

Imigrace je velmi komplexní fenomén, který má na Česko pozitivní i negativní dopady (Drbohlav 2011b). Nejdůležitější je dopad ekonomický, což dokládá stále klíčová role ekonomické motivace migrantů. V zemi původu jim není umožněno žít spokojenější život. Toho mohou dosáhnout pomocí pracovního uplatnění a vyššího zisku za odvedenou práci (např. v Česku) (Drbohlav 2011a). Imigranti jsou v Česku nejčastěji v postavení dočasných pracovníků na manuálně, nikoliv intelektuálně náročných pozicích (Drbohlav 2011b). Jsou vnímáni jako aktivum, které přispívá k hospodářskému růstu a doplňuje domácí trh práce (Drbohlav, Dzúrová 2007). Jejich ekonomické aktivity mají v Česku značné výhody například při pomoci s udržováním nebo tvorbou pracovních míst nebo pro zachování cen výrobků a služeb (Drbohlav 2011a). Z hlediska demografických, sociálních, kulturních a geografických aspektů je dopad imigrace zatím spíše okrajový (Drbohlav 2011b). Demografickou charakteristikou může být např. velmi nízká úroveň plodnosti a rostoucí průměrná délka života vedoucí ke stárnutí populace. Význam migrace bude narůstat a rovněž bude důležitě vstupovat do hry migrační politika – např. ve vztahu náborem zahraniční pracovní síly (Drbohlav 2011b).

Pro objasnění charakteristických rysů imigrace do Česka je důležité zmínit působící „pull“ a „push“ migrační faktory. „Pull“ faktory zahrnují zejména poptávku po levné, méně kvalifikované a flexibilní pracovní síle. Dále kulturní blízkost post-sovětských zemí, rodinné důvody (včetně již přítomných rodinných členů či přátel a známých), ale také poměrně snadný vstup do země. „Push“ faktory socioekonomického nebo politického charakteru v zemích původu jsou neméně důležitou součástí migračního procesu (Drbohlav 2011b). Jedná se kromě nižší úrovně kvality života například o chybějící náboženskou toleranci, odlišné politické názory (Drbohlav 2011a) či negativní společenské klima (Drbohlav et al. 2015).

Chování imigrantů v Česku je ovlivněno historickými vzorci vzájemných vztahů s danými zeměmi původu, ale také lidským kapitálem, který si přistěhovalci přinášejí do Česka. Další proměnnou je zeměpisná poloha země původu vůči Česku a rovněž kulturní vzdálenost³ jednotlivých skupin imigrantů od české většinové společnosti. Věk, rodinný stav a občanství jsou důležitými faktory, díky nimž je chování imigrantů více heterogenní a dynamické (Drbohlav, Dzúrová 2007).

Dle nejnovějších dostupných dat, týkajících se aktuální migrační situace v Česku, lze konstatovat několik základních faktů:

- Převažujícím vzděláním u cizinců třetích zemí je základní vzdělání (54 %). Tato data jsou k 1. 1. 2007 (Pořízková 2008).
- K 31. 8. 2020 byly v Česku v největším zastoupení osoby z těchto třetích zemí: Ukrajina (158 281), Vietnam, Rusko, Mongolsko, USA, Čína, Bělorusko, Kazachstán, Moldavsko (6 088) a Srbsko (Cizinci 2020).
- K 31. 8. 2020 z hlediska pohlaví převládají muži (55 %) nad ženami (45 %). Dle věku se migračních procesů do Česka stále více účastní obyvatelstvo vyššího věku (Cizinci 2020).
- K 31. 3. 2021 bylo v Česku registrováno 656 301 osob cizí státní příslušnosti. Trvalým pobytem disponuje 311 976 osob, zatímco přechodným pobytem 344 334 osob. Hlavním důvodem přechodného pobytu je zaměstnání (50,2 %), sloučení rodiny (18,4 %), studium (8,2 %) a v neposlední řadě podnikání (5,3 %) (Ministerstvo vnitra České republiky 2021).
- K 31. 3. 2021 byly v Česku ze všech zemí v největším zastoupení osoby se státní příslušností z: Ukrajiny (176 204), Slovenska, Vietnamu, Ruska, Německa, Polska, Rumunska, Bulharska, Mongolska a Velké Británie (Ministerstvo vnitra České republiky 2021).

³ Kulturní vzdálenost zahrnuje kulturní rozdíly doprovázené socio-ekonomickými nerovnostmi a multikulturní společností.

4.2. Migrační situace Ukrajiny

Ukrajinskou migraci komentují zejména od počátku 90. let, po ukončení komunistického režimu a oddělení se od Sovětského svazu, kdy se mnoho států postupně proměnilo z emigračních rovněž v země tranzitní či některé také v imigrační. Pád železné opony umožnil opuštění země a následný návrat do ní, což bylo do té doby všem sovětským občanům odepíráno. Mylným předpokladem by mohlo být, že migrace z Ukrajiny započala v roce 1991 se vznikem samostatného státu. Jednou z primárních příčin migrace do evropských zemí je první světová válka, která občanům přinesla první zkušenosti s nuceným přesunem a migrací pracovních sil, kdy byl na obyvatele vytvářen politický a ekonomický tlak od ruské vlády (Fedyuk, Kindler 2016). Neméně důležitý byl přechod na tržní ekonomiku, který zapříčinil masivní pokles ekonomické výkonnosti země. Důležitým motivem pro ukrajinské migranty se poté stala téměř třikrát nižší výše platu (ve srovnání s Českem) (Drbohlav et al. 2015). V důsledku politické nestability a vojenských aktivit na Ukrajině (konflikt s Ruskem) vyústila situace v ekonomickou krizi a došlo k významnému přesunu obyvatel. Nicméně zvýšená migrace je nejčastěji spojována se zhoršujícími se pracovními podmínkami pro Ukrajince (Kindler 2020), s čímž souvisí migrace s převládajícím ekonomickým motivem (Drbohlav et al. 2015). U mobility Ukrajinců lze obecně identifikovat tzv. vývojové trendy, jimiž jsou:

- 1) Dědictví prostorové mobility pozůstatkem sovětské éry v dnešních vzorcích.
- 2) Nekončící politická nestabilita.
- 3) Konkrétní poptávka odvětví po pracovní síle (zemědělství, stavebnictví, pečovatelsví) v zahraničí.
- 4) Nedostatek právní ochrany občanů v zemi původu.
- 5) Práce žen a genderové role.
- 6) Historický vývoj na Ukrajině – uprchlické vlny, krize, konflikty (Fedyuk, Kindler 2016).

Ukrajinská migrace dále vykazuje určité pravidelnosti: 1) stále převažující ekonomický motiv, 2) podpora přátel a známých se zkušenostmi s migrací hraje významnou roli při hledání práce, 3) nejčastější jsou pobyty na krátkou dobu, 4) nejzastoupenější a nejpoptávanější jsou pozice s nízkou kvalifikací, 5) bariérou pro migraci mohou být administrativní povinnosti (Drbohlav et al. 2021). Grzymała-Kazłowska (2014) zmiňuje, že u Ukrajinců není tendence prostorově se koncentrovat v cílové zemi na jednom místě, nýbrž jsou spíše rozptýleni. Dalším typickým znakem je volba charakteru levného bydlení s omezenými možnostmi, vybírají si bydlení s nízkou kvalitou na ubytovnách, v panelových domech nebo větších domech, ve kterých žijí ve skupině, a o finance na bydlení se tak dělí (Toruńczyk-Ruiz 2014).

Migrace Ukrajinců je postavena zejména na jednoduché myšlence o vydělání peněz a návratu domů, což mnoho výzkumníků chápe jako faktor bránící úspěšné integraci v hostitelské společnosti (Grzymała-Kazłowska 2014). I přes to Ukrajinci dokáží dobře navazovat kontakty a rychle se přizpůsobit nové společnosti. V tomto ohledu obecně záleží na kulturní a geografické blízkosti země, do které se Ukrajinci rozhodli migrovat (Grzymała-Kazłowska 2014; Čermáková, Nekorjak 2009). Kindler (2011) ve svém výzkumu poukazuje na zjištění, že ukrajinští pracovníci mají spíše slabé vazby, kterých je mnoho, než málo silných vazeb. Slabé vazby často souvisejí s prací. Etnické vazby jsou pro Ukrajince vzhledem ke stejnému původu nejdůležitější a budou se nejvíce spoléhat na pomoc od svých krajanů/stejného etnika (Kindler 2011). Toruńczyk-Ruiz (2014) upozorňuje také na důležitost sousedských vazeb⁴, které zajišťují lepší přístup k sociálnímu kapitálu a jednodušší integraci do společnosti.

Dle Fedyuk a Kindler (2016) je pro migranty přívětivějším řešením navštívit zemi, která nebyla postižena hospodářskou krizí, vyznačuje se stabilnějším trhem práce a lépe přijímá ukrajinské migranty. Rozhodnutí o přesunu také zajistí ovlivní legislativní a administrativní podpora, kterou je například Akční plán EU o vízovém režimu, dohody o pohraničním styku mezi Ukrajinou a ostatními zeměmi či jiné dohody zvažující potřeby migrujících osob. Dalším posilujícím faktorem, co se týče například ukrajinské migrace do Ruska, mohou být jazykové znalosti a rozsáhlé sociální sítě, které jsou zásadní pro úspěšnou integraci, kdy dochází k lehčímu a nenápadnějšímu začlenění do cílové společnosti, což autoři označili jako „rozpuštění v davu“ (Fedyuk, Kindler 2016).

České a ukrajinské vztahy započaly již s koncem první světové války, kdy bylo ukrajinským migrantům v době ruské revoluce poskytnuto zázemí. Zásadní roli ve společné historii sehrála Podkarpatská Rus, která byla k tehdejšímu Československu na určité dějinné období připojena. Přestože po roce 2000 došlo k udělení povinnosti vlastnit platné vízum, pracovníky z Ukrajiny to výrazně neomezilo. Postupem času začaly převládat trvalé žádosti o pobyt v Česku (legální/registrovaný pobyt) místo dlouhodobého pobytu na 90 dnů (Drbohlav et al. 2015). Mezi lety 2003–2008 došlo k velkému nárůstu migrace Ukrajinců za prací do Česka, což bylo důsledkem zvýšení poptávky po levné pracovní síle, která byla zapotřebí pro využití prosperujících firem. Zároveň se Česko stalo díky svému členství v EU a „Schengenu“ pro Ukrajince lépe dosažitelným cílem (což migrantům umožnilo poměrně snadný pohyb napříč zeměmi uvnitř EU).

⁴ Sousedské vazby jsou definovány jako ty, které ukrajinští migranti vytváří v cílové zemi v blízkosti svého bydliště.

Světová ekonomická krize v roce 2008 spolu s trvajícím ozbrojeným konfliktem s ruskými separatisty a anexí Krymu Ruskem způsobila nevratný pokles HDP, ztrátu obyvatel a území. Tyto problémy dále umocňuje nastavení systému vlády upřednostňující pouze několik politických aktérů s absencí kontroly ostatních orgánů, korupce, dluhy a špatné zajištění bezpečnosti (Drbohlav et al. 2015).

V červnu roku 2017 začala pro Ukrajince pro krátkodobé pobyty (a při cestování bez cíle zisku) platit možnost cestovat do ostatních zemí EU bez povinnosti vlastnit vízum. Výjimkou jsou některé severské země a Velká Británie s Irskem. Na jedné straně to může být krok k dosažitelnějšímu uplatnění na trhu práce, nicméně na druhé straně může docházet k různým podvodným praktikám včetně začlenění do nepovolených ekonomických aktivit (Drbohlav et al. 2021). Novější výsledky studie o ukrajinské migraci do Česka dokládají stále aktuální nepostradatelnost ukrajinských pracovníků jako nejpodstatnější zdroj pracovní síly zemí, které se nenacházejí v EU. Velkým problémem ukrajinské pracovní migrace je, že její dlouhodobost a intenzita působí velké potíže vlastní ekonomice, které chybí pracovní síly v mnoha důležitých oblastech (Drbohlav et al. 2021).

4.3. Migrační situace Moldavska

Moldavsko je zemí hluboce zasaženou masivní emigrací, která započala v první řadě z důvodu ukončení komunistického období a nezávislosti, rovněž jako v případě Ukrajiny. Pro země střední a východní Evropy to znamenalo velké politické, sociální a ekonomické změny odhalující slabost postkomunistických států, které na to nebyly připravené a rovněž nebyly přizpůsobené na přicházející události (Drbohlav, Dzúrová 2020). Do roku 1991 nebyla emigrace příliš vysoká, nicméně po ekonomických a politických problémech se situace v zemi zhoršila a emigrace byla dvakrát větší než imigrace. Lidé přišli o práci a potřebný příjem, což korespondovalo s velkými socioekonomickými problémy, které se staly hlavním faktorem pro pracovní migraci Moldavanů do jiných zemí. Důležitou součástí historie této země je její východní část – separované Podněstří, které se po dobu dvou století potýkalo s vládou Ruské říše, Rumunskem a SSSR (Drbohlav et al. 2017). Dnes je velkým problémem Moldavska stále hledání identity. Tato země existovala jako součást Sovětského svazu nebo Rumunska, ale nikdy jako samostatná země. Například poslední parlamentní volby reflektovaly zejména rozdělení západu a východu a také vyskytující se korupci, která je pravidelným tématem diskusí a Moldavsko stále „sráží“ v jeho potenciálním rozvoji (Vítková 2020).

Před uvedením určitých „pravidelností“ migrace Moldavanů je nutné zdůraznit, že se tato země svou vyspělostí řadí do spodních pozic žebříčku, kde jí náleží 107. místo se středním statusem výše HDI (index lidského rozvoje neboli „human development index – HDI“). Pro porovnání Česko je na 27. místě a Ukrajina na 81. místě. Výše HDI také odpovídá migrační situaci, která má současnou podobu zejména kvůli nestabilitě, chudobě, nezaměstnanosti, nedostatečné ochraně zdraví, malým možnostem zisku kvalitního vzdělání a nízkým hodnotám u dalších ukazatelů vyspělosti (Drbohlav, Dzúrová 2020). Ještě více Moldavsko vyniká kriticky nízkým hrubým domácím produktem (HDP), který z něj činí nejchudší zemi v Evropě. Ve srovnání s ostatními státy světa dle HDP na obyvatele je Moldavsko (bez Podněstří) na 127. místě, Česko na 52. místě a Ukrajina na 134. místě (Makroekonomika 2020). Wiersing (2009) dodává, že špatné podmínky pro rozvoj ekonomiky jsou zapříčiněny především nedostačující a neuspokojující politickou situací, která nezohledňuje potřeby podpory této země. Drbohlav et al. (2017) dále poznamenali, že moldavská migrace je poháněna narůstajícími obavami o bezpečnost.

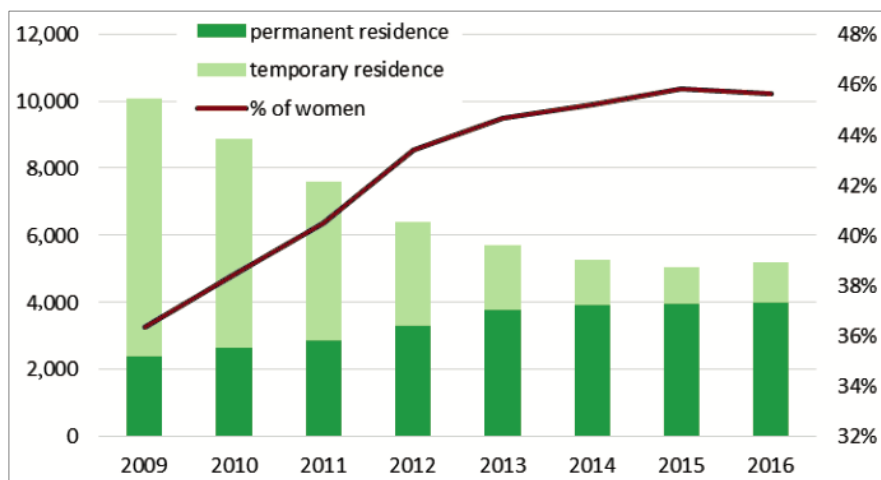
U mobility Moldavanů lze spatřit, stejně jako u Ukrajinců, podobné strategie a vzorce chování:

- Při rozhodování, do jaké země migrují, se soustředí na jazyk. Moldavští migranti si cílové regiony a země často vybírají na základě podobného jazyka, přičemž sami ovládají především dva, jimiž jsou rumunština-moldavština⁵ a ruština. Tím, že je ruština slovanského původu stejně jako čeština, je Česko pro Moldavany atraktivnější. Rumunština je románským jazykem, který má blíže například k Itálii nebo Španělsku (Drbohlav et al. 2017).
- Migrace Moldavanů je také silně ovlivněna chudobou a rodinnými sítěmi. Dopad je viditelný například z vyplývajících migračních vzorců na skladbu rodiny. Země se často potýká s tím, že rodiče nechají své děti samotné. Odchod od rodiny je závažný nejen u vazeb s dětmi, ale i s rodinou a přáteli. Při sezónní migraci z Moldavska odchází přibližně 3 % populace. Jde především o nestabilní a nepřetrvávající vztahy mezi lidmi, ať už partnerské, nebo rodinné, jelikož samotná emigrace zapříčiní odcizení. Z toho plynou další problémy v oblasti výchovy, jelikož dojde k rozpadu rodiny a děti „ztratí“ rodiče (Drbohlav et al. 2017). Dle Wiersinga (2009) dochází k tzv. kumulativní příčině stále se nabalujících problémů. Nakonec je logické a přirozené, že tím trpí celá společnost.
- Dochází k postupné diverzifikaci moldavské migrace plynoucí z proměn vztahů napříč rodinami a společnostmi, včetně částečně nového trendu feminizace migrace z Moldavska do Česka. Co se týče feminizace a rovnosti pohlaví, historicky výrazněji převažuje mužská migrace, která se do roku 2016 částečně proměnila, a ženy nyní tvořily 46 % moldavských zaměstnanců v Česku. Jednalo se hlavně o pečovatelské pozice (Drbohlav et al. 2017).

Dodatečně lze k třetí odrážce přidat graf č. 2, který ho celý přehledně dokumentuje. Jsou zde rozdělení moldavští migranti v Česku dle zastoupení žen a typu pobytu během let 2009–2016. V tomto grafu je viditelný exponenciální růst v procentuálním zastoupení žen v migračním procesu, což je důležitý fakt ve studiu migrace. Také dochází k proměně z převládajícího trvalého pobytu na dočasný (Drbohlav et al. 2017).

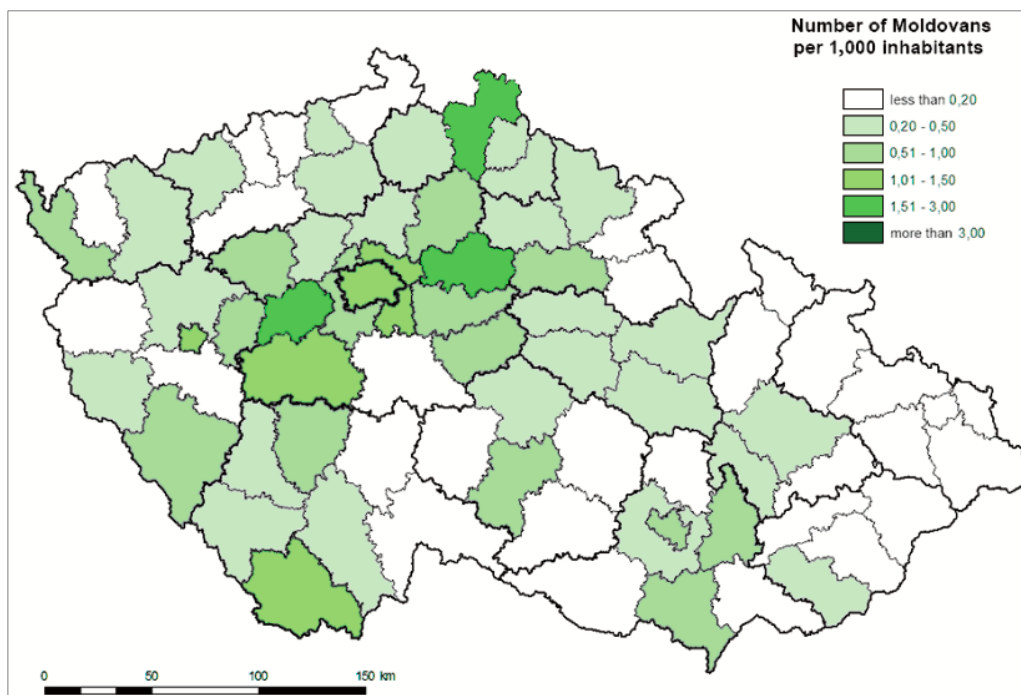
⁵ Úředním jazykem v Moldavsku je rumunština, nicméně dle Ústavy z roku 1994 byla za národní jazyk Moldavska považována moldavština. Moldavština je tedy dříve nazývanou rumunštinou.

Graf 2: Zastoupení Moldavanů v Česku dle typu pobytu včetně důrazu na ženskou pohlaví

Zdroj: Drbohlav et al. (2017)

Poznatky plynoucí z již zmíněné studie jsou důležité i z pohledu koncentrace moldavských migrantů v Česku. Přiložený obrázek č. 7 z roku 2016 zobrazuje počet Moldavanů na 1 000 obyvatel podle okresů.

Obrázek 7: Počet Moldavanů v Česku na 1 000 obyvatel

Zdroj: Drbohlav et al. (2017)

Dle kartogramu lze identifikovat oblast s největší koncentrací Moldavanů v Česku, kterou jsou střední Čechy včetně hlavního města Prahy. Dále je znatelněji zastoupené okolí Liberce, Plzně nebo Brna. Okresy, ve kterých je největší počet Moldavanů vzhledem k počtu obyvatel, jsou Liberec, Nymburk a Beroun. Oproti tomu nejmenší koncentrace Moldavanů je na Moravě a ve Slezsku (Drbohlav et al. 2017).

U Moldavanů, kteří pracují v zahraničí, často dochází k tomu, že se neplánují vrátit. Oddalování či úplné zamítnutí myšlenky návratu může být způsobeno tím, že dojde k dosažení něčeho, po čem vždy toužili, šli si za svým a v Moldavsku by se jim toho v takové míře nedostalo (Wiersing 2009). Drbohlav et al. (2017) argumentují, že v posledních letech je u Moldavanů naopak patrný určitý nárůst zpětné migrace, kdy se v rozmezí let 1992–2013 vrátilo přes 40 tisíc mezinárodních migrantů, což ovšem zdaleka nenahradí počet emigrujících. Dále lze ke statistice o migrujících Moldavanech dodat, že až 39 % domácností mělo někoho, kdo byl zapojen do mobility. Těch, kdo žijí trvale/dlouhodobě mimo Moldavsko, je 12 %. Před odjezdem převládají pracovní smlouvy, studentská a krátkodobá víza. Po ukončení jejich platnosti se migranti snaží zůstat jako „nedoložení“ migranti v zemi, kde pracují (Drbohlav et al. 2017). Vzhledem k počtu obyvatel⁶ se země v relativním vyjádření vyznačuje největším počtem pracujících lidí mimo zemi původu za účelem vyššího zisku. Migrace má na Moldavsko zásadní dopad, což lze argumentovat tím, že je zde zcela běžné mít příbuzného v zahraničí (Wiersing 2009). Pozoruhodný fakt lze dodat na základě informací od neziskové organizace Člověk v tísni, která poskytuje humanitární pomoc a deklaruje, že z Moldavska emigrují každou hodinu čtyři lidé (Člověk v tísni 2020). Zajímavostí v mobilitě Moldavanů je i to, že mají snadnější přístup do ostatních evropských zemí, pokud jsou vlastníky rumunského pasu (Drbohlav, Džúrová 2020). Získají ho snadněji na základě předložení důkazů o rumunských kořenech nebo neoficiální cestou prostřednictvím lidí, kteří tyto služby poskytují (Pavelková 2019).

⁶ 2,658 milionů dle The World Bank (2019)

Co se charakteru a druhu pracovních pozic v cílové zemi u Moldavanů týče, jsou podobné jako u Ukrajinců, ve většině případů bez požadavku specifického „know-how“ a vzdělání (Drbohlav, Džurová 2020). Muži obsazují zejména intelektuálně nenáročné pozice v oblasti stavebnictví nebo průmyslu a ženy hlavně pozice pečovatelské, včetně domácích prací. Veškerým zmíněným informacím odpovídá i následná podoba života moldavských obyvatel. Situace je staví do pozice, kdy je jejich hlavním posláním vydělat v cílové zemi peníze a poslat je své rodině (v podobě remitencí), která je na těchto financích ve více než 60 % případů závislá (Wiersing 2009). Vzhledem k enormnímu objemu finančních remitencí bylo Moldavsko v roce 2006 označeno za druhou nejvíce závislou zemi na remitencích (Wiersing 2009). Moldavsko patří mezi největší celosvětové příjemce finančních remitencí, které představují 24 % celkového HDP (Pavelková 2019; Jánská, Hasman, Čermák 2020). Dalšími zeměmi s významnou rolí remitencí ve vazbě na HDP jsou například Tádžikistán, Bermudy, Tonga, Nepál aj. (Sayeh, Chami 2020). Dle Drbohlava et al. (2017) se Moldavané zapojují do globálních pohybů a vytvářejí nové proudy zejména do zemí jižní, střední a východní Evropy, které jsou zejména v počátečních stádiích imigrace typické svými transnacionálními projevy.

Důležitou událostí, týkající se mobility Moldavanů, je zapojení země do Evropské migrační sítě (EMN – European Migration Network). Tento krok je zásadní pro prohloubení vzájemných poznatků o migraci s rozvíjením zkušeností třetích zemí mimo EU (European Migration Network 2021). I přes to, že Moldavsko není součástí EU, se v roce 2003 stalo součástí Evropské politiky sousedství (EPS), která se zaměřuje na podporu v oblasti demokracie a dodržování lidských práv. Také bylo začleněno do dohody o volném obchodu, čímž byla Moldavanům v roce 2014 udělena příležitost krátkodobě cestovat do schengenského prostoru bez potřebných víz (Drbohlav et al. 2017).

5. Metodologie výzkumu a data

Výzkum byl realizován pomocí dvou dotazníkových šetření (více viz kapitola 5.2.) s následným kvantitativním zpracováním získaných informací. Zvolená metodologie a metodika s následným statistickým vyhodnocením dat vychází z toho, v jaké podobě (zakódování odpovědí pomocí čísel) a v jakém prostředí (program SPSS) jsou data zaznamenána. Stěžejními statistickými metodami byla korelační a regresní analýza. Vzhledem k tématu a zaměření této diplomové práce je nejdůležitějším východiskem pro testování teoretický základ o sociálních sítích migrantů. V následujících podkapitolách jsou popsány základní informace o zvolených analýzách, limitech výzkumu a postupech při práci s daty včetně jejich potřebné modifikace.

5.1. Kvantitativní zpracování dat

Vzhledem k charakteru dat a jejich podobě, ve které byly zaznamenány do statistického softwaru SPSS 25, včetně velkého počtu respondentů, bylo účelné využít kvantitativního zpracování (tzv. numerického). Dle Hendla (1997) má kvantitativní metoda výzkumu své slabé a silné stránky.

Výhodou u každého kvantitativního výzkumu je zejména:

- 1) Možnost prokázat platnost teorií.
- 2) Výsledky lze generalizovat na širší obyvatelstvo.⁷
- 3) Výzkumníkovi je dovoleno poupravení dat ve smyslu vyřazení rušivých proměnných (úprava dat pro potřeby výzkumu).
- 4) Okamžitý a jednodušší sběr dat.
- 5) Výstupy jsou zřetelné, spolehlivé a exaktní v numerické podobě.
- 6) Využití při zkoumání početných skupin (Hendl 1997).

Zjevnou nevýhodou, která by mohla komplikovat průběh výzkumu, může být například:

- 1) Nesoustředěnost výzkumníka na fenomény vlivem zaměření se na specifickou teorii včetně jejího ověřování.
- 2) Obecnost výsledků pro využití na nižších úrovních.
- 3) Omezené možnosti pro sběr dat kvůli jejich redukci (Hendl 1997).

⁷ V této diplomové práci není možné generalizaci na širší obyvatelstvo využít (nereprezentativnost a nepravděpodobnostní výběr). Více v kapitole o limitech výzkumu.

5.1.1. Korelační analýza

Účelem korelační analýzy je poukázat na to, jak těsný je vztah mezi dvěma testovanými proměnnými nebo o kolik by se při změně nezávislé proměnné změnila hodnota závislé proměnné. Identifikace korelací je nezbytným krokem před regresní analýzou, kdy dojde k určení těsnosti vztahu. Závislost X na Y lze měřit pomocí korelačních koeficientů (Kladivo 2013).

V této diplomové práci jsou korelační vztahy ověřeny pomocí Kendallova Tau, které je vhodné pro měření oboustranné závislosti mezi ordinálními veličinami. Jeho hodnoty udávají sílu závislosti, která je v číselném rozmezí $(-1;1)$, přičemž čím blíže je výsledek k okrajovým hodnotám, tím větší závislost lze pozorovat. Hodnota je jako kladná nebo záporná určena na základě znaménka. Důležitá je statistická významnost korelací, které značí, že je mezi veličinami vztah vyjádřen pomocí hodnot koeficientu. V některých případech korelace nejsou vysoké, avšak jsou kladné a statisticky významné. Směr závislosti se však korelačním koeficientem nesleduje, tudíž nelze říci, která proměnná je na které závislá, odhalí se tím pouze oboustranná závislost. Směr závislosti je hodnocen právě v regresi, kde je jasné, že vstupní proměnné působí na zvolenou výstupní proměnnou, tudíž ty, které jsou statisticky významné, tak ovlivňují danou výstupní proměnnou, a to takovou silou, jak velký je standardizovaný regresní koeficient (vliv opět může být pouze slabý při malých hodnotách). Důležité je, že je u vyznačených proměnných statisticky významný vztah čili existuje (Hindls a kol. 2006).

Jak již bylo naznačeno, korelace by měly být identifikovány před zahájením regresní analýzy, a proto byl tento krok proveden jako první. Tabulky s korelacemi byly vypracovány pro reprezentanty obou občanství a jsou vloženy v kapitole 7.1., kde představují první náznaky odhalených vztahů.

5.1.2. Regresní analýza

Hlavní statistickou metodou aplikovanou pro ověření hypotéz v této diplomové práci je mnohonásobná regresní analýza, která se používá pro určení závislosti sledované závislé kvantitativní proměnné na jedné či více dalších nezávislých kvantitativních proměnných. Lze identifikovat také závislost na proměnných kategoriálního charakteru, které je možné převést na pomocné, tzv. dummy (umělé) proměnné. Cílem regresní analýzy, zahrnující mnohonásobnou regresi, je popsání zkoumané závislosti regresní rovnicí pomocí náležitého regresního modelu. Nejvyužívanější metodou regrese je lineární regresní analýza, pomocí níž je určen lineární model vyjádřený přímkou. Chceme-li do modelu zahrnout kategoriální proměnné, je nezbytné vytvořit tzv. dummy proměnné. Do regresního modelu poté vždy vstupuje o jednu dummy proměnnou méně (např. mám 4 proměnné, vstupují 3). Ta, která je nezahrnuta, představuje referenční kategorii, vůči níž se srovnává výsledný regresní koeficient. Výsledný model následně udává pro každou vstupní proměnnou regresní koeficient, u něhož je důležitá hodnota signifikance (P-hodnota). Pokud se výzkumník řídí striktně statistickou významností (P-hodnotou), je důležité, zda je P-hodnota větší nebo menší než hladina významnosti, která je nejčastěji 5 %. Pokud je tato hodnota menší než hladina významnosti, je vstupní proměnná adekvátní pro zařazení do modelu, může se s ní dále pracovat a také ji interpretovat. Znaménko a velikost regresního koeficientu dále prokáže efekt vstupní proměnné na veškeré výstupní proměnné. U výsledků regresní analýzy se výzkumník zaměřuje na koeficient determinace R^2 / Adjusted R^2 (Adjusted R^2), který udává procento vysvětlené variability. Dále je také důležitý výsledek F-testu, který se používá pro identifikaci modelu, který nejpřesněji odpovídá populaci, ze které proběhl výběr dat, přičemž se také vychází z jeho statistické významnosti. V případě, že je cílem regrese zjistit spíše podmíněnost závislé proměnné na určitých nezávislých proměnných, není nutné soustředit se na nejkvalitnější model s vysokým podílem vysvětlené variability, ale důležité je určit dle regresních koeficientů závislost výstupní veličiny na sledovaných vstupních proměnných (Hindls a kol. 2006; Mareš, Rabušic, Soukup 2015).

Využita byla mnohonásobná lineární regrese se standardní metodou „Enter“, která do analýzy (výpočtu) vloží všechny příslušné proměnné naráz a výzkumník má jejich zařazení pod kontrolou. Jako doplňující byla následně pro ověření vztahů v některých případech přidána také metoda „Stepwise“, která postupně vkládá proměnné do modelu a pracuje dle předem stanovených matematických vzorců, přičemž program SPSS rozhodne o jejich pořadí a najde nejvhodnější model, nicméně tato metoda konečné výsledky pouze potvrdila. Standardizované koeficienty beta umožní vysvětlit, jak významná je každá vložená nezávislá proměnná (Mareš, Rabušic, Soukup 2015).

5.2. Metoda sběru dat – dotazníkové šetření

Klíčovou metodou pro sběr dat k této diplomové práci byla dvě dotazníková šetření, která realizoval výzkumný tým Geomigrace z katedry sociální geografie a regionálního rozvoje Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy v Praze pod vedením hlavního řešitele projektu prof. RNDr. Dušana Drbohlava, CSc. Projekt byl v obou případech finančně zajištěn Grantovou agenturou ČR. Dotazníky byly anonymní a mají několik částí a liší se svou strukturou, nicméně oba dva se týkaly klíčového cíle výzkumu migrace do Česka. Je důležité zdůraznit, že byla použita metoda „snow-ball“ (metoda sněhové koule), a to z toho důvodu, že nebylo možné udělat jakýkoliv reprezentativní výběr. Z důvodů specifické povahy výzkumných cílů nebyl k dispozici základní vzorek, ze kterého by bylo možné udělat pravděpodobnostní výběr (více viz kapitola 5.3. o limitech výzkumu).

Dotazník pro Ukrajince si kladl za cíl identifikovat ekonomické a sociální dopady migrace na Českou republiku (cílová země) a Ukrajinu (zdrojová země), se zvláštním zaměřením a zřetelem na finanční remitence. Sběr dat proběhl v roce 2012. Rozsahem dotazník odpovídal 60 minutám věnovaného času a respondent byl po jeho vyplnění finančně odměněn. Podmínky k účasti v projektu zahrnovaly: 1) respondent má ukrajinské občanství, 2) minimální šestiměsíční pobyt v Česku (včetně kratších návratů, tato doba celkem však nesmí překročit jeden měsíc), 3) zaslání remitencí, 4) pouze jeden zástupce rodiny.

U Moldavanů šlo zejména o zjištění nových poznatků v oblasti sociálních remitencí. Průzkum byl proveden mezi lety 2017–2018 na dvou přistěhovaleckých skupinách (Moldavané v Česku a Moldavané v Itálii), přičemž tato diplomová práce uvažovala jen ty, kteří žijí v Česku (italská skupina byla z výzkumu vyřazena). Byla stanovena společná povinná kritéria: 1) respondent má/měl moldavské občanství (včetně Podněsterské moldavské republiky), 2) respondentovi je nejméně 18 let, 3) respondent žil v Česku (Praha), 4) respondent je v kontaktu s někým v Moldavsku. Respondenti byli nalezeni prostřednictvím kněží pravoslavné církve a sběr informací proběhl nejčastěji v kostelech, kavárnách či prostorech Přírodovědecké fakulty UK v Praze na Albertově. Vyplnění dotazníku trvalo cca 60 minut a bylo doprovázeno malou finanční odměnou.

V obou dotaznících se vyskytovaly informace o sociálních sítích, které jsou v této práci primární, tudíž byly v co nejvíce možném rozsahu využity. Výsledky byly následně zpracovány prostřednictvím statistického prostředí programu SPSS 25 s využitím odpovídajících analýz a testů.

U Ukrajinců se dotazník skládá ze sekcí:

1. domácnost na Ukrajině,
2. finanční remitence,
3. osobnostní charakteristiky a vztahy (sociální sítě).

U Moldavanů jsou jimi:

1. biografická data,
2. skladba rodiny a migrační historie,
3. práce a výdělek,
4. peněžní převody a jejich využití,
5. nové zkušenosti plynoucí z migrace (sociální sítě a remitence).

5.3. Limity výzkumu

Velkým omezením během celého zpracovávání dat pro mne byla rozdílná struktura dotazníků, které nebyly tvořeny ve stejný rok a primárně za účelem získání totožných informací, které by následně mohly být srovnány. Proto jsem se snažila z části shodných otázek a témat v obou dvou dotaznících vytěžit co nejvíce. Sběr dat proběhl již v dřívějších letech týmem Geomigrace z Přírodovědecké fakulty UK, tudíž jsem byla limitována prací se sekundárními daty. Mohla jsem použít jen takové otázky, které mi pomohou docílit relevantních výsledků ohledně sociálních sítí. Bylo by zajisté snazší a efektivnější provést dotazníkové šetření těsně před samotným výzkumem, aby bylo možné Ukrajinu a Moldavsko porovnat na základě totožných otázek. V některých případech nebylo dostatečné zastoupení odpovědí respondentů či odpovědi zcela chyběly, což komplikovalo využití konkrétních proměnných a zahrnutí do analýzy. Potenciálním omezením při vyplňování dotazníků mohlo být pro ukrajinské a moldavské respondenty množství otázek s celkovou délkou dotazníků, který byly velmi obsáhlé.

Výzkumné otázky a hypotézy měly jasný záměr zjistit cenné a dále využitelné informace, které mohou pomoci v rozvoji a studiu migrace. Nebyla jsem ale schopna plně využít údajů o sociálních remitencích ve srovnání Ukrajina – Moldavsko, jelikož v dotazníkovém šetření u Ukrajinců tato informace chybí. Bylo by velmi užitečné srovnat sílu a charakter sociálních remitencí mezi těmito dvěma zeměmi a objevit nové podmíněnosti, případně pravidelnosti, avšak to by musely být dotazníky postaveny na stejném základu. Nicméně velmi přínosný výzkum, resp. Analýzy o sociálních remitencích Moldavanů již proběhly, právě s využitím stejných dat za Moldavany (viz Drbohlav, Džurová 2020; Pavelková 2019; Jánská, Hasman, Čermák 2020).

U úspěšnosti integrace byla pro Ukrajinu i Moldavsko využita především proměnná týkající se jazykových znalostí češtiny, jelikož u Ukrajinců nebyla k dispozici otázka, která by byla schopna tuto informaci lépe zastoupit. Zaměřit se na pracovní spokojenost by nebylo zcela relevantní k určení úspěšnosti integrace v cílové zemi.

Je nezbytné zmínit několik skutečností, které se týkají čistě statistického hlediska a ovlivňují celkovou interpretaci včetně práce s výsledky. Jak již bylo naznačeno u metody „snow-ball“ (metoda sněhové koule), za pomoci které byla data shromážděna, bylo nutné brát během zpracovávání práce v úvahu její nevýhodu, kterou je nereprezentativnost výsledků způsobená nepravděpodobnostním výběrem. Typickými znaky je to, že se výzkumník soustředí na určité případy, které ho zajímají, nezobecňuje na celou populaci, zajímá se spíše o hloubku problému a neusiluje o přílišné zobecnění. V neposlední řadě se dle stanoveného cíle výzkumu (otázky a hypotézy) zajímá spíše o určité (vybrané) jedince (Disman 2002). Na základě toho lze spatřit výhrady ke kauzalitě této statistické analýzy.

U statistického zpracovávání kvantitativních dat se vedou spekulace a spory o tom, zda je správné a nutné soustředit se výhradně na statistickou významnost, či zvažovat spíše věcnou významnost. Na základě výše zmíněných problémů je to oprávněné (nenáhodný výběr / nereprezentativní šetření), nicméně si myslím, že statistická významnost má také velkou váhu a neměla by být zcela opomenuta, proto je v tomto výzkumu zohledněna. Interpretace dále vychází ze standardizovaných regresních koeficientů.

Ohledně statistické a věcné významnosti lze zaznamenat odlišné názory. Dle vědců v oblasti statistiky není správné vycházet pouze z toho, zda hodnota odpovídá statisticky významnému výsledku, a tvrdit, že to „vyšlo správně“. Dochází k obavám z publikování výsledků, které nevyjdou statisticky významné. Ve výzkumech a vědeckých pracích se tomu výzkumníci snaží vyhýbat, čímž může dojít k multiplikačnímu efektu. Ten spočívá v tom, že některé skutečnosti nelze dále studovat, jelikož výzkumník nemusí mít odvalu zveřejnit to, co mu vyšlo, aby to nebylo bráno jako špatné a nerelevantní. Celkově dochází k shromažďování pouze statisticky významných informací. U interpretace je tedy užitečné prezentovat věcnou významnost a statistickou významnost zmínit jako doplněk, přičemž by mělo být vždy předem zmíněno, jaká byla zvolena hladina významnosti. Také je v případě regresní analýzy doporučeno interpretovat standardizované regresní koeficienty (Soukup 2010; Soukup 2013).

5.4. Úpravy dat

Pro efektivní zpracování všech potřebných informací z dotazníkových šetření bylo účelné vytvořit tři indexy v rozmezí <0;1>., které vstupovaly do analýz a pomohly s ověřením stanovených hypotéz. Při modifikaci dat byla předem vyřazena možnost odpovědi „jiné“ jako chybějící hodnota (missing value), která by mohla narušit výsledky. Proměnné vzdělání a pohlaví byly pro účely regrese převedeny na dummy proměnné, tudíž každá kategorie byla uvažována samostatně a jedna se stala kategorií referenční, ke které se výsledky vztahovaly. Níže jsou konkrétněji vypsány nezbytné kroky při základní úpravě dat. Pro veškeré použité otázky a jejich přesné znění včetně možností odpovědí lze podrobněji nahlédnout do přílohy č. 1 (pro Ukrajinu) a č. 2 (pro Moldavsko).

U dat pro ukrajinské migranty byly provedeny tyto změny:

Výše finančních remitencí zaslaných/dovezených na Ukrajinu = překategorizované do 4 kategorií, aby každá byla přibližně stejně četně zastoupena (viz popisná statistika).

Četnost kontaktu s rodinou a přáteli na Ukrajině (sociální sítě s krajany) = překategorizované v obráceném pořadí, tak, aby vyšší hodnoty znamenaly četnější kontakt s rodinou a přáteli na Ukrajině.

Frekvence cest na Ukrajinu = překategorizované v obráceném pořadí, aby vyšší hodnoty znamenaly četnost cest domů na Ukrajinu. Zde byla navíc vyřazena poslední hodnota 8 „jinak“ a byla považována za chybějící údaj.

Vazba s českými přáteli (sociální sítě s majoritou) = překategorizované v obráceném pořadí, aby vyšší hodnoty znamenaly vyšší podíl českých přátel.

U dat pro moldavské migranty byly provedeny tyto změny:

Délka pobytu = délka pobytu byla vytvořena jako rozdíl (v letech) z hodnot: *rok odjezdu – rok příjezdu*.

Všechny proměnné byly nakonec normovány do rozmezí <0;1> čili všechny hodnoty byly převedeny do škály v tomto intervalu. Normování/převedení proměnných nemá vliv na zjištění síly vztahu mezi sledovanými veličinami. Pouze překlasifikuje hodnoty z jejich původního rozmezí do rozmezí <0;1>, avšak stejně veliké vzdálenosti mezi kategoriemi zůstávají zachované. Pro využití korelace a regrese je pak výhodou, že všechny vstupní proměnné mají stejnou váhu díky stejnému rozpětí. Další výhodou je pak jejich přímé využití pro vytvoření indexů. V následujících podkapitolách jsou popsány jednotlivé kroky a proměnné, které byly při tvorbě indexů použity. Jde o umělé převedení původních hodnot dané proměnné do srovnatelné škály pro všechny veličiny, přičemž vzdálenosti mezi hodnotami nadále odráží rozdílnost hodnot dané proměnné.

5.4.1. Index intenzity sociálních sítí

Agregátní ukazatel intenzity sociálních sítí s krajaný byl vytvořen jako průměrná hodnota ze tří příslušných normovaných proměnných: četnost kontaktu s rodinou na Ukrajině a v Moldavsku, četnost kontaktu s přáteli na Ukrajině a v Moldavsku a frekvence cest domů na Ukrajinu a do Moldavska. Původní hodnoty každé proměnné byly vzhledem k jinému rozsahu hodnot (jinému počtu kategorií) nejprve normovány/převedeny do rozmezí <0;1> a tyto tři byly následně zprůměrovány. Index intenzity sociálních sítí s krajaný tedy nabývá hodnot v rozmezí <0;1>, přičemž vyšší hodnota znamená vyšší četnost sociálních sítí (kontakt a návštěvy týkající se Ukrajiny či Moldavska). Tento krok slouží nejen k metodicky čistší práci s veškerými daty, ale je také vhodnější místo použití lineární regrese s čtyřstupňovou závisle proměnnou.

Otázky, ze kterých byl index sestaven: Ukrajina⁸

Četnost/frekvence kontaktu s rodinou a přáteli na Ukrajině (sociální sítě s krajaný): Jak často jste v kontaktu s Vaší rodinou na Ukrajině?

Četnost/frekvence kontaktu s rodinou a přáteli na Ukrajině (sociální sítě s krajaný): Jak často jste v kontaktu s přáteli a známými na Ukrajině?

Frekvence cest na Ukrajinu: Jak často během nynějšího pobytu v Česku obvykle jezdíte zpět domů na Ukrajinu?

Otázky, ze kterých byl index sestaven: Moldavsko⁹

Četnost/frekvence kontaktu s rodinou a přáteli v Moldavsku (sociální sítě s krajaný): Jak často jste, když jste v České republice, v přímém kontaktu s rodinnými příslušníky v Moldavsku?

Četnost/frekvence kontaktu s rodinou a přáteli v Moldavsku (sociální sítě s krajaný): Jak často jste, když jste v České republice, v přímém kontaktu s přáteli a známými v Moldavsku?

Frekvence cest do Moldavska: Kolikrát celkem jste byl/a za poslední tři roky v Moldavsku?

⁸ Pro veškeré použité otázky a jejich přesné znění včetně možností odpovědí lze podrobněji nahlédnout do přílohy č. 1 (Ukrajina)

⁹ Pro veškeré použité otázky a jejich přesné znění včetně možností odpovědí lze podrobněji nahlédnout do přílohy č. 2 (Moldavsko)

5.4.2. Index transnacionalizace

Transnacionalizační index byl vytvořen jako průměrná hodnota ze čtyř příslušných normovaných proměnných. Výše a četnost finančních remitencí zaslaných/převezených na Ukrajinu a do Moldavska a četnost kontaktu s rodinou a přáteli (rodina a přátelé uvažováni zvlášť). Původní hodnoty každé proměnné byly vzhledem k jinému rozsahu hodnot (jinému počtu kategorií) nejprve normovány/převedeny do rozmezí <0;1> a tyto čtyři byly následně zprůměrovány. Tento krok slouží nejen k metodicky čistší práci s veškerými daty, ale je také vhodnější místo použití lineární regrese s čtyřstupňovou závisle proměnnou. Níže jsou vypsány použité otázky pro tvorbu indexu.¹⁰

Ukrajina

Výše finančních remitencí zaslaných/převezených na Ukrajinu: Odhadněte, kolik peněz celkem (nikoli věcí) v CZK (přepočít na USD) jste v uplynulých 12 měsících poslal nebo odvezl na Ukrajinu?

Četnost/frekvence finančních remitencí zaslaných/převezených na Ukrajinu: Jak často jste v posledních 12 měsících posílal nebo vozil peníze na Ukrajinu?

Četnost/frekvence kontaktu s rodinou na Ukrajině (sociální sítě s krajinami): Jak často jste v kontaktu s Vaší rodinou na Ukrajině?

Četnost/frekvence kontaktu s přáteli a známými na Ukrajině (sociální sítě s krajinami): Jak často jste v kontaktu s přáteli a známými na Ukrajině?

Moldavsko

Výše finančních remitencí zaslaných/převezených do Moldavska: Kolik peněz v eurech (1 euro = cca 26 Kč) jste převedl/a nebo poslal/a (nebo poslal/a po prostředníkovi nebo předal/a při návštěvě Moldavska) domů do Moldavska během posledních 12 měsíců?

Četnost/frekvence finančních remitencí zaslaných/převezených do Moldavska: Jak často jste v posledních 12 měsících odesílal/a nebo přivezl/a peníze do Moldavska? (zahrňte všechny možné způsoby – bankovním převodem, přes kamarády, prostřednictvím jiných osob nebo když jste peníze přivezl/a osobně)

Četnost/frekvence kontaktu s rodinou v Moldavsku (sociální sítě s krajinami): Jak často jste, když jste v České republice, v přímém kontaktu s rodinnými příslušníky v Moldavsku?

Četnost/frekvence kontaktu s přáteli a známými v Moldavsku: Jak často jste, když jste v České republice, v přímém kontaktu s přáteli a známými v Moldavsku?

¹⁰ Pro veškeré použité otázky a jejich přesné znění včetně možností odpovědí lze podrobněji nahlédnout do přílohy č. 1 (pro Ukrajinu) a č. 2 (pro Moldavsko).

5.4.3. Index finančních remitencí

Index finančních remitencí byl vytvořen jako průměrná hodnota ze dvou příslušných normovaných proměnných: výše a četnost/frekvence finančních remitencí za Ukrajinu a Moldavsko. Původní hodnoty každé proměnné byly vzhledem k jinému rozsahu hodnot (jinému počtu kategorií) nejprve normovány/převedeny do rozmezí <0;1> a tyto dvě byly následně zprůměrovány. Index tedy nabývá hodnot v rozmezí <0;1>, přičemž vyšší hodnota znamená vyšší četnost či výši remitencí. Tento krok slouží nejen k metodicky čistší práci s veškerými daty, ale je také vhodnější místo použití lineární regrese s čtyřstupňovou závisle proměnnou. Níže jsou vypsány použité otázky pro tvorbu indexu.¹¹

Ukrajina

Výše finančních remitencí zaslaných/převezených na Ukrajinu: Odhadněte, kolik peněz celkem (nikoli věcí) v CZK (přepočten na USD) jste v uplynulých 12 měsících poslal nebo odvezl na Ukrajinu?

Četnost/frekvence finančních remitencí zaslaných/převezených na Ukrajinu: Jak často jste v posledních 12 měsících posílal nebo vozil peníze na Ukrajinu?

Moldavsko

Výše finančních remitencí zaslaných/převezených do Moldavska: Kolik peněz v eurech (1 euro = cca 26 Kč) jste převedl/a nebo poslal/a (nebo poslal/a po prostředníkovi nebo předal/a při návštěvě Moldavska) domů do Moldavska během posledních 12 měsíců?

Četnost/frekvence finančních remitencí zaslaných/převezených do Moldavska: Jak často jste v posledních 12 měsících odesílal/a nebo přivezl/a peníze do Moldavska? (zahrňte všechny možné způsoby – bankovním převodem, přes kamarády, prostřednictvím jiných osob nebo když jste peníze přivezl/a osobně)

¹¹ Pro veškeré použité otázky a jejich přesné znění včetně možností odpovědí lze podrobněji nahlédnout do přílohy č. 1 (pro Ukrajinu) a č. 2 (pro Moldavsko).

6. Popisná statistika

6.1. Ukrajina – sociodemografické, sociální a finanční ukazatele

Před popisnou statistikou jednotlivých proměnných za Ukrajinu využitých v analýze je představena souhrnná tabulka, ve které se nachází rozdělení otázek dle příslušných kategorií s jejich neúplným zněním (zejména bez nabízených variant odpovědí). Pro přesné a úplné znění otázek lze podrobněji nahlédnout do přílohy č. 1.

Tabulka 3: Přehled použitých proměnných v analýze - Ukrajina

Ukazatel	Stručný popis	Otázka v dotazníku
Sociodemografický	Pohlaví	Pohlaví
	Nejvyšší dokončené vzdělání	Nejvyšší dokončené vzdělání
	Znalost českého jazyka	Kterými jazyky hovoříte? (zohledněna pouze možnost českého jazyka)
Sociální	Vazba s českými přáteli (sociální sítě s majoritou)	Vaši přátelé v Česku jsou (zohledněna pouze možnost Češi)
	Četnost/frekvence kontaktu s rodinou a přáteli (sociální sítě s krajany)	Jak často jste v kontaktu s Vaší rodinou, přáteli a známými na Ukrajině?
	Forma kontaktu s rodinou a přáteli	Jakou formou jste v kontaktu se svou rodinou, přáteli a známými na Ukrajině?
Finanční	Frekvence cest na Ukrajinu	Jak často během nynějšího pobytu v Česku obvykle jezdíte zpět domů na Ukrajinu?
	Výše finančních remitencí	Odhadněte, kolik peněz celkem (nikoli věcí) v CZK/USD jste v uplynulých 12 měsících poslal nebo odvezl na Ukrajinu?
Migrační	Četnost/frekvence finančních remitencí	Jak často jste v posledních 12 měsících posílal nebo vozil peníze na Ukrajinu?
	Délka pobytu	Kolik měsíců z uplynulých 12 jste strávil v Česku?

Zdroj: vlastní zpracování na základě otázek z dotazníkového šetření

Níže uvedená popisná statistika týkající se informací o Ukrajincích je zaznamenána v absolutních (N) a relativních (%) četnostech. Respondentů z Ukrajiny bylo celkem 321. U některých však chyběly zásadní informace pro výzkum, proto byli daní jedinci vždy z příslušného testování vyloučeni. Mezi respondenty v šetření Ukrajinců byla třetina mužů a dvě třetiny žen. Převažující zastoupení žen poukazuje na to, že se dostává do popředí i důležitost nefinančních sítí, které jsou typické spíše pro ženy (Liu 2013). Čtvrtina ze všech dotazovaných měla nejvyšší dokončené vzdělání univerzitní, více než polovina střední a jen něco přes desetinu základní. Kvůli malému zastoupení kategorie základního vzdělání byla při testování zvolena jako referenční kategorie univerzitní vzdělání.

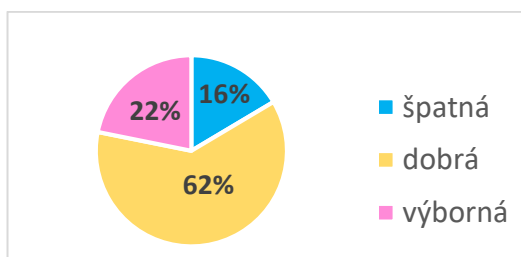
Tabulka 4: Rozložení dle pohlaví a vzdělání za Ukrajinu

		N	%
Pohlaví	Muž	109	34,8 %
	Žena	204	65,2 %
	Celkem	313	100 %
Nejvyšší dosažené vzdělání	základní škola	41	13,9 %
	střední technické	90	30,4 %
	střední všeobecné	83	28,0 %
	univerzitní	82	27,7 %
	Celkem	296	100 %

Zdroj: vlastní zpracování na základě otázek z dotazníkového šetření

Dále byla jako jedna ze základních proměnných zohledněna znalost českého jazyka, jako velmi důležitý údaj vypovídající o úrovni integrace. Přibližně šestina migrantů má špatnou znalost češtiny (16 %), avšak převažují ti, kteří ji mají dobrou (62 %), a pětina hodnotí své jazykové dovednosti v českém jazyce jako výborné (22 %). Převažující lepší znalosti češtiny mohou být zapříčiněny slovanskou podstatou obou jazyků, ale také díky pomoci prostředníků, kteří se snaží ukrajinským migrantům pomoci s jazykovými bariérami (Čermáková, Nekorjak 2009; Drbohlav et al. 2017).

Graf 3: Znalost češtiny ukrajinských migrantů

Zdroj: vlastní zpracování na základě otázek z dotazníkového šetření

Sledované proměnné týkající se sociálních sítí Ukrajinců s majoritou a krajanů jsou znázorněny níže. V tabulce č. 5 lze vidět, že více než polovina ukrajinských migrantů nemá žádné vazby s českými přáteli, což je může omezovat při potenciální integraci do majoritní (české) společnosti.

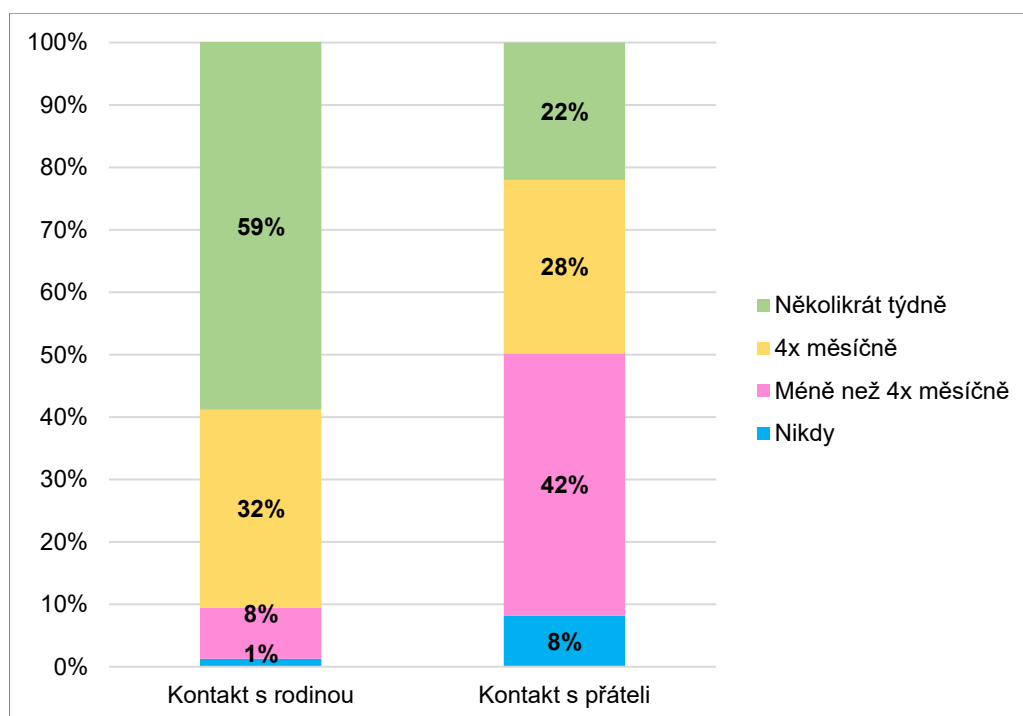
Tabulka 5: Vazby ukrajinských migrantů na jejich přátele v Česku (s majoritou)

Vazby s českými přáteli	N	%
žádné	144	53,3 %
pár	76	28,1 %
polovina	39	14,4 %
většina	11	4,1 %
Celkem	270	100 %

Zdroj: vlastní zpracování na základě otázek z dotazníkového šetření

Graf č. 4 se soustředí na sociální sítě Ukrajinců s krajanů (s domovem). Více než polovina respondentů je v kontaktu s rodinou na Ukrajině několikrát týdně. S přáteli je to tak často jen pětina, a zároveň více než třetina jezdí na Ukrajinu každý půlrok (tabulka č. 6). Pro komunikaci většina migrantů používá pro kontakt s rodinou i přáteli na Ukrajině mobilní telefon (rodina – 81,9 %, přátelé – 70,2 %). Pro komunikaci s přáteli hraje velmi významnou roli internetová komunikace (23,2 %).

Graf 4: Frekvence kontaktu Ukrajinců s rodinou a přáteli (s krajanů) na Ukrajině

Zdroj: vlastní zpracování na základě otázek z dotazníkového šetření

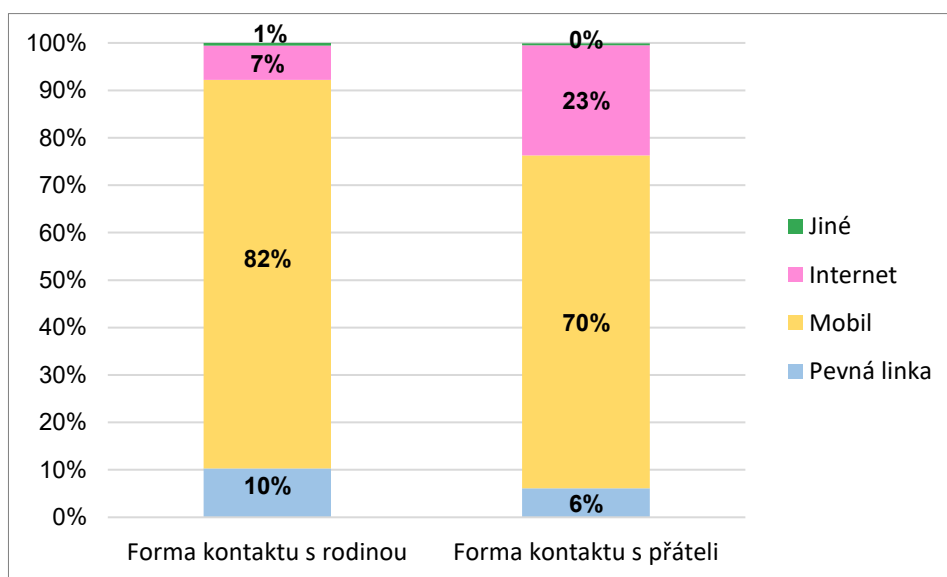
Tabulka 6: Frekvence cest ukrajinských migrantů na Ukrajinu (zpět domů)

Frekvence cest na Ukrajinu	N	%
Nikdy	9	2,8 %
Méně než 1x ročně	26	8,2 %
1x ročně	74	23,3 %
Každý půlrok	116	36,5 %
1x za několik měsíců	85	26,7 %
1x měsíčně	4	1,3 %
Každý měsíc	4	1,3 %
Celkem	318	100 %

Zdroj: vlastní zpracování na základě otázek z dotazníkového šetření

Pro doplnění (pouze za Ukrajince) je také přiložen graf č. 5 zobrazující různé formy kontaktu ukrajinských migrantů s rodinou a přáteli. Je patrné, že většina z nich používá pro udržování sociálních vazeb s rodinou i přáteli mobilní telefon. U rodiny je na druhém místě pevná linka, zatímco u přátel internet. Vysvětlovalo by to jistou tradici v kontaktech s rodiči a prarodiči, kteří jsou starší, a stále tuto formu komunikace rozsáhle využívají. Ohledně komunikace s přáteli i ze své vlastní zkušenosti shrnují, že je častější psát či volat pomocí internetu, jelikož je to v dnešní modernější době jednodušší, ale také se dá předpokládat, že mladí nebudou na pevné lince dostupní.

Graf 5: Forma kontaktu Ukrajinců s rodinou a přáteli (s krajany)

Zdroj: vlastní zpracování na základě otázek z dotazníkového šetření

Následuje souhrnné představení sledovaných proměnných týkajících se finančních remitencí Ukrajinců. Dle tabulky č. 7 znázorňující výši a četnost finančních remitencí je patrné, že více než třetina ukrajinských migrantů posílá finanční remitence ročně ve výši 50 000 CZK a výše, polovina posílá 2–3x ročně. Je nutno připomenout, že u Ukrajinců bylo požadováno (byl to jeden z povinných předpokladů vstupu do výzkumu), aby zasílali remitence z Česka na Ukrajinu.

Tabulka 7: Výše a četnost zaslaných finančních remitencí ukrajinskými migranty z Česka na Ukrajinu

Výše fin. remitencí	N	%	Četnost fin. remitencí	N	%
do 7999 CZK	55	17,7 %	1x ročně	60	18,8 %
do 19999 CZK	57	18,3 %	2-3x ročně	163	50,9 %
do 49999 CZK	81	26,0 %	4-11x ročně	73	22,8 %
50000 CZK a více	118	37,9 %	Každý měsíc	24	7,5 %
Celkem	311	100 %	Celkem	320	100 %

Zdroj: vlastní zpracování na základě otázek z dotazníkového šetření

Další důležitou proměnnou použitou v analýze je délka pobytu uvedená v letech (tabulka č. 8). Průměrná délka pobytu byla 9,7 let. Nejčastěji délka dosahovala 11 let a polovina osob měla délku pobytu menší než 10 let. Celkové se délka pobytu pohybovala od 1 roku do 12 let.

Tabulka 8: Délka pobytu ukrajinských migrantů v Česku

Délka pobytu (v letech)	
N	316
Průměr	9,72
Směrodatná odchylka	2,14
Medián	10
Modus	11
Minimum	1
Maximum	12

Zdroj: vlastní zpracování na základě otázek z dotazníkového šetření

Tabulka č. 9 uvádí průměrné hodnoty normovaných veličin v rozmezí <0;1>, a to jak za celek, tak v členění podle pohlaví a nejvyššího dokončeného vzdělání. Více o normování a úpravě veličin viz kapitola 5.4. Muži dosahují vyšších normovaných průměrných hodnot než ženy u proměnných: vazby v Česku s českými přáteli (s majoritou), četnost remitencí, četnost kontaktu s přáteli na Ukrajině a délka pobytu v Česku. Ženy naopak u výše remitencí, četnost kontaktu s rodinou na Ukrajině, četnost návštěv na Ukrajině, a také ve všech souhrnných indexech, avšak u indexů je rozdíl opravdu jen minimální. Dále migranti s univerzitním vzděláním dosahují vyšších normovaných průměrných hodnot než ti, kteří mají základní a středoškolské vzdělání u proměnných týkajících se především sociálních sítí (jak s krajaný, tak s majoritou). Ti se základním a středoškolským vzděláním dosahují vyšších hodnot zejména u ukazatelů finančních remitencí. Spolu s tím je významnější také délka pobytu v Česku a frekvence cest na Ukrajinu. Transnacionalizační index vychází totožný.

Zvýrazněné hodnoty znázorňují statisticky významné rozdíly podle pohlaví a vzdělání. Podle Mann-Whitney testu existuje statisticky významný rozdíl podle pohlaví u výše finančních remitencí, frekvence cest na Ukrajinu a délky pobytu v Česku. U prvních dvou dosahují vyšších hodnot ženy, u poslední muži. Podle vzdělání je statisticky významný rozdíl u výše finančních remitencí, četnosti kontaktu s rodinou, délky pobytu v Česku a znalosti českého jazyka. U první veličiny dosahují vyšších hodnot osoby s ZŠ či SŠ a u zbylých třech naopak vyšší hodnoty vykazují osoby s univerzitním vzděláním. Přiloženy jsou také grafy č. 6 a č. 7, které tyto informace shrnují.¹²

Tabulka 9: Průměrné hodnoty normovaných veličin a indexů u Ukrajinců (podle pohlaví a vzdělání)¹³

Průměr	Pohlaví		Nejvyšší dokončené vzdělání		Celkem
	Muž	Žena	ZŠ+SŠ	Univerzitní	
Vazba s českými přáteli (majorita)	0,24	0,22	0,21	0,24	0,23
Výše finančních remitencí	0,57	0,65	0,65	0,56	0,63
Četnost finančních remitencí	0,42	0,39	0,41	0,39	0,40
Četnost kontaktu s rodinou (krajané)	0,82	0,83	0,81	0,88	0,83
Četnost kontaktu s přáteli a známými (krajané)	0,56	0,54	0,49	0,60	0,55
Frekvence cest na Ukrajinu	0,45	0,49	0,50	0,47	0,48
Délka pobytu v Česku	0,84	0,76	0,77	0,84	0,80
Znalost českého jazyka	0,54	0,52	0,50	0,59	0,52
Index finančních remitencí	0,50	0,52	0,54	0,47	0,51
Index intenzity sociálních sítí	0,61	0,63	0,62	0,65	0,62
Transnacionalizační index	0,59	0,61	0,60	0,60	0,60

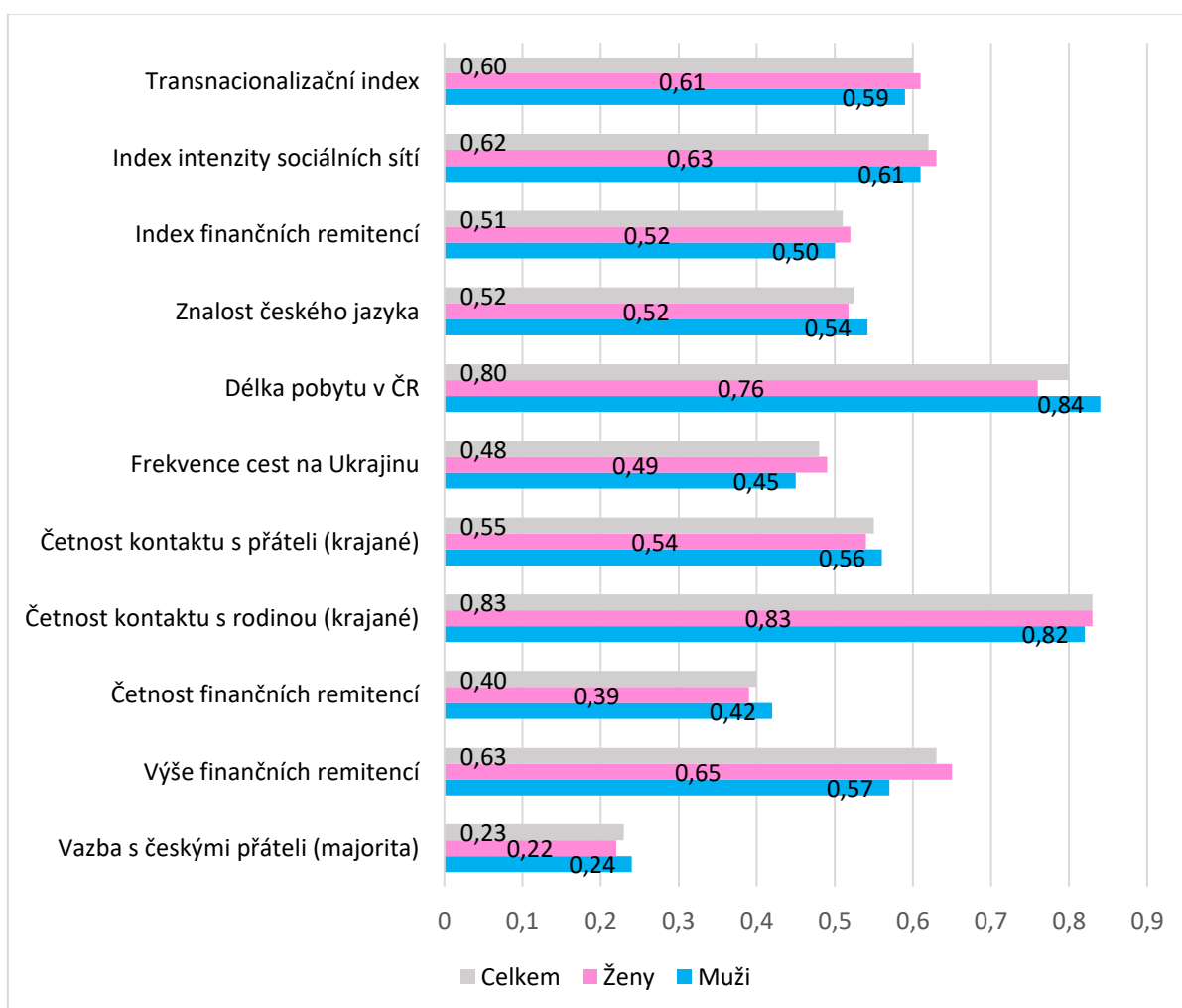
Zdroj: vlastní zpracování na základě otázek z dotazníkového šetření

¹² Pro veškeré použité otázky a jejich přesné znění včetně možností odpovědí lze podrobněji nahlédnout do přílohy č. 1.

¹³ Čísla jsou uvedena v rozmezí <0;1>. Čím vyšší je číslo u dané proměnné, tím větší lze identifikovat významnost.

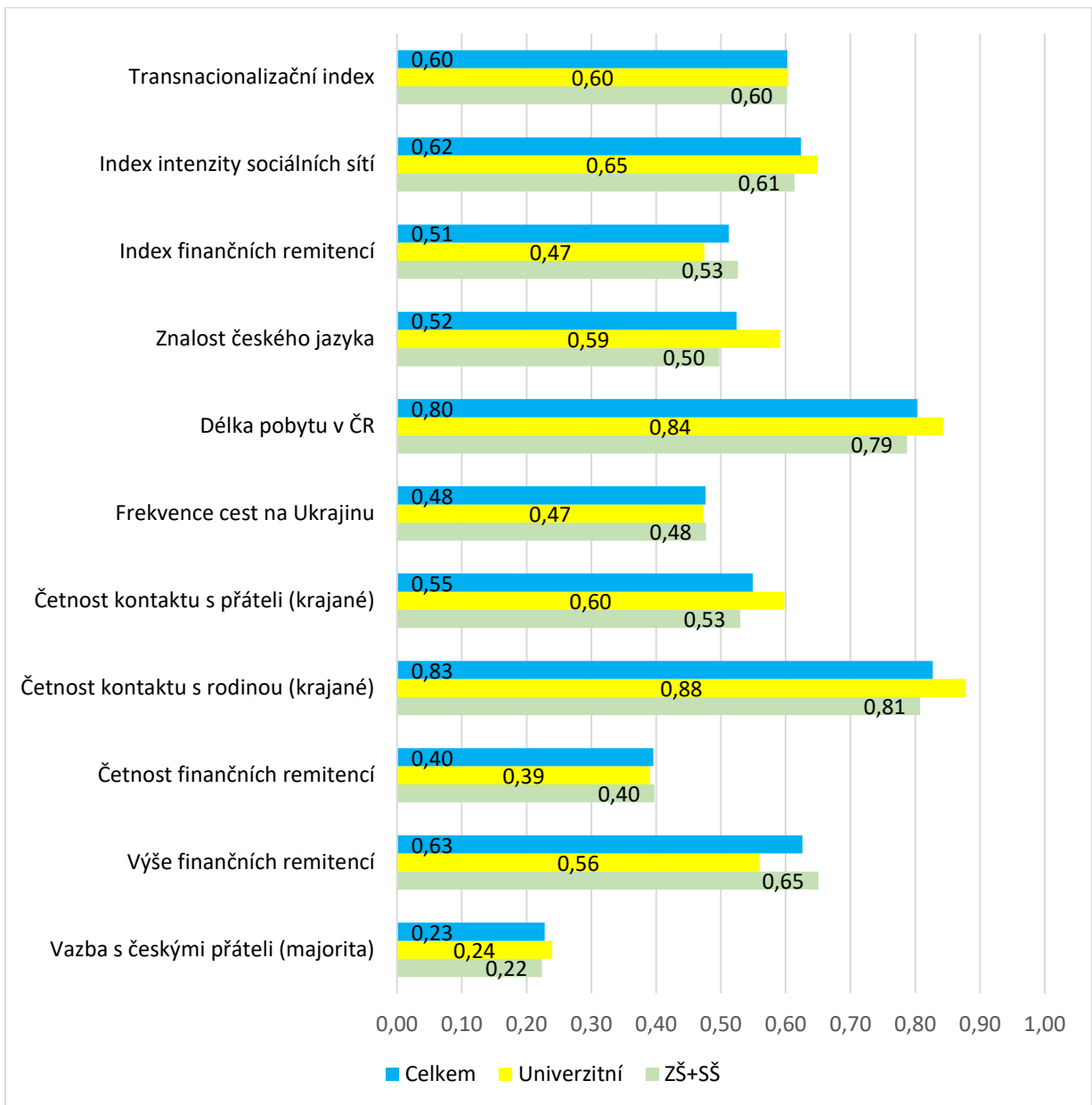
Dle tabulky č. 9 a příložených grafů č. 6 a č. 7 lze u mužů zaznamenat vyšší hodnoty, které se týkají proměnných naznačující větší připoutanost k cílové zemi, včetně jejich začlenění do cílové společnosti. Podporuje to také statisticky významný vliv mužského pohlaví u proměnné délka pobytu v Česku, na základě které k snadnějšímu přimknutí k cílové zemi dochází. U žen je kromě častější komunikace s domovem (krajany) také zaznamenán statisticky významný vliv u proměnné frekvence cest na Ukrajinu, což potvrzuje jejich větší náležitost k domovu v porovnání s muži. Ti se rychleji a snadněji spřátelí s novým kolektivem, který se vzájemně velmi podobá a snižuje se šance pro vznik prostoru pro odsuzování. Co se týče vzdělání, prokazuje se větší (a statisticky významný) vliv vysokoškolsky vzdělaných. Proměnné, které jsou významné, odpovídají tomu, že se vzdělanějším migrantům s delším časem stráveným v Česku zlepšuje čeština, ale zároveň vysokoškolsky vzdělaní migranti neopomínají pravidelný kontakt s rodinou na Ukrajině, jelikož na něj mají více času a disponují lepšími možnostmi ke komunikaci (Cachia, Jariego 2018; Chuatico, Haan 2020; Liu 2013).

Graf 6: Graf průměrných hodnot normovaných veličin a indexů u Ukrajinců (podle pohlaví)

Zdroj: vlastní zpracování na základě otázek z dotazníkového šetření

Graf 7: Graf průměrných hodnot normovaných veličin a indexů u Ukrajinců (podle vzdělání)

Zdroj: vlastní zpracování na základě otázek z dotazníkového šetření

6.2. Moldavsko – sociodemografické, sociální a finanční ukazatele

Před popisnou statistikou jednotlivých proměnných týkajících se Moldavska využitých v analýze bude opět představena souhrnná tabulka, ve které se nachází rozdělení otázek dle příslušných kategorií s jejich neúplným zněním. Pro přesné a úplné znění otázek lze podrobněji nahlédnout do přílohy č. 2.

Tabulka 10: Přehled použitých proměnných v analýze – Moldavsko

Ukazatel	Stručný popis	Otázka v dotazníku
Socio-demografický	Pohlaví	Pohlaví
	Nejvyšší dokončené vzdělání	Vzdělání
	Znalost českého jazyka	Jazykové znalosti
Sociální	Vazba s českými přáteli (sociální síť s majoritou)	Kromě své práce v Česku máte čas na následující činnosti (zohledněna pouze možnost setkávání se s českými kamarády/přáteli)
	Četnost/frekvence kontaktu s rodinou a přáteli (sociální síť s krajany)	Jak často jste, když jste v České republice, v přímém kontaktu s rodinnými příslušníky, přáteli a známými v Moldavsku?
	Frekvence cest do Moldavska	Kolikrát celkem jste byl/a za poslední tři roky v Moldavsku?
Finanční	Výše finančních remitencí	Kolik peněz v eurech (1 euro = cca 26 Kč) jste převedl(a) / poslal(a) (nebo poslal/a po prostředníkovi nebo předal/a při návštěvě Moldavska) domů do Moldavska během posledních 12 měsíců?
	Četnost/frekvence finančních remitencí	Jak často jste v posledních 12 měsících odesílal/a nebo přivázel/a peníze do Moldavska?
Migrační	Délka pobytu	Do následující tabulky prosím vyplňte všechny Vaše zahraniční pobyty, které jste během života uskutečnil/a. Začněte se svým současným pobytem v Česku. Nezahrnujte kratší než jeden rok.
	Pravděpodobnost návratu	Plánujete se někdy v budoucnu vrátit do Moldavska?

Zdroj: vlastní zpracování na základě otázek z dotazníkového šetření

Níže uvedená popisná statistika týkající se všech informací o Moldavanech je zaznamenána v absolutních (N) a relativních (%) četnostech. Respondentů z Moldavska bylo celkem 203. U některých dotazovaných však také chyběly zásadní informace pro analýzu, proto byli daní jedinci vždy z příslušného testování vyloučeni. Obecně lze dle tabulky č. 11 říci, že mezi moldavskými migranty byla více než polovina mužů. Dvě pětiny migrantů měly nejvyšší dokončené vzdělání univerzitní, přičemž tato kategorie je velmi nadhodnocená. Další dvě pětiny uvedly střední a necelá pětina základní vzdělání. Ze stejného důvodu jako u ukrajinských migrantů byli jako referenční kategorie zvoleni ti, kteří měli univerzitní vzdělání. Migrace více vzdělaných by podporovala klasickou myšlenku o odlivu mozků (de Haas 2005).

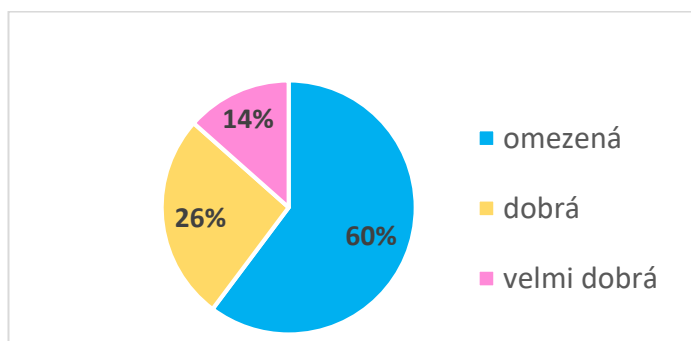
Tabulka 11: Rozložení dle pohlaví a vzdělání za Moldavsko

		N	%
Pohlaví	Muž	107	52,7 %
	Žena	96	47,3 %
	Celkem	203	100 %
Nejvyšší dosažené vzdělání	základní škola	34	17,8 %
	střední	80	41,9 %
	univerzitní	77	40,3 %
	Celkem	191	100 %

Zdroj: vlastní zpracování na základě otázek z dotazníkového šetření

Dále byla jako jedna ze základních proměnných a velmi důležitý údaj, vypovídající o úrovni integrace, zohledněna znalost českého jazyka. Tři pětiny migrantů mají omezenou znalost češtiny (60 %) a přibližně sedmina hodnotí své jazykové dovednosti jako velmi dobré (14 %). Oproti ukrajinským migrantům lze pozorovat u této proměnné velký rozdíl, který naznačuje spíše horší znalost češtiny.

Graf 8: Znalost češtiny moldavských migrantů

Zdroj: vlastní zpracování na základě otázek z dotazníkového šetření

Sledované proměnné, týkající se sociálních sítí a sociálních vazeb Moldavanů s majoritou a krajany, jsou souhrnně znázorněny níže. V tabulce č. 12 lze vidět, že více než třetina moldavských migrantů netráví s českými přáteli žádný čas (nedostatečné vazby na majoritu v cílové zemi), což může mít stejný efekt jako u Ukrajinců a může dojít k omezení úspěšné integrace.

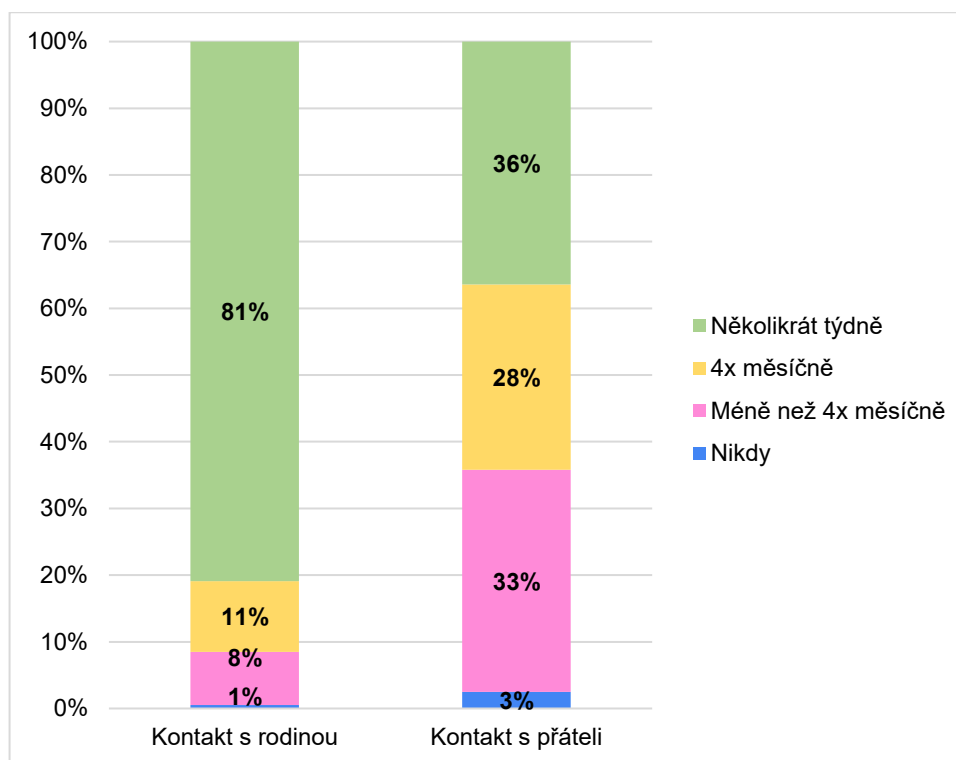
Tabulka 12: Vazby moldavských migrantů na jejich přátele v Česku (s majoritou)

Vazby s českými přáteli	N	%
1 = žádný čas	72	36,4 %
2	52	26,3 %
3	32	16,2 %
4	13	6,6 %
5 = spousta času	29	14,6 %
Celkem	198	100 %

Zdroj: vlastní zpracování na základě otázek z dotazníkového šetření

Graf č. 9 se soustředí na sociální sítě s krajany. Většina moldavských migrantů je v kontaktu s rodinou v Moldavsku několikrát týdně. Tak často je to s přáteli jen u jedné třetiny.

Graf 9: Frekvence kontaktu Moldavanů s rodinou a přáteli (s krajany)

Zdroj: vlastní zpracování na základě otázek z dotazníkového šetření

Dle tabulky č. 13, týkající se počtu návštěv Moldavska ročně, třetina respondentů uvádí nejnižší frekvenci cest do Moldavska, druhá třetina poté nejvyšší.

Tabulka 13: Počet cest (frekvence cest) moldavských migrantů do Moldavska (domů)

Počet cest do Moldavska	N	%
nejnižší frekvence (0-2x)	67	33 %
nižší frekvence (3x)	45	22,2 %
vyšší frekvence (4)	30	14,8 %
nejvyšší frekvence (5+)	61	30 %
Celkem	203	100%

Zdroj: vlastní zpracování na základě otázek z dotazníkového šetření

Velmi důležitá informace, která byla ve výzkumu zjišťována, nicméně u Ukrajinců musela být kvůli chybějícím datům vynechána, je také pravděpodobnost návratu moldavského migranta z Česka zpět do Moldavska. Dle tabulky č. 14 se chce čtvrtina moldavských migrantů v budoucnu vrátit do své země původu. Návratu a setrvání je v této práci věnována samostatná kapitola 2.8., nicméně existuje několik faktorů, které to ovlivňují. Odráží se zde podmínky domovské i cílové země, vzdělání, znalost jazyka, ale i neméně důležité sociální vazby (Massey, Akresh 2006). Nejvíce zastoupená odpověď „nevím“ může poukazovat na to, že si migranti zatím nejsou jistí, jak migrace ovlivní jejich budoucí život a rozhodování, jaké podmínky budou mít postupem času v cílové zemi a zda budou spokojeni. S tím souvisí odpověď „určitě ano“, která vystihuje to, že pro cca čtvrtinu respondentů je stále primární návrat k rodině.

Tabulka 14: Pravděpodobnost návratu moldavských migrantů žijících v Česku

Pravděpodobnost návratu	N	%
Určitě ne	28	13,9 %
Velmi nepravděpodobně	41	20,3 %
Nevím	64	31,7 %
Velmi pravděpodobně	19	9,4 %
Určitě ano	50	24,8 %
Celkem	202	100 %

Zdroj: vlastní zpracování na základě otázek z dotazníkového šetření

Obdobně jako tomu bylo u ukrajinských migrantů, lze u Moldavanů představit proměnné a jejich zastoupení charakterizující finanční remitence. Tabulka č. 15 znázorňuje výši a četnost finančních remitencí. Téměř polovina Moldavanů neposílá remitence. Pětina posílá více než 1 900 EUR (s uvažováním 1 eura s tehdejší hodnotou 26 CZK je to v přepočtu 49 426 CZK). Četnost posílání je nejčastěji 2–3x ročně.

Tabulka 15: Výše a četnost zaslaných finančních remitencí moldavskými migranty z Česka do Moldavska

Výše finančních remitencí	N	%	Četnost finančních remitencí	N	%
neposílá	91	44,8 %	neposílá	91	44,8 %
do 400 EUR (10 400 CZK)	35	17,2 %	1x ročně	18	8,9 %
401–1900 EUR (10–49 400 CZK)	36	17,7 %	2–3x ročně	39	19,2 %
1901 EUR a více (49 426 CZK)	41	20,2 %	4–11x ročně	28	13,8 %
Celkem	203	100 %	měsíčně	27	13,3 %
			Celkem	203	100 %

Zdroj: vlastní zpracování na základě otázek z dotazníkového šetření

Průměrná délka pobytu v Česku je u Moldavanů 7,7 let, nejčastěji 5 let. Polovina osob měla délku pobytu kratší než 6 let, přičemž se celkové rozmezí pohybuje mezi 0–24 lety.

Tabulka 16: Délka pobytu moldavských migrantů v Česku

Délka pobytu (v letech)	
N	196
Průměr	7,77
Směrodatná odchylka	4,76
Medián	6
Modus	5
Minimum	0
Maximum	24

Zdroj: vlastní zpracování na základě otázek z dotazníkového šetření

Tabulka č. 17 uvádí průměrné hodnoty normovaných veličin v rozmezí <0;1>, a to jak za celek, tak v členění podle pohlaví a nejvyššího dokončeného vzdělání. Muži dosahují vyšších normovaných průměrných hodnot než ženy u proměnných: vazby s českými přáteli, výše i četnost remitencí, četnost kontaktu s rodinou i přáteli, pravděpodobnost návratu a ve všech souhrnných indexech. Ženy naopak pouze v proměnné: délka pobytu.¹⁴ U proměnných týkajících se finančních remitencí (index, výše, četnost) dosahují vyšších hodnot ti se základním a středoškolským vzděláním než vysokoškolsky vzdělaní. Stejně tak u četnosti kontaktu s přáteli a známými na Ukrajině, znalosti českého jazyka a transnacionalizačního indexu.

Zvýrazněné hodnoty znázorňují statisticky významné rozdíly podle pohlaví a vzdělání. Podle Mann – Whitney testu existuje statisticky významný rozdíl podle pohlaví u výše a četnosti finančních remitencí (včetně indexu finančních remitencí), četnosti kontaktu se známými a přáteli, délky pobytu v Česku, návratu do Moldavska, znalosti českého jazyka a transnacionalizačního indexu. U všech proměnných dosahují vyšších hodnot muži, kromě proměnné délka pobytu v Česku, u níž mají vyšší hodnoty ženy. Podle vzdělání je statisticky významný rozdíl pouze u četnosti kontaktu s rodinou v Moldavsku. U ní vykazují vyšší hodnoty osoby s univerzitním vzděláním.

Tabulka 17: Průměrné hodnoty normovaných veličin a indexů u Moldavanů (podle pohlaví a vzdělání)¹⁵

Průměr	Pohlaví		Nejvyšší dokončené vzdělání		Celkem
	Muž	Žena	ZŠ+SŠ	Univerzitní	
Vazba s českými přáteli (majorita)	0,38	0,31	0,33	0,35	0,34
Výše finančních remitencí	0,47	0,28	0,38	0,35	0,37
Četnost finančních remitencí	0,41	0,30	0,37	0,31	0,35
Četnost kontaktu s rodinou (krajané)	0,91	0,90	0,89	0,95	0,91
Četnost kontaktu s přáteli a známými (krajané)	0,70	0,62	0,66	0,65	0,66
Frekvence cest do Moldavska	0,26	0,26	0,26	0,27	0,27
Délka pobytu v Česku	0,30	0,35	0,31	0,32	0,32
Návrat do Moldavska	0,57	0,48	0,53	0,53	0,53
Znalost českého jazyka	0,33	0,20	0,29	0,24	0,27
Index finančních remitencí	0,44	0,29	0,38	0,33	0,36
Index intenzity sociálních sítí	0,62	0,60	0,61	0,62	0,61
Transnacionalizační index	0,63	0,53	0,58	0,56	0,57

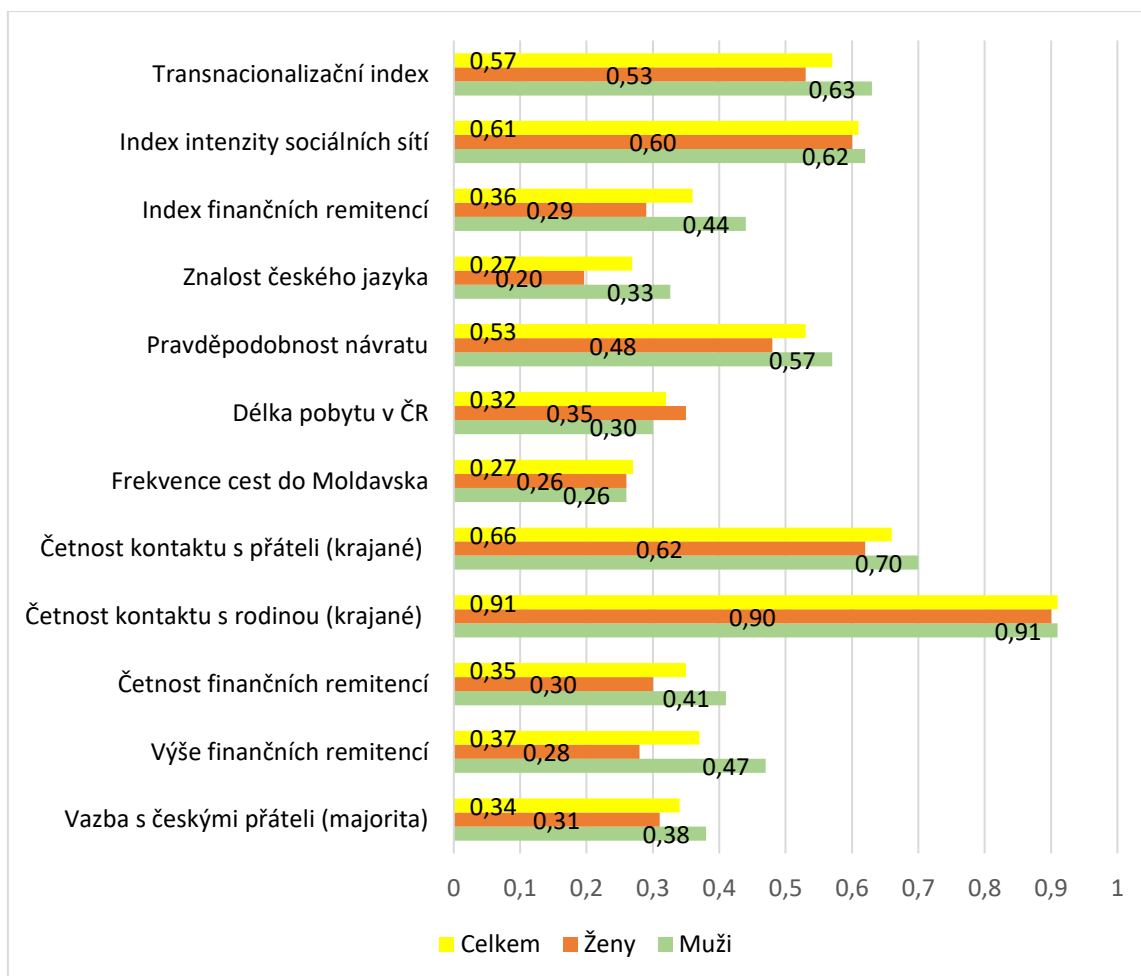
Zdroj: vlastní zpracování na základě otázek z dotazníkového šetření

¹⁴ Pro veškeré použité otázky a jejich přesné znění včetně možností odpovědí lze podrobněji nahlédnout do přílohy č. 2.

¹⁵ Čísla jsou uvedena v rozmezí <0;1>. Čím vyšší je číslo u dané proměnné, tím větší lze identifikovat významnost.

Zmíněné hodnoty normovaných veličin u Moldavanů jsou podobné těm ukrajinským, nicméně se prokázal statisticky významný vliv také u důležitých proměnných, kterými jsou pravděpodobnost návratu a transnacionalizační index. To poukazuje na to, že je u mužů častější kratší pobyt a mají v plánu se po vydělání peněz vrátit domů. Mezitím jsou v kontaktu s rodinou a přáteli a zasílají častěji a ve větším objemu finanční remitence, čímž pravidelně podporují rodinu v zemi původu a zachovávají s ní silné sociální vazby. I přes to, že se více soustředí na rodinu v zemi původu, udržují také přátelství s majoritou a učí se český jazyk. U žen je oproti mužům statisticky významný vliv u proměnné délka pobytu, což podporuje tvrzení o tom, že ženy častěji nechávají své děti samotné a odjedou na delší dobu do jiné země (v tomto případě do Česka), kde se snaží vydělat a našetřit peníze, aby mohly zajistit rodinu. Mezitím se o děti ve většině případů starají rodiče a prarodiče (Kaska 2009). Významnost delšího pobytu v Česku u žen by podporovala také charakter pozic, které obsazují (např. v pečovatelských službách), které jsou více stabilní a nejsou tolik „sezónní“ jako ty mužské, týkající se především více nárazových prací ve stavebnictví.

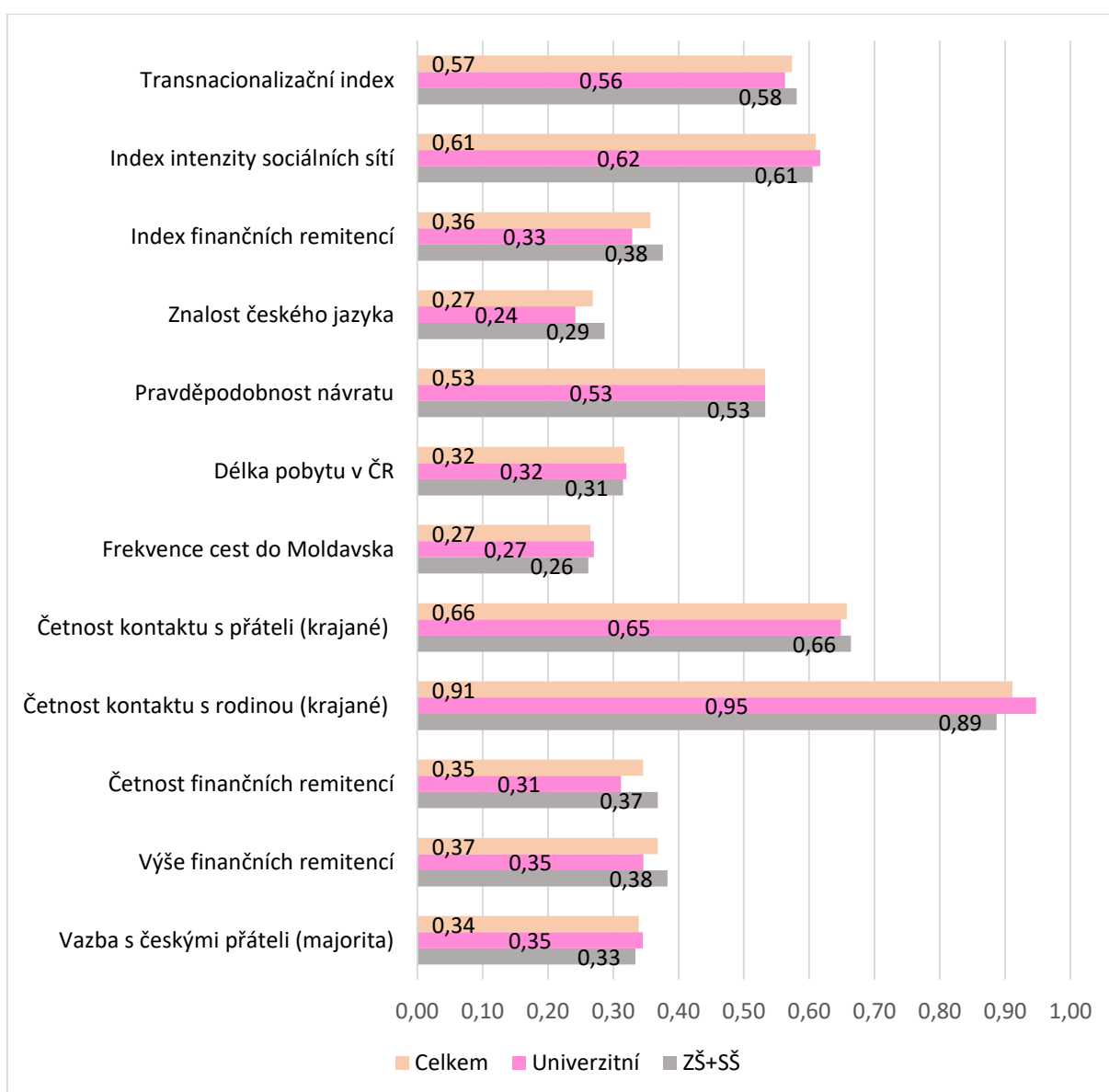
Graf 10: Graf průměrných hodnot normovaných veličin a indexů u Moldavanů (podle pohlaví)

Zdroj: vlastní zpracování na základě otázek z dotazníkového šetření

Statisticky významný vliv lze zaznamenat u vysokoškolsky vzdělaných u proměnné četnost kontaktu s rodinou v Moldavsku. Vzhledem k dostupné literatuře by tento výsledek podporoval tvrzení Cachia a Jariega (2018), že ti, kteří jsou vzdělanější, mají zároveň větší kapacitu pro udržování silnějších vazeb s rodinou v zemi původu. Není problémem ani to, pokud jsou geograficky rozptýleni. Vzdělání je pro sociální sítě důležitým faktorem, který se postupně mění se získáváním sítí v cílové zemi (Chuatico, Haan 2020). I přes to, že nastane tzv. „brain gain“ (zisk mozků), mají migranti potřebu být v kontaktu se svou rodinou. Pokud mají ohledně cílové země vysoká očekávání, mohou být méně spokojeni (Massey, Akresh 2006), což také může podnítit potřebu komunikace s rodinou, která je oporou.

Graf 11: Graf průměrných hodnot normovaných veličin a indexů u Moldavanů (podle vzdělání)

Zdroj: vlastní zpracování na základě otázek z dotazníkového šetření

7. Testování hypotéz – výsledky výzkumu

V této kapitole budou pomocí vhodných statistických metod a jejich výstupů popsány a interpretovány výsledky výzkumu, vycházející z předem stanovených hypotéz týkajících se sociálních sítí, které byly formulovány na základě dostupné literatury. Ke zpracování dat z dotazníkových šetření byl využit statistický program SPSS 25. Některé tabulky a grafy byly následně upraveny pomocí Microsoft Office Excel. Testování všech hypotéz bylo provedeno na 95% hladině významnosti. Pakliže byla výjimečně pro ověření vztahu použita jiná hladina (90%), je na to v textu řádně upozorněno.

7.1. Korelační matice

Před samotnou analýzou došlo k identifikaci základních korelačních vztahů. Jak již bylo zmíněno v kapitole o korelační analýze (5.1.1.), hodnoty v příložených tabulkách udávají sílu závislosti. Nabývají hodnot od $-1;1$, a čím blíže se nachází u okrajových hodnot, tím větší je závislost. Dále je důležité zohlednit znaménko, kdy plus značí kladnou a minus zápornou závislost veličin. Statisticky významné korelace jsou vyznačeny na základě příslušné P-hodnoty (significance menší než 0,5).

7.1.1. Ukrajina

Pomocí korelačního koeficientu Kendallovo Tau byla odhalena statisticky významná oboustranná závislost u některých proměnných (viz tabulka č. 18). Představení těchto vztahů a hodnot je účelné pro prvotní průzkum dat. Jako první je proměnná vazba s českými přáteli (sociální sítě s majoritou), která negativně koreluje s četností finančních remitencí zaslaných na Ukrajinu a četností kontaktu s přáteli a známými na Ukrajině a naopak pozitivně koreluje s délkou pobytu v Česku. To znamená, že osoby, které uvádějí častější posílání finančních remitencí na Ukrajinu a častější kontakt s ukrajinskými přáteli, mají v Česku menší podíl českých přátel (sociální sítě s majoritou). Čím déle v Česku pobývají, tím větší naopak uvádějí podíl českých přátel v Česku.

Stejně tak výše finančních remitencí zaslaných na Ukrajinu pozitivně koreluje s četností posílání finančních remitencí na Ukrajinu, četností kontaktů s rodinou na Ukrajině a s počtem cest na Ukrajinu. Tedy osoby uvádějící vyšší četnost zasílání finančních remitencí a vyšší četnost kontaktu s rodinou na Ukrajině uvádějí také vyšší objem zasílaných finančních remitencí a osoby s větším počtem cest na Ukrajinu také uvádějí vyšší a četnější zaslané finanční remitence. Dále osoby s delším pobytem v Česku udávají nižší výši zaslaných finančních remitencí na Ukrajinu. Četnost kontaktu s rodinou na Ukrajině (sociální sítě s krajany) pozitivně slabě koreluje s četností kontaktu s přáteli na Ukrajině a s počtem uskutečněných cest na Ukrajinu. To naznačuje důležitost spojení kontaktu rodiny, přátel a k tomu častější cesty na Ukrajinu. Kontakt s rodinou (krajany) také negativně, avšak slabě koreluje s délkou

pobytu v Česku, což znamená, že osoby s delším pobytem v Česku uvádějí menší četnost kontaktu s rodinou na Ukrajině. Dále osoby s delším pobytem v Česku uvádějí menší počet cest na Ukrajinu. Jako poslední je proměnná znalost češtiny, která se zlepšuje s větším počtem českých přátel v Česku (majorita) a delší dobou strávenou v Česku.

Tabulka 18: Korelační vztahy mezi proměnnými – Ukrajina¹⁶

Korelační koeficient		Vazba s českými přáteli	Výše finančních remitencí	Četnost finančních remitencí	Četnost kontaktu s rodinou	Četnost kontaktu s přáteli a známými	Frekvence cest na Ukrajinu	Délka pobytu v Česku
Výše finančních remitencí	Kendallovo Tau	-0,082						
	P-hodnota	0,128						
	N	261						
Četnost finančních remitencí	Kendallovo Tau	-,122*	,161**					
	P-hodnota	;	0,001					
	N	269	311					
Četnost kontaktu s rodinou	Kendallovo Tau	-0,039	,102*	0,08				
	P-hodnota	0,488	0,044	0,117				
	N	268	309	318				
Četnost kontaktu s přáteli a známými	Kendallovo Tau	-,123*	-0,083	0,067	,318**			
	P-hodnota	0,039	0,125	0,219	0			
	N	217	248	254	253			
Frekvence cest na Ukrajinu	Kendallovo Tau	-0,052	,362**	,130**	,219**	-0,023		
	P-hodnota	0,325	0	0,007	0	0,662		
	N	267	309	317	316	254		
Délka pobytu v Česku	Kendallovo Tau	,141**	-,250**	-0,037	-,118*	0,007	-,370**	
	P-hodnota	0,006	0	0,432	0,014	0,886	0	
	N	266	306	315	314	253	313	
Znalost českého jazyka	Kendallovo Tau	,224**	-,103*	-0,016	0,066	-0,043	-0,036	,227**
	P-hodnota	0,000	0,041	0,758	0,209	0,440	0,469	0,000
	N	267	306	315	314	251	313	311

Zdroj: vlastní zpracování na základě otázek z dotazníkového šetření

¹⁶ Pro veškeré použité otázky a jejich přesné znění včetně možností odpovědí lze podrobněji nahlédnout do přílohy č. 1.

Analýza korelačních vztahů s vytvořenými agregovanými indexy (viz tabulka č. 19) odhalila statisticky významnou oboustrannou závislost. Indexy byly otestovány samostatně z toho důvodu, že byly sestaveny z proměnných, které jsou v tabulce č. 18 již použity do korelačních vztahů. Vazba s českými přáteli (sociální sítě s majoritou) negativně koreluje s transnacionalizačním indexem i indexem finančních remitencí. To poukazuje na to, že osoby s vyšším transnacionalizačním indexem (chovají se více transnacionálně), stejně tak i vyšším indexem finančních remitencí (zasílají finance častěji a ve větším objemu) udávají nižší podíl českých přátel v majoritě. Dále je patrné, že osoby s vyšším indexem intenzity sociálních sítí s Ukrajinci na Ukrajině uvádějí vyšší index finančních remitencí.

Tabulka 19: Korelační vztahy mezi indexy a proměnnými – Ukrajina

Korelační koeficient		Vazba s českými přáteli (majorita)	Index finančních remitencí
Transnacionalizační index	Kendalovo Tau	-,145**	
	P-hodnota	0,009	
	N	209	
Index intenzity sociálních sítí	Kendalovo Tau	-0,103	,103*
	P-hodnota	0,061	0,033
	N	214	245
Index finančních remitencí	Kendalovo Tau	-,112*	
	P-hodnota	0,031	
	N	261	

Zdroj: vlastní zpracování na základě otázek z dotazníkového šetření

Všechny odhalené vztahy se předběžně shodují s teoretickými předpoklady, které jsou dále testovány pomocí regresní analýzy. Zejména jde o sociální sítě a finanční remitence, kde se dá očekávat vzájemná závislost mezi těmito proměnnými, což se korelacemi podařilo potvrdit (Grieco 2004; Hollenstein 2011; Ryan, D'Angelo 2018). Na to navazuje i obrácený vztah, že se s delším pobytem v cílové zemi, kvůli kterému dochází k většímu odcizení od rodiny a přátel, mohou remitence snižovat (Brown 1998). Dále dle Heckmanna a Bosswicka (2006) dochází k potvrzení faktu, že se s delším pobytem v cílové zemi podaří migrantovi získat více přátel a postupně se úspěšně integruje do společnosti. S tím souvisí také významnost znalosti českého jazyka, která dle Porose (2011) zajišťuje díky kontaktům s majoritou a delším pobytem lepší integraci do cílové společnosti. Co se týče transnacionalizace, je víceméně logickým výsledkem, že čím více transnacionálně se migrant chová, tím méně má přátel pouze v majoritě, jelikož je omezen při socializaci a integraci. Index finančních remitencí vykazuje statisticky významné výsledky, které podporují již výše zmíněné myšlenky o růstu a poklesu finančních remitencí.

7.1.2. Moldavsko

Jak je patrné z tabulky č. 20, v případě Moldavanů byla pomocí korelačního koeficientu Kendallovo Tau nalezena statisticky významná oboustranná pozitivní závislost mezi výší a četností finančních remitencí zasílaných do Moldavska. Dále četnost finančních remitencí zasílaných do Moldavska pozitivně koreluje s pravděpodobností budoucího návratu do Moldavska a negativně s délkou pobytu v Česku. To značí, že vyšší frekvenci remitencí uvádějí osoby s větší pravděpodobností návratu do Moldavska a také ty s kratší délkou pobytu v Česku. Zmíněná délka pobytu v tomto vztahu podporuje tvrzení o velkém spojení s hostitelskou zemí, v důsledku kterého může dojít k poklesu zasílaných financí (Massey, Akresh 2006). Četnost kontaktu s rodinou v Moldavsku (sociální sítě s krajany) pozitivně koreluje s četností kontaktu s přáteli v Moldavsku, přičemž byl tento vztah také očekávatelný. Dále dle korelací vyšlo, že osoby s větším skutečnějším počtem cest do Moldavska uvádějí větší četnost kontaktu s přáteli v Moldavsku, což značí udržování sociálních sítí s rodinou a přáteli doplněných o fyzické návštěvy, které se zdají být nepostradatelné a nelze je zcela nahradit skrze telefon či internet. Proměnná týkající se návratu negativně koreluje s délkou pobytu, tedy osoby s delším pobytem v Česku uvádějí nižší pravděpodobnost návratu do Moldavska, což potvrzuje například Hollenstein (2011) a Ryan s D' Angelem (2018), kteří tvrdí, že sociální sítě mohou časem slábnout, tudíž je v důsledku méně častých návštěv rovněž méně pravděpodobný budoucí návrat.

Znalost českého jazyka poukázala na několik pravidelností, které se navzájem podporují s integračními praktikami. Čím větší má migrant v Česku podíl přátel (sociální sítě s majoritou) a delší pobyt v Česku, tím vyšší má znalost češtiny. Dále je u jazykové znalosti patrné, že čím větší a četnější remitence jsou do Moldavska zasílány, tím nižší má migrant znalost češtiny. Negativní vztah je i s budoucí pravděpodobností návratu do Moldavska, což znamená, že čím větší má migrant znalost češtiny, tím nižší je pravděpodobnost návratu. Značí to, že dochází k interaktivní integraci a tzv. „rozpuštění v davu“ díky znalosti českého jazyka (Fedyuk, Kindler 2016; Heckmann, Bosswick 2006).

Analýza korelačních vztahů s vytvořenými indexy a proměnnými (zahrnující transnacionalizační index, index intenzity sociálních sítí a index finančních remitencí) neodhalila žádný statisticky významný oboustranný vztah mezi všemi vypočtenými indexy navzájem ani mezi indexy a frekvencí setkávání s českými přáteli (sociální sítě s majoritou).

Tabulka 20: Korelační vztahy mezi proměnnými – Moldavsko¹⁷

Korelační koeficient		Vazba s českými přáteli	Výše finančních remitencí	Četnost finančních remitencí	Četnost kontaktu s rodinou	Četnost kontaktu s přáteli	Frekvence cest do Moldavska	Pravděpodobnost návratu	Délka pobytu v Česku
Výše finančních remitencí	Kendallovo Tau	-0,058							
	P-hodnota	0,332							
	N	198							
Četnost finančních remitencí	Kendallovo Tau	-0,047	,796**						
	P-hodnota	0,427	0						
	N	198	203						
Četnost kontaktu s rodinou	Kendallovo Tau	-0,073	0,056	0,087					
	P-hodnota	0,255	0,38	0,167					
	N	194	199	199					
Četnost kontaktu s přáteli	Kendallovo Tau	0,051	0,084	0,034	,306**				
	P-hodnota	0,406	0,173	0,582	0				
	N	193	198	198	194				
Frekvence cest do Moldavska	Kendallovo Tau	0,107	0,089	0,11	-0,022	,137*			
	P-hodnota	0,061	0,12	0,052	0,721	0,02			
	N	192	197	197	193	192			
Pravděpodobnost návratu	Kendallovo Tau	-0,057	,195**	,189**	0,111	0,103	0,106		
	P-hodnota	0,33	0,001	0,001	0,077	0,09	0,058		
	N	197	202	202	198	197	196		
Délka pobytu v Česku	Kendallovo Tau	0,103	-,134*	-,142*	0,055	-0,023	-0,008	-,201**	
	P-hodnota	0,07	0,018	0,011	0,367	0,688	0,883	0	
	N	191	196	196	193	191	190	195	
Znalost českého jazyka	Kendallovo Tau	,281**	-,201**	-,210**	-0,053	-0,016	-0,061	-,311**	,363**
	P-hodnota	0,000	0,003	0,002	0,470	0,823	0,349	0,000	0,000
	N	167	171	171	167	166	167	170	165

Zdroj: vlastní zpracování na základě otázek z dotazníkového šetření

¹⁷ Pro veškeré použité otázky a jejich přesné znění včetně možností odpovědí lze podrobněji nahlédnout do přílohy č. 2.

7.2. Výsledky regresní analýzy

Samotné testování hypotéz za pomoci mnohonásobné regresní analýzy metodou „Enter“ bylo provedeno primárně dle pohlaví, vzdělání, návratu a délky pobytu migrantů Ukrajiny a Moldavska. Všude v regresích jsou tedy jako kontrolní proměnné zohledněny kategoriální proměnné pohlaví a vzdělání, jakožto dummy proměnné s referenční (vynechanou) kategorií „muž“ a „VŠ=Univerzitní“. Zbývající dvě veličiny jsou kvantitativní. Veličina návrat je zahrnuta jen pro Moldavany, jelikož v datech o Ukrajincích není obsažena. Pro „délku pobytu“ byla pro Ukrajince použita otázka tuto informaci přímo obsahující, avšak pro Moldavsko byl použit rozdíl proměnných „odjezd“–„příjezd“, a to v letech. Interpretace vychází především ze standardizovaných koeficientů beta, udávajících vztah mezi danou vstupní proměnnou a zvolenou výstupní proměnnou v testovaném směru závislosti. Tyto koeficienty se pohybují v rozmezí $-1;1$ a velikost hodnoty koeficientu udává sílu závislosti a znaménko její směr. Postupně byly testovány tři předem zvolené hypotézy zvláště pro Ukrajinu i Moldavsko (více o hypotézách a výzkumných otázkách viz kapitola č. 3). Alespoň v minimální míře bylo dle teorie a empirických zobecnění jiných autorů předpokládáno, že na sebe závislé a nezávislé budou mít vliv a je správné je použít.

Modely závislosti mají dle F-testů ve všech přiložených tabulkách viditelně nízkou vysvětlivací schopnost a hodnoty závislé proměnné tak vysvětlují z velké části proměnné, které do modelu zařazeny nebyly, proto je hodnota vysvětlené variability (R^2) nízká, avšak cílem analýzy je najít vztah mezi konkrétními faktory pomocí standardizovaných koeficientů beta. Pro všechny použité otázky a jejich přesné znění včetně možností odpovědí lze podrobněji nahlédnout do přílohy č. 1 (pro Ukrajinu) a č. 2 (pro Moldavsko).

7.2.1. Hypotéza č. 1

Tabulka 21: Výzkumná otázka a hypotéza č. 1

Výzkumná otázka č. 1	Hypotéza č. 1
Jaký je vztah mezi rozvinutostí sociálních sítí mezi migrantem a majoritou a finančními remitencemi?	Posilování sociálních sítí s majoritou může způsobit snížení finančních remitencí.

Zdroj: vlastní zpracování

Pro proměnné týkající se finančních remitencí byl pro Ukrajinu i Moldavsko vytvořen index z dvou proměnných jako průměr – 1) výše finančních remitencí, 2) četnost (frekvence) finančních remitencí. Čím blíže je hodnota k 1, tím vyšší či četnější to značí remittance. Více o úpravě dat včetně tvorby indexu finančních remitencí v kapitole 5.4.

UKRAJINA

Tabulka 22: Hledání podmíněnosti u závisle proměnné index finančních remitencí na nezávisle proměnné sociální sítě s majoritou – Ukrajina

Index finančních remitencí	Model s proměnnými		
	Standardizovaný koeficient beta	t	P-hodnota
Konstanta		6,549	0,000
Vazba s českými přáteli (sociální sítě s majoritou)	-0,172	-2,300	0,023
Žena	0,158	2,214	0,028
Základní vzdělání	-0,026	-0,362	0,718
SŠ technické vzdělání	0,077	0,998	0,320
SŠ všeobecné vzdělání	-0,003	-0,041	0,967
Délka pobytu v Česku	-0,049	-0,629	0,530
Znalost českého jazyka	-0,081	-1,093	0,276
Adjusted R Square		4,6 %	
P-hodnota F-testu		0,028	

Zdroj: vlastní zpracování

Proměnná vazba s českými přáteli, která vystihuje sociální sítě Ukrajinců s majoritou, má statisticky významný vliv, a sice negativní slabý vliv na index finančních remitencí. Dle standardizovaných koeficientů a jejich hodnot to znamená, že pokud mají Ukrajinci větší vazby na české přátele, méně často či v menším objemu zasílají finanční remittance domů na Ukrajinu. V souladu s teoretickými předpoklady lze potvrdit (Grieco 2004), že silnější sociální sítě v cílové zemi oslabují finanční podporu krajanům, zahrnující rodinu a přátele na Ukrajině. Obecným předpokladem je, že sociální sítě s krajaný jsou podpůrným faktorem pro finanční remittance. Jednou z možných příčin by mohlo být sílící odcizení od krajanů v mateřské zemi doprovázené slábnoucími sociálními sítěmi s krajaný (Hollenstein 2011). To by potvrdzovalo také myšlenku Starka (1978) týkající se zmenšení role altruismu ve smyslu mizejících závazků vůči rodině (Massey, Akresh 2006).

Na základě dlouhé historie migrace Ukrajinců do Česka by se dalo říci, že je pro vztah mezi ukrajinskými migranty a českou majoritou příznivější prostředí, které už více znají, mohou se měnit migrační vzorce v závislosti na různých podmínkách a je jednodušší či dostupnější prohlubovat sítě v cílové zemi, nejen například na základě migrační historie rodin.

Pohlaví má také statisticky významný vliv a koeficient poukazuje na to, že jedná-li se o ženu (jelikož muž byl zvolen jako referenční kategorie), bude index zaslaných remitencí vyšší než v případě muže. Dle hodnot koeficientů jsou tyto vztahy spíše slabé. Role pohlaví by v této analýze mohla alespoň částečně podpořit výsledky výzkumu Liu (2013), která vyzdvihuje silné vazby žen v migračním procesu. Toto je však v rozporu s tím, co autorka závěrem zmiňuje, a to sice fakt, že jsou silné vazby žen zpravidla nefinančního charakteru, zatímco u mužů lze identifikovat finanční vazby za primárním účelem materiální podpory rodiny. Myslím si, že je zde nezbytné zmínit také myšlenku Granovettera (1973), který upozorňuje na to, že by slabší vazby mohly být při migraci a integraci do cílové společnosti mnohdy důležitější než ty silnější. Celkově by důležitost pohlaví u ukrajinských migrantů mohla být v souladu se studiemi, kdy se ženy dostávají do popředí migračního procesu. V případě Ukrajiny se očekává především obsazování pozic ženami u úklidových firem či jiných služeb a pozic v Česku, jako jsou např. vybraná průmyslová odvětví.

Tabulka 23: Hledání podmíněnosti u závisle proměnné index finančních remitencí na nezávisle proměnné sociální sítě s majoritou – Moldavsko

Index finančních remitencí	Model s proměnnými		
	Standardizovaný koeficient beta	t	P-hodnota
Konstanta		2,892	0,004
Vazba s českými přáteli (sociální sítě s majoritou)	-0,017	-0,207	0,836
Žena	-0,148	-1,832	0,069
Základní vzdělání	0,126	1,491	0,138
Středoškolské vzdělání	0,035	0,404	0,687
Délka pobytu v Česku	-0,043	-0,524	0,601
Pravděpodobnost návratu do Moldavska	0,250	3,003	0,003
Znalost českého jazyka	-0,109	-1,193	0,235
Adjusted R Square		12,4 %	
P-hodnota F-testu		0,000	

Zdroj: vlastní zpracování

Proměnná četnost setkávání s českými přáteli nemá statisticky významný vliv ani vyhovující hodnoty standardizovaného koeficientu beta pro následnou interpretaci. Oproti tomu pravděpodobnost návratu má statisticky významný pozitivní vliv, což znamená, že čím větší je pravděpodobnost budoucího návratu moldavského migranta, tím vyšší nebo tím častěji zasílá remitence do země původu. Závislost je středně silná. Myslím si, že i přes to, že nevyšla statisticky významná proměnná vazba s českými přáteli, pomocí proměnné pravděpodobnost návratu do Moldavska se prokázal velmi podobný vztah, jako je tomu u Ukrajinců. Obecně to potvrzuje, že připoutanost k rodině v mateřské zemi udržuje finanční toky, zatímco vzdalování se rodině v cílové zemi a začleňování do majority cílové země je redukuje. Návrat je ovlivněn mnoha faktory (Massey, Akresh 2006), avšak v této práci nejsou nijak zkoumány či zohledněny. Dle popisné statistiky lze pouze říci, že převážná většina moldavských migrantů neví, zda se v budoucnu vrátí, a druhou nejpočetnější skupinou je odpověď „určitě ano“, což svědčí o stálé a přetrvávající vázanosti k domovu. To potvrzují i údaje o sociálních sítích, kdy u Moldavanů enormně převládá kontakt s rodinou dokonce několikrát týdně. Argumentovat by šlo studií od Wiersinga (2009), který tvrdí, že se u moldavských migrantů často objevuje myšlenka o oddalování návratu, jelikož někteří z nich dosáhli toho, co v životě postrádali, což by mohlo souhlasit s nejvíce zastoupenou odpovědí „nevím“.

Délka pobytu ve vztahu mezi finančními remitencemi a sociálními sítěmi s majoritou nehraje roli. Nicméně dle teoretického základu od Browna (1998) a Tillyho (2007) existuje předpoklad, že strávená doba v cílové zemi bude mít vliv na finanční remitence. Hraje zde roli i nezávisle proměnná o rozvinutí sociálních sítí s majoritou, kdy by se s delším pobytem migrant více zapojil do cílové společnosti. Následkem toho by se mohla vytratit touha vrátit se zpět do Moldavska, a tím pádem by došlo k poklesu zasílaných remitencí.

Pokud se neřídíme striktně statistickou významností, ale věcnou se zaměřením na koeficienty, ukáže se slabší vliv dalších proměnných. V případě, že se jedná o ženu, jsou finanční remitence nižší než u mužů, což je rozdílný výsledek oproti ukrajinským migrantům, kde převládalo ženské pohlaví. U moldavských žen je obecně větší chudoba než u mužů. Tomu odpovídá i převažující počet žijících v chudobě (nepřiměřeně k počtu mužů) (Kaska 2009). Nerovnost pohlaví je znatelná také v nezaměstnanosti. Téměř 70 % žen v Moldavsku je nezaměstnaných, a to i přes to, že mají stejnou úroveň vzdělání jako muži. Jejich plat je jen z 60–70 % takový, jaký ho mají muži (Kaska 2009). Zároveň je index finančních remitencí silnější u Moldavanů se základním vzděláním. Kdyby se jednalo o vysokoškolsky vzdělané, byly by hodnoty dle mého názoru odlišné, jelikož by mohlo dojít k tomu, že se jim naskytanou lepší podmínky pro život v zahraničí než v Moldavsku a zůstanou tak v cílové zemi. S dodatečnou informací přicházejí Massey a Akresh (2006), že vzdělanější migranti mají vysoká očekávání a jsou tak častěji méně spokojeni.

Za zmínku stojí také vliv znalosti češtiny, kdy se s větší znalostí snižuje index finančních remitencí (jejich výše či četnost). Nutno podotknout, že znalost českého jazyka je podle zkoumaného vzorku velmi omezená, což predikuje charakter zasílaných finančních remitencí. Někteří migranti jsou z hlediska osvojování jazyka méně úspěšní, což lze vysvětlit také jejich touhou vrátit se zpátky do Moldavska.

7.2.2. Hypotéza č. 2

Tabulka 24: Výzkumná otázka a hypotéza č. 2

Výzkumná otázka č. 2	Hypotéza č. 2
Jaký je vztah mezi rozvinutostí sociálních sítí mezi migrantem a krajany v cílové zemi a finančními remitencemi?	Intenzivní sociální sítě s krajany v cílové zemi jsou podpůrným faktorem finančních remitencí.

Zdroj: vlastní zpracování

Pro proměnné týkající se finančních remitencí byl opět využit index finančních remitencí vytvořený jako průměr z dvou proměnných – 1) výše finančních remitencí, 2) četnost (frekvence) finančních remitencí. Nezávislé proměnné sociální sítě s krajany byly nejprve využity v modelu každá samostatně – 1) četnost (frekvence) kontaktu s rodinou a přáteli na Ukrajině, 2) frekvence cest na Ukrajinu. Následně byl vytvořen model s jednou společnou nezávislou proměnnou sociálních sítí s krajany jakožto index, který byl vytvořen jako průměr ze tří proměnných – 1) četnost (frekvence) kontaktu s rodinou na Ukrajině, 2) četnost (frekvence) kontaktu s přáteli na Ukrajině, 3) frekvence cest na Ukrajinu. Čím blíže je index k 1, tím četnější jsou kontakty či návštěvy Ukrajiny ukrajinskými migranty z Česka. Více o úpravě dat včetně tvorby indexů v kapitole 5.4.1. a 5.4.3.

UKRAJINA

Tabulka 25: Hledání podmíněnosti u závisle proměnné index finančních remitencí na nezávisle proměnné sociální sítě s krajany – Ukrajina

Index finančních remitencí	Model s proměnnými			Model s indexy		
	Standardizovaný koeficient beta	t	P-hodnota	Standardizovaný koeficient beta	t	P-hodnota
Konstanta		2,190	0,030		4,771	0,000
Četnost kontaktu s rodinou (krajané)	0,054	0,688	0,492			
Četnost kontaktu s přáteli a známými (krajané)	-0,088	-1,140	0,256			
Frekvence cest na Ukrajinu	0,342	4,337	0,000			
Index intenzity sociálních sítí				0,116	1,545	0,124
Žena	0,029	0,408	0,684	0,026	0,356	0,722
Základní vzdělání	0,006	0,084	0,933	0,017	0,226	0,821
SŠ technické vzdělání	0,053	0,695	0,488	0,056	0,703	0,483
SŠ všeobecné vzdělání	-0,018	-0,238	0,812	-0,017	-0,210	0,834
Délka pobytu v Česku	0,010	0,119	0,905	-0,129	-1,659	0,099
Znalost českého jazyka	-0,152	-2,036	0,043	-0,132	-1,697	0,091
Adjusted R Square	11,6 %			2,8 %		
P-hodnota F-testu	0,000			0,104		

Zdroj: vlastní zpracování

V případě modelu s celkovým indexem není dle statistické významnosti závislost mezi hlavními proměnnými zřejmá, nicméně ze standardizovaného koeficientu je patrný velmi slabý vztah. Pouze u samostatných proměnných je patrné, že má pozitivní, středně silný vliv na index finančních remitencí frekvence cest na Ukrajinu. To znamená, že čím větší počet cest domů během pobytu v Česku migrant uskuteční, tím „vyšší či četnější“ je index finančních remitencí (zasílání peněz domů na Ukrajinu). Při zohlednění návštěv Ukrajiny jako faktoru udržujícího sociální sítě s krajany lze potvrdit stanovenou hypotézu a pozitivní interakci mezi financemi a sociálními sítěmi s krajany. Počty návštěv ukrajinských migrantů jsou zřejmě důležité, jelikož dle popisné statistiky převládá odpověď „každý půlrok“ a „1x za měsíc“. Tato frekventovanost dle mého názoru napomáhá posilování vazeb mezi migrantem a krajany a odráží se v charakteru zasílání finančních remitencí. Znalost češtiny má v obou případech naopak vliv negativní, nicméně slabý. Záporný koeficient u jazyka a délky pobytu značí, že migrant s lepší češtinou a delším pobytem v Česku dosahuje nižšího indexu finančních remitencí. To by značilo vyspělost v dosažení integrace a přizpůsobení se cílové zemi. V některých případech může dojít k tomu, že se za ukrajinskými migranty do Česka přestěhuje rodina, což by zastavilo nebo velmi zmírnilo potřebu zasílání finančních remitencí.

MOLDAVSKO

Tabulka 26: Hledání podmíněnosti u závisle proměnné index finančních remitencí na nezávisle proměnné sociální sítě s krajany – Moldavsko

Index finančních remitencí	Model s proměnnými			Model s indexy		
	Standardizovaný koeficient beta	t	P-hodnota	Standardizovaný koeficient beta	t	P-hodnota
Konstanta		0,163	0,871		0,533	0,595
Četnost kontaktu s rodinou (krajané)	0,120	1,439	0,153			
Četnost kontaktu s přáteli a známými (krajané)	-0,008	-0,100	0,921			
Frekvence cest do Moldavska	0,228	2,863	0,005			
Index intenzity sociálních sítí				0,187	2,369	0,019
Žena	-0,175	-2,160	0,033	-0,162	-1,983	0,049
Základní vzdělání	0,163	1,883	0,062	0,148	1,710	0,090
Středoškolské vzdělání	0,048	0,541	0,589	0,044	0,498	0,619
Délka pobytu v Česku	-0,074	-0,886	0,377	-0,084	-1,002	0,318
Pravděpodobnost návratu do Moldavska	0,149	1,758	0,081	0,166	1,944	0,054
Znalost českého jazyka	-0,099	-1,125	0,263	-0,095	-1,073	0,285
Adjusted R Square		15,2 %			13,4 %	
P-hodnota F-testu		0,000			0,000	

Zdroj: vlastní zpracování

Index intenzity sociálních sítí má statisticky významný pozitivní, avšak slabý vliv na index finančních remitencí. To potvrzuje hypotézu, že jsou sociální sítě s krajany podpurným faktorem finančních remitencí (Grieco 2004; Massey, Akresh 2006; Hollenstein 2011; Ryan, D'Angelo 2018). Jak se ukázalo v dílčích vztazích, přátelské vazby nemají tak důležité postavení a významné jsou pouze rodinné vazby. Větší význam rodinných vazeb podporuje myšlenku od Tillyho (2007) a Liu (2013), kteří zmiňují důležitost důvěry, která bude pravděpodobněji u rodiny silnější než u přátel či známých. Zahrnutí důvěry do tohoto vztahu by odpovídal i větší počet návštěv Moldavska jako domova, z čehož pramení posilování sociálních sítí s krajany. Dle mého názoru je u země, která je méně rozvinutá, pravděpodobnější, že respondenti-migranti budou více tradiční a budou disponovat silnějšími vazbami, než kdybychom to porovnávali se zemí, která je hodnotou HDI ve vedoucích pozicích a má více fragmentovanou společnost rozdělenou do výrazně odlišných tříd. Důležitá je pospolitost rodiny a její podpory pravidelným zasíláním financí do Moldavska, kde budou pozitivně působit na hospodaření rodiny.

Na druhou stranu mohou dle Wiersinga (2009) v Moldavsku převažovat nestabilní vztahy mezi lidmi, což způsobuje sezónní migraci a odchod důležitého člena rodiny do zahraničí (Drbohlav et al. 2017).

Celkový model posiluje také to, že Moldavsko je jedním z největších příjemců finančních remitencí v Evropě (Sayeh, Chami 2020), což lze dle výsledků potvrdit jako trvající či pokračující trend i vůči Česku.

Jedná-li se o ženu, je v obou případech slabý negativní vztah, tedy ženy mají nižší index finančních remitencí než muži. Důvodem by mohlo být to, že si muži vydělají více peněz než ženy, a to i přes to, že obě pohlaví obsazují pracovní pozice charakteristické pro migranty z východu (pečovatelské služby vs. práce ve stavebnictví). To samé je viditelné i u první hypotézy, týkající se moldavských žen, které disponují větší chudobou než muži, tudíž pravděpodobně nejsou schopny zasílat objemnější (či častěji) částky domů zpět do Moldavska (Kaska 2009). U jednotlivých proměnných má počet cest statisticky významný pozitivní vliv na index finančních remitencí, tedy větší počet cest znamená větší výši či četnost finančních remitencí. Při zohlednění věcné významnosti místo statistické (jen na základě koeficientů) by měla slabý vliv také proměnná četnost kontaktu s rodinou (sociální sítě s krajany), kdy by vyšší četnost těchto kontaktů představovala vyšší index finančních remitencí.

Pokud by se uvažovala vyšší hladina významnosti, a sice 10 % (vyznačeno šedou barvou), nikoliv 5 % jako v celé analýze, pak by statisticky významné vyšly i proměnné „základní vzdělání“ a „pravděpodobnost návratu“. Tyto vztahy jsou pozitivní, avšak slabé. V případě osob se základním vzděláním (a ne vysokoškolským) a pravděpodobností návratu by byl index finančních remitencí vyšší.

7.2.3. Hypotéza č. 3

Tabulka 27: Výzkumná otázka a hypotéza č. 3

Výzkumná otázka č. 3	Hypotéza č. 3
Jaký je vztah mezi rozvinutostí sociálních sítí mezi migrantem a majoritou a jeho transnacionálním chováním?	Transnacionální chování migranta nebrání intenzivnímu rozvoji sociálních sítí mezi migrantem a majoritou.

Zdroj: vlastní zpracování

Nezávislé proměnné (finančních remitencí a sociálních sítí s majoritou) byly použity v modelu nejprve každá samostatně a následně byl vytvořen model s jednou společnou nezávislou proměnnou transnacionálního chování jakožto index, který byl vytvořen jako průměr ze čtyř proměnných – 1) výše finančních remitencí zaslaných/převezených na Ukrajinu/do Moldavska, 2) četnost finančních remitencí zaslaných/převezených na Ukrajinu/do Moldavska, 3) četnost kontaktu s rodinou na Ukrajině/v Moldavsku (sociální sítě s krajinami), 4) četnost kontaktu s přáteli a známými na Ukrajině (sociální sítě s krajinami).

Velkou nevýhodou při testování této hypotézy může být pro Ukrajinu i Moldavsko neprobádanost daného vztahu – transnacionalizace versus sociální sítě s majoritou. Na tuto problematiku není zaměřeno tolik empirických studií. Ty se soustřeďují spíše na pravidelnosti mezi transnacionalizací a sociálními sítěmi s krajinami. Ve výzkumech je viditelnější spíše ověřování toho, zda těsné vazby na domov působí jako oslabující faktor transnacionalizace (Mouw a kol. 2014).

UKRAJINA

Tabulka 28: Hledání podmíněnosti u závisle proměnné sociální sítě s majoritou na nezávisle proměnné index transnacionalizace – Ukrajina

Vazba s českými přáteli (sociální sítě s majoritou)	Model s proměnnými			Model s indexy		
	Standardizovaný koeficient beta	t	P-hodnota	Standardizovaný koeficient beta	t	P-hodnota
Konstanta		1,025	0,307		1,105	0,271
Výše finančních remitencí	-0,050	-0,611	0,542			
Četnost finančních remitencí	-0,172	-2,170	0,032			
Četnost kontaktu s rodinou (krajané)	-0,105	-1,259	0,210			
Četnost kontaktu s přáteli a známými (krajané)	-0,045	-0,528	0,598			
Transnacionalizační index				-0,221	-2,927	0,004
Žena	0,067	0,883	0,379	0,065	0,874	0,383
Základní vzdělání	0,084	1,103	0,272	0,088	1,157	0,249
SŠ technické vzdělání	0,026	0,307	0,759	0,040	0,493	0,623
SŠ všeobecné vzdělání	0,072	0,879	0,381	0,058	0,727	0,468
Délka pobytu v Česku	0,049	0,611	0,542	0,035	0,449	0,654
Znalost českého jazyka	0,355	4,441	0,000	0,347	4,424	0,000
Adjusted R Square		15,0 %			15,7 %	
P-hodnota F-testu		0,000			0,000	

Zdroj: vlastní zpracování

Transnacionalizační index má statisticky významný středně silný negativní vliv na proměnnou vazba ukrajinských migrantů na české přátele (sociální sítě s majoritou). Ti, kteří se chovají více transnacionálně, mají menší vazby na české přátele v Česku. Kdybychom se podívali na jednotlivé proměnné, statisticky významný vliv má četnost finančních remitencí. Znalost češtiny má jako jeden z integračních faktorů v obou modelech statisticky významný středně silný pozitivní vliv, což značí, že s větší znalostí češtiny se zvětšuje také vazba na české přátele.

Obecně lze vztah, který vyšel, aplikovat na teoretický poznatek o neoklasické ekonomii a nové ekonomice (pracovní) migrace (Constant, Massey 2002). Silnější a významnější transnacionalizace je charakteristická pro druhý případ. Ten značí především slabé sociální sítě s majoritou, jak je tomu zde u zkoumaného vzorku Ukrajinců. Lacroix (2009) zmiňuje možné riziko sociálního vyloučení zahrnující transnacionalizaci i sociální sítě. U vzorku ukrajinských migrantů tyto výsledky podporují možnou nespokojenost v cílové zemi, kterou zároveň doprovázejí slabší sociální sítě s majoritou a silné sítě s domovem. Poukazovalo by to na potenciální rozdělení společnosti na „my“ a „oni“, které může pro ukrajinské migranty představovat osobnější problém. Dle Jariega (2006) by na tento zkoumaný vztah,

mezi vazbou na české přátele v Česku a transnacionalizací, měla mít vliv proměnná délka pobytu v cílové zemi, avšak na základě statistické významnosti a koeficientů tato proměnná v našich modelech takto nepůsobí, což poukazuje na možný rozpor s daným předpokladem. Možné je také srovnání s výzkumem o transnacionalizaci a sociálních sítích ve Španělsku, kdy se projevila větší důležitost a dominance sítí v cílové zemi (Cachia, Jariego 2018). Nutno zdůraznit, že sítě vybudované v cílové zemi jsou slabší než ty, které mají migranti s domovem, přičemž postupem času může dojít k obrácení tohoto vztahu. U zkoumaného vzorku ukrajinských migrantů jsou patrné slabší vazby na české přátele, což poukazuje na větší a tradiční touhu spojení s domovem a pravidelné udržování sítí. Roli u španělského výzkumu hrála znovu délka pobytu s pravděpodobností návratu, což by dle očekávání mělo být zásadní i zde, avšak délka pobytu nevykazuje důležitost a pravděpodobnost návratu nebylo možné do výzkumné části týkající se Ukrajinců zahrnout. Dle výzkumu Jánské, Hasmana a Čermáka (2020) lze u vzorku ukrajinských migrantů konstatovat, že s větší transnacionalizací se migrant s menší pravděpodobností sociokulturně integruje, což by potvrzovalo i naše výsledky o zmenšujících se vazbách na české přátele.

Výsledky týkající se jazykových znalostí, díky kterým rostou vazby na české přátele (sociální sítě s majoritou), jsou potvrzením předpokladu o integraci do společnosti a silnější transnacionalizaci, kdy by neznalost jazyka naopak integraci omezovala nebo jí bránila. Jak již bylo zmíněno u korelačních vztahů, pro Ukrajince není tak těžké naučit se český jazyk (díky jeho původu). Na jazykové dovednosti lze u Ukrajinců i Moldavanů nahlížet z dvou základních pohledů. Významná je především komunikace v kontextu pracovní činnosti. Při rozdělení do dvou skupin zjistíme, že manuálně zaměřené pracovní pozice nevyžadují až tak velkou komunikační schopnost, jako je tomu například v intelektuálněji či komunikačně náročnějších profesích – např. při práci ve službách či poradenství. Je také nutné rozlišovat písemnou versus ústní znalost českého jazyka. Písaná forma je obecně v porovnání s mluvením spojována s větší produktivitou (Esser 2006).

Není pravidlem, aby se remitenční chování odráželo od toho, jak se migrant chová integračně či transnacionálně. Pokud dotyčný posílá více finančních remitencí do země původu, nemusí to nutně znamenat, že by docházelo k horší integraci či méně transnacionálnímu chování (Massey, Akresh 2006).

MOLDAVSKO

Tabulka 29: Hledání podmíněnosti u závisle proměnné sociální sítě s majoritou na nezávisle proměnné index transnacionalizace – Moldavsko

Vazba s českými přáteli (sociální sítě s majoritou)	Model s proměnnými			Model s indexy		
	Standardizovaný koeficient beta	t	P-hodnota	Standardizovaný koeficient beta	t	P-hodnota
Konstanta		3,187	0,002		2,400	0,018
Výše finančních remitencí	-0,107	-0,698	0,486			
Četnost finančních remitencí	0,127	0,825	0,411			
Četnost kontaktu s rodinou (krajané)	-0,192	-2,204	0,029			
Četnost kontaktu s přáteli a známými (krajané)	0,032	0,375	0,708			
Transnacionalizační index				-0,061	-0,711	0,479
Žena	-0,122	-1,415	0,160	-0,120	-1,412	0,160
Základní vzdělání	0,005	0,051	0,960	0,047	0,527	0,599
Středoškolské vzdělání	-0,157	-1,717	0,088	-0,113	-1,253	0,212
Délka pobytu v Česku	0,089	1,029	0,305	0,073	0,850	0,397
Pravděpodobnost návratu do Moldavska	0,096	1,077	0,283	0,095	1,062	0,290
Znalost českého jazyka	0,323	3,538	0,001	0,328	3,573	0,000
Adjusted R Square		9,9 %			8,8 %	
P-hodnota F-testu		0,007			0,006	

Zdroj: vlastní zpracování

Překvapivým výsledkem je v tomto modelu závislosti chybějící statisticky významný vliv transnacionalizačního indexu na proměnnou vazba na české přátele, nicméně se jeho absence prokázala již při prvotních korelacích, a nelze tedy na základě hodnot potvrdit to, co bylo očekáváno. Standardizovaný koeficient beta je pro interpretaci příliš nízký, avšak podle jednotlivých proměnných zde statisticky významný vliv je. Vyšší četnost kontaktu s rodinou v Moldavsku doprovází nižší četnost setkávání migrantů s českými přáteli. Také znalost češtiny má stejně jako v případě Ukrajinců v obou modelech statisticky významný středně silný pozitivní vliv, což znamená, že větší znalost češtiny přispívá k silnějším vazbám na české přátele (majoritu). Osvojování si a udržování jazyka je výsledek interakce činností a sociálních podmínek. Učení je závislé na několika faktorech, jimiž jsou zejména: 1) motivace získání vyššího příjmu, 2) přístup ke kontaktům, 3) dovednost učit se jazyk, 4) náklady na učení. Dále je úspěšné osvojení jazyka závislé na podmínkách cílové země a země původu, etnicitě a životních standardech migrantovy rodiny. Velmi významná je také délka pobytu v zahraničí a dosavadní vzdělání, které je jasnou výhodou, pokud jde o naučení se nového (druhého) jazyka (Esser 2006). Zde délka pobytu nefiguruje jako významná proměnná. Velká sociokulturní vzdálenost mezi

migrantem z Moldavska a majoritou v Česku by mohla bránit v osvojování češtiny. Logické je, že jazyk se lépe učí mladší jedinci, což ale nevyvrací možnost naučit se ho i po pubertě, nicméně je potřeba vynaložit větší úsilí a motivaci (Esser 2006).

Při pohledu na další koeficienty by věcná interpretace naznačovala také možný význam pohlaví a vzdělání, kdy by se u žen a středoškolsky vzdělaných projevovaly menší vazby na české přátele, nicméně tyto proměnné dosahují velmi nízkých hodnot a je třeba je interpretovat velmi opatrně a brát je pouze jako doplňující. Částečný význam ženského pohlaví by šel opodstatnit objevujícím se trendem feminizace. V minulosti převažovalo mužské pohlaví, avšak rostoucí poptávka např. po pečovatelských službách si vyžádala rostoucí migraci moldavských žen (Drbohlav et al. 2017). Negativní koeficient by poukazoval na to, že tyto ženy odcestují opravdu jen za účelem potřeby zajistit rodině potřebné a neangažují se již tolik v hostitelské společnosti. Pravděpodobně tím, že jsou citově vázané především na rodinu a udržují s ní a jejími členy pravidelné a silné kontakty, nemají potřebu navazovat kontakty nové, což je v rozporu s transnacionálním chováním, které „vyžaduje“ obojí.

Je obtížné určit, z jakého důvodu se u Moldavanů neprojevila transnacionalizace a její důležitost dle očekávání. Domnívám se, že by zde mohla hrát alespoň minimální roli nejen migrační historie rodiny, ale také nevyspělost Moldavska na základě získaných hodnot HDI a HDP. Podmínky pro migraci mohou být velmi roztržité, nejen kvůli nevyspělosti, nestabilitě, chudobě, nezaměstnanosti aj., což by potenciálně mohlo narušovat transnacionalizaci (Sayeh, Chami 2020). Wiersing (2009) navíc zmiňuje obecně nevyhovující podmínky, nedostatečnou podporu a nestabilní prostředí v Moldavsku, kvůli čemuž je pro migranty nejspíš jednodušší opustit zemi původu a neudržovat s ní až tak silné kontakty a zároveň navazovat nové v cílové zemi. Jejich ztráta může naznačovat postupné odcizení či poznání něčeho nového. Výsledky by mohly být ovlivněny také tím, že je pro Moldavsko velmi běžné, aby se jeden z rodičů odstěhoval za prací a zbytek rodiny se po nějakém čase připojil, což zredukuje potřebu chovat se transnacionálně, jelikož je již větší část rodiny v příslušné zemi. Kaska (2009) dodává, že zejména pro moldavské ženy je charakteristické ponechat dítě u prarodičů či přátel. Dochází tím k tzv. deficitu péče, se kterým se moldavské děti pravidelně potýkají, pokud je matka opustí a stávají se z nich „sirotci-nesirotci“. Myslím si, že transnacionální chování migrantů může být ovlivněno také nedostatkem času migrantů na pravidelnou komunikaci, jelikož obsazují pozice, které jsou fyzicky i časově náročné a po odpracování požadovaného počtu hodin nemají tolik kapacity.

8. Závěr

Tato diplomová práce měla za cíl zmapovat vliv sociálních sítí na migraci a integraci ukrajinských a moldavských migrantů v Česku. Sociální sítě byly zkoumány z hlediska jejich intenzity a typu vazeb v zemi původu i v zemi cílové, přičemž bylo cíleno rovněž na migrantovo remitenční chování. Na základě rešerše literatury a charakteru zaznamenaných dat z dotazníkových šetření byl stanoven odpovídající metodologický a metodický postup s příslušnými kvantitativními formami výzkumu. Účelem bylo především pomocí mnohonásobné regresní analýzy v programu SPSS ověřit vztah mezi vybranými proměnnými. Tento cíl se odráží ve třech definovaných hypotézách, které byly testovány pro Ukrajinu a Moldavsko vždy zvlášť.

První hypotéza zní: *Posilování sociálních sítí s majoritou může způsobit snížení finančních remitencí.* 1) Tuto hypotézu lze u vzorku ukrajinských migrantů na základě výsledků a teoretických předpokladů potvrdit. Důvodem méně častého či menšího objemu zasílání finančních remitencí na Ukrajinu může být postupné odcizení od rodiny a přátel v zemi původu, kdy vymizí dříve silné závazky a migranti se soustředí spíše na vazby s majoritou (Grieco 2004; Hollenstein 2011; Stark 1978; Massey, Akresh 2006). U této hypotézy se u Ukrajinců prokázalo také silící postavení žen v migračním procesu. Navzdory tomu, že jsou u žen dle literatury očekávány silné vazby spíše nefinančního charakteru (Liu 2013), dle našich výsledků ženy dosahují celkově vyššího indexu finančních remitencí než muži¹⁸. 2) U moldavských migrantů se neprokázala významnost sociálních sítí s majoritou, co se týká finančních remitencí, tudíž je nutné tuto hypotézu zamítnout. Nicméně z výsledků plyne významný vliv proměnné pravděpodobnosti návratu do Moldavska. S plánovaným návratem do Moldavska jsou častěji a ve větší výši zasílány finanční remitence do Moldavska (roste index finančních remitencí). Také pomocí hodnot o pravděpodobnosti návratu lze zaznamenat velkou připoutanost k rodině, díky které jsou udržovány finanční toky. Oproti výsledkům u Ukrajinců je u Moldavanů rozdílná významnost u indexu finančních remitencí, přičemž u žen je nižší než u mužů, což nejspíše pramení z jejich převládající chudoby a větší nezaměstnanosti (Kaska 2009).

Druhá hypotéza předpokládá, že: *Intenzivní sociální sítě s krajaný v cílové zemi jsou podpůrným faktorem finančních remitencí.* 1) Dle hodnot standardizovaného koeficientu u indexu intenzity sociálních sítí lze u Ukrajinců potvrdit existující, avšak slabou závislost. Velmi významná je zde frekvence cest na Ukrajinu¹⁹, pomocí níž se posilují sociální sítě s krajaný na Ukrajině a je to zároveň podporující faktor pro finanční remitence, což dle hodnot dokazuje i vyšší a častější zasílání financí do země původu (roste index finančních remitencí). Kromě toho se prokázal rovněž značný vliv znalosti českého jazyka, který redukuje zasílání finančních remitencí v případě, že dojde k úspěšné integraci

¹⁸ Index finančních remitencí zahrnuje výši a četnost zasílaných finančních remitencí do země původu.

¹⁹ Ukrajínští migranti dle popisné statistiky navštěvují domov velmi často.

v cílové zemi. 2) U moldavských migrantů lze také potvrdit, že sociální sítě s krajany v cílové zemi jsou podpurným faktorem finančních remitencí (Grieco 2004; Massey, Akresh 2006; Hollenstein 2011; Ryan, D' Angelo 2018). Při ověřování tohoto vzájemného vztahu se prokázala nepostradatelnost rodinných sítí, které poskytují důvěru a podporu. Vzhledem k nevyspělosti země je možné očekávat větší příklon k tradicím a touhu zachovávat vazby zejména na rodinu a přátele, avšak v případě Moldavanů je riziko výskytu nestabilních rodinných vztahů. Celkově je velmi důležitý a silně podporující fakt to, že Moldavané jsou závislí na finančních remitencích (Sayeh, Chami 2020).

Třetí hypotéza je definována takto: *Transnacionální chování migranta nebrání intenzivnímu rozvinutí sociálních sítí mezi migrantem a majoritou.* 1) U vzorku ukrajinských migrantů lze na základě směru a intenzity závislosti vyvodit závěr, že ti, kteří vykazují více transnacionální chování, mají menší/slabší vazby na české přátele v Česku (na majoritu). Výsledné hodnoty jsou v rozporu s hypotézou, avšak v souladu s novou ekonomikou pracovní migrace, která předpokládá větší transnacionalizaci a slabší sociální sítě s majoritou (Constant, Massey 2002). Omezené sociální sítě s majoritou a silnější sítě s domovem mohou být příčinou neúplné spokojenosti ukrajinských migrantů v cílové zemi (v tomto případě Česko), což způsobuje možné sociální vyloučení (Lacroix 2009) a rozdělení společnosti na „my“ a „oni“ (Jariego 2007). V rozporu s očekáváním zde není nijak významná délka pobytu v Česku, která by měla přímo ovlivňovat transnacionální chování migranta (Cachia, Jariego 2018; Jariego 2007). Jako důležitý se ukázal také význam jazyka, který je jedním ze znaků úspěšné integrace do cílové společnosti. S lepšími znalostmi českého jazyka lze u Ukrajinců zaznamenat rostoucí vazby na české přátele v Česku (sociální sítě s majoritou). 2) Neočekávaným výsledkem je, že se u Moldavanů neprojevil významný vliv indexu transnacionalizace na vazbu na české přátele v Česku (sociální sítě s majoritou). Transnacionalizaci není možné zcela nahradit jednotlivými proměnnými, i přes to, že mají dle výše koeficientů a p-hodnoty určitý vliv (např. vyšší četnost kontaktu s rodinou v Moldavsku oslabuje vztahy s majoritou, a lepší znalost českého jazyka je naopak posiluje). Důvodem by mohla být fyzická a časová náročnost charakteru práce, migrační historie rodin zkoumaného vzorku moldavských migrantů, chudoba, velká nevyspělost země (na základě hodnot HDI a HDP), ale také špatné podmínky pro rodinné zázemí, politická nestabilita a celkově nepříznivé společenské prostředí (Wiersing 2009). Všechny tyto faktory transnacionalizaci ztěžují. V případě špatných podmínek pro udržování rodinných vztahů může dojít k tomu, že migrant má silnější vztahy v zemi cílové, a tím pádem nedosáhne transnacionálního chování. Také pokud se migranti v zemi cílové potýkají s nezaměstnaností a chudobou, je obtížnější pravidelně zasílat finanční remitence rodinám, což transnacionalizaci rovněž naruší. Hlavní myšlenkou totiž je, aby jedinec působil jak v českém, tak i v cizím sociálním prostředí a udržoval pouta přes hranice států. Bylo by užitečné se při studiu transnacionalizace zajímat o politické aspekty, jako je například dvojí občanství migranta či to, jak se migrant politicky angažuje v cílové společnosti.

9. Diskuse

Tato diplomová práce se zabývá velmi aktuálním tématem, které řeší sociální sítě a jejich roli v mezinárodní migraci na příkladu ukrajinských a moldavských migrantů a zajisté si zaslouží pozornost. Sociální sítě jsou dynamické a zahrnují složité komunikační procesy, které vytvářejí a mění sociální vztahy ve společnosti. V celém výzkumu jsou jako důležitý prvek kromě sociálních sítí zohledněny rovněž finanční remitence, které obecně podléhají zvýšenému zájmu, jelikož mají velké ekonomické a sociální dopady zejména na zemi původu, částečně na zemi cílovou. Sledováno bylo také ukrajinské a moldavské transnacionální chování. Získané poznatky o důležitosti transnacionalizace mohou přispět k prohloubení poznání komunit migrantů.

Mnohonásobná regresní analýza odhalila a potvrdila nepostradatelnost sociálních sítí v procesu migrace. Neméně významná je v testovaných vztazích také charakteristika pohlaví a vzdělání. Myslím si, že vliv charakteristiky pohlaví a vzdělání bude znatelný i v budoucnu. Mezi muži a ženami jsou stejně jako mezi kategoriemi dle dosaženého vzdělání rozdíly, poukazující na určité specifické pravidelnosti. Rozdíly jsou viditelné v ukrajinské i moldavské společnosti, jelikož stále dochází k rozdělování rolí dle pohlaví a vzdělání (např. typický model mužských a ženských rolí). Ve společnosti se stále vyskytují předsudky vůči ženskému pohlaví, tudíž by osamostatnění žen a vymanění se ze závislosti na někom mohlo být viděno jako negativum. Muži obecně pro zbytek rodiny představují finanční jistotu a podporu, zatímco od žen se očekává pomoc a péče (např. v době fyzických či psychických problémů). Co se týče vzdělání, dle mého názoru se bude stále objevovat tendence vidět dočasné migranty jako více nekvalifikované. Se vzděláním souvisí také typy vazeb, které budou u migrantů s vyšším vzděláním pravděpodobně méně silné, ale častější, jelikož mají lepší možnosti k jejich udržování. Naopak ti s nižším vzděláním budou disponovat více silnými vazbami, které nemusí být tolik časté (kvůli časové náročnosti, dostupnosti technologií apod.). Zároveň lze pomocí výsledků doplnit informaci, že ukrajínští a moldavští migranti s nižším vzděláním více a častěji posílají finanční remitence, což značí připoutanost a závazky k rodině v zemi původu. To je znatelné především u mužů, jelikož více cestují za prací než ženy, které zůstávají v domácnosti. Sílící postavení žen v migračním procesu by nicméně mohlo tyto poznatky postupně narušit a naznačit měnící se trend. Se vzděláním migrantů je spojen sociální kapitál, který je velmi cenný a napomáhá například k získání kontaktů na vlivných pozicích. Sociální kapitál by mohl sloužit jako podpůrné opatření pro růst a rozvoj méně vzdělaných a střední třídy. Zároveň by mohlo při expanzi vysokoškolsky vzdělaných dojít k zúžení rozdílů mezi třídami v ukrajinské a moldavské společnosti.

Celý výzkum byl proveden kvantitativní metodou na základě odpovědí z dotazníkového šetření s výběrem pomocí metody „sněhové koule“, která je pro získání informací velice účinná a efektivní, nicméně její nevýhodou je ve statistickém smyslu nereprezentativnost výzkumného souboru. Kvůli této

skutečnosti nelze výsledky zobecnit na celou populaci – na všechny Ukrajince a Moldavany. Důležitost výsledků práce je tedy omezena pouze na zkoumané osoby v daném souboru a nelze tak komentovat složitější migrační strategie, resp. interpretovat je jako obecně platné. Výše zmíněné nicméně jisté neznamená, že výsledky nemají potenciál pro akademické využití a nebylo nutné tento výzkum provádět. Ráda bych také zdůraznila, že u některých otázek chyběly odpovědi, tudíž bylo nutné je z výzkumu vyřadit, čímž vzniká větší pravděpodobnost nepřesnosti výsledků. Další nevýhoda, která by mohla být v případném pokračujícím výzkumu eliminována, je odlišná podoba dotazníků. Dotazníky, se kterými jsem pracovala, nebyly vytvořeny za účelem vzájemné komparace a studia sociálních sítí, ale aby poskytly různorodé informace o ukrajinských a moldavských migrantech. I přes tyto skutečnosti to byl jediný zdroj, se kterým jsem mohla v daném výzkumném plánu pracovat a poskytl mi velmi cenné informace.

Domnívám se, že další směřování výzkumu by mohlo navázat na již zjištěné poznatky této práce. Bylo by podnětné zkoumat sociální sítě a vazby více do hloubky a využít k tomu také kvalitativní metody. Zaměřit se na výzkum vzájemné důvěry a silnější emoční vazby (emoční intenzitu). Při této snaze by došlo k hlubšímu poznání celé problematiky. Nevýhodou by mohlo být upřednostnění především silných vazeb a tendence ignorovat slabé vazby, které jsou pro migranty neméně důležité a napomáhají eliminovat nástrahy migračního procesu (kvůli potenciálnímu soustředění na nejbližší, se kterými má dotýčný nejsilnější citové vazby) (Schweizer, Schnegg, Berzborn 1998). U kvalitativních metod je při analýze sociálních sítí migrantů problém v podcenění jejich funkčnosti a nedostatečném využití v akademické sféře (Ryan, D'Angelo 2018). Pokud by byla využita kombinace kvalitativní a kvantitativní metody, výzkumník by získal bohatší spektrum údajů a informací. Kombinace metod rovněž umožní udržovat v průběhu času epistemologický a „zdravý“ přístup k analýze sociálních sítí. Během dalšího možného rozšíření výzkumu by kromě Ukrajiny a Moldavska bylo prospěšné zaměřit se rovněž na sociální sítě Vietnamců, kteří jsou jednou z nejpočetnějších skupin imigrantů v Česku. Věřím, že výsledky této analýzy by byly pro studium imigrace do Česka přínosné. Vietnamská komunita v Česku je soudržná, udržuje úzké rodinné a příbuzenské vazby. U Vietnamců, stejně jako u Ukrajinců a Moldavanů, převládá ekonomický motiv imigrace do Česka. Jejich vazby by mohly být rozděleny dle hierarchického členění vietnamské komunity – starousedlíci, samostatní obchodníci/podnikatelé a slabě zakořenění/nově příchozí (Pechová 2007). Česko na populaci zmíněných zemí působí kladně zejména díky své větší organizovanosti (např. ve státní správě), bezpečnosti, lepším podmínkám a jistotě ve společnosti. Všechny tyto aspekty působí jako důležité „pull“ faktory.

Seznam použité literatury

- BARŠOVÁ, A., BARŠA, P. (2006): Česká republika jako přistěhovalecká země. Policy paper Ústavu mezinárodních vztahů, Praha.
- BECKER, G. S. (1993). Human capital: A theoretical and empirical analysis, with special reference to education (3rd edition). The University of Chicago Press, Chicago.
- BILECEN, B., CARDONA, A. (2018): Do transnational brokers always win? A multilevel analysis of social support. *Social Networks*, vol.53, s.90-100.
- BOURDIEU, P. (1977): *Outline of a Theory of Practice*. Cambridge university press, London.
- BOURDIEU, P. (1986): The forms of capital. In: *Handbook of theory and research for the sociology of education*. Greenwood Press, New York, s. 241–258.
- BOURDIEU, P. (1990): *In Other Words: Essays towards a reflexive sociology*. Stanford University Press.
- BOURDIEU, P. (1998): *Teorie jednání*. Karolinum, Praha. ISBN 80-7184-518-3.
- BROWN, R. P. C. (1998): Do Migrants Remittances Decline over Time-Evidence from Tongans and Western Samoans in Australia. *The contemporary pacific*, Spring.
- BURT, R.S. (2009): *Structural holes: The social structure of competition*. Harvard university press.
- CACHIA, R., JARIEGO, I. M. (2018): Mobility types, transnational ties and personal networks in four highly skilled immigrant communities in Seville (Spain). *Social Networks*, 53, s. 111-124.
- CARLING, J. (2020) Remittances: Eight analytical perspectives. *Routledge Handbook of Migration and Development*, Abingdon, s. 114-124.
- CASTLES, S., MILLER, J.M. (1993): *The age of Migration: International Population Movements in the Modern World*. The Guilford press, New York.
- CERRUTTI, M., MASSEY, D.S. (2001): On the auspices of female migration from Mexico to the United States. *Demography*, 38(2), s. 187–200.
- CIZINCI (2020): Data o cizincích v ČR:2020. <https://www.cizinci.cz/web/cz/data-o-cizincich-v-cr-2021> (cit. 11.5.2021)
- COHEN, R. (2019): *Migrace: Stěhování lidstva od pravěku po současnost*. Mapcards.net, Brno. ISBN 978-80-87850-09-1.
- COLEMAN, J. (1988): Social capital in the creation of human capital. *American Journal of Sociology*, 94, s. 95–120.

COLEMAN, J.S. (1990): Foundations of Social Theory. MA: Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge.

CONSTANT, A., MASSEY, D. S. (2002): Return migration by German guestworkers: Neoclassical versus new economic theories. *International migration*, 40(4), s. 5-38.

ČERMÁKOVÁ, D., NEKORJAK, M. (2009): Ukrainian middleman system of labour organisation in the Czech Republic. *Tijdschrift voor economische en sociale geografie (Journal of Economic & Social Geography)*, roč. 100, č. 1, s. 33-43.

Člověk v tísní (2020): Uprchlíci v číslech. <https://www.clovekvtsni.cz/migracni-statistiky-4518gp> (cit. 24.3.2021)

DISMAN, M. (2002): Jak se vyrábí sociologická znalost. Karolinum Press.

DRBOHLAV, D., DZÚROVÁ, D. (2007): "Where Are They Going?": Immigrant Inclusion in the Czech Republic (A Case Study on Ukrainians, Vietnamese, and Armenians in Prague). *International Migration*, 45, č. 2, s. 1–25.

DRBOHLAV, D., DZÚROVÁ, D. (2020): Social Remittances upon Closer Examination: Moldovan Migrants in Prague, Czechia and Turin, Italy. *Problems of Post-Communism*, s. 1-14.

DRBOHLAV, D. (2004): The Times They Are A-changing. Migration Trends in Selected EU Countries, Vol.2, The Czech Republic. International Organization for Migration, Vídeň.

DRBOHLAV, D. et al. (2010): The self-reported health of legal and illegal/irregular immigrants in the Czech Republic. *International journal of public health*, 55.5, s. 401-411.

DRBOHLAV, D. (2011a): Imigrace a integrace cizinců v Česku: Několik zastavení na cestě země v její migrační proměně z Davida na téměř Goliáše. *Geografie*, č. 4, roč. 116.

DRBOHLAV, D. (2011b): Patterns of Immigration in the Czech Republic, Hungary and Poland: A Comparative Perspective. In: Okolski, M. (ed.): *Europe: the Continent of Immigrants; Trends, Structures and Policy Implications*. IMISCOE Research, Amsterdam University Press, Amsterdam, s. 127–167

DRBOHLAV, D., et al. (2015): *Ukrajinská pracovní migrace v Česku: migrace - remitence - (rozvoj)*. Karolinum, Univerzita Karlova v Praze. ISBN 978-80-246-2995-7

DRBOHLAV, D., et al. (2017): Diversification trends in Moldovan international migration: Evidence from Czechia and Italy. *AUC Geographica*, 52 (2), s. 237–248.

DRBOHLAV, D., et al. (2021): Migrace Ukrajinců do Česka a ostatních zemí Evropské unie. Jejich potenciál a rozdílná podmíněnost volby cílové země. *Časopis výzkumu a aplikací v profesionální bezpečnosti*, roč. 14, č.1.

DUSTMANN, CH. (1999): Temporary Migration, Human Capital, and Language Fluency of Migrants. *Standinavian Journal of Economics*, 101(2), s. 297-314.

European Migration Network (2021): Moldavská republika se stává součástí Evropské migrační sítě.

<https://www.emncz.eu/moldavska-republika-se-stava-soucasti-evropske-migracni-site/>

(cit. 24.3.2021)

ENGBERSEN, G., et al. (2013): On the differential attachments of migrants from Central and Eastern Europe: A typology of labour migration. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 39(6), s. 959–981.

ERDAL, M. B., OEPPEN, C. (2013): Migrant balancing acts: Understanding the interactions between integration and transnationalism. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 39(6), s. 867-884.

ESSER, H. (2006): *Migration, language and integration*. Berlin: WZB.

FAIST, T. (2000): *The Volume and Dynamics of International Migration and Transnational Social Spaces*. Oxford University Press, Oxford.

FEDYUK, O., KINDLER, M. (2016): Migration of Ukrainians to the European Union: Background and key issues. In: *Ukrainian Migration to the European Union*. Springer, Cham, s. 1-14.

GRANOVETTER, M.S. (1973): The strength of weak ties. *American Journal of Sociology*, 78(6), s. 1360–1380.

GRIECO, E. M. (2004): Will migrant remittances continue through time? A new answer to an old question. *International Journal on Multicultural Societies*, 6(2), s. 243-252.

GRIECO, E. M. (1998): The effects of migration on the establishment of networks: Caste disintegration and reformation among the Indians of Fiji. *International Migration Review*, 32(3), s. 704-736.

GRZYMAŁA-KAZŁOWSKA, A. (2014): The Role of different forms of bridging capital for immigrant adaptation and upward mobility. The case of Ukrainian and Vietnamese immigrants settled in Poland. *Ethnicities*, 15(3), s. 460-490.

DE HAAS, H. (2005): International migration, remittances and development: myths and facts. *Third World Quarterly*, 26:8, s. 1269-1284.

HAUG, S. (2008): Migration networks and migration decision-making. *Journal of ethnic and migration studies*, 34(4), s. 585-605.

HECKMANN, F., BOSSWICK, W. (2006): Integration of migrants: Contribution of local and regional authorities. *European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions*, Dublin, s. 1-16.

- HENDL, J. (1997): Úvod do kvalitativního výzkumu. 1. vyd. Karolinum, Praha. ISBN: 8071845493.
- HINDLS, R. a kol. (2006): Statistika pro ekonomy. 7. vyd. Professional Publishing, Praha. ISBN 80-86946-16-9.
- HIWATARI, M. (2016): Social networks and migration decisions: The influence of peer effects in rural households in Central Asia. *Journal of Comparative Economics*, 44(4), s. 1115-1131.
- HOLLESTEIN, B., (2011): Qualitative approaches. *The Sage handbook of social network analysis*, s. 404–416.
- CHUATICO G., HAAN M. (2020): Bonding social ties: relative human capital and immigrant network choices. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, s. 1-21.
- JACKSON, M. O. (2019): *The human network: how your social position determines your power, beliefs, and behaviors*. Vintage.
- JÁNSKÁ, E., HASMAN, J., ČERMÁK, Z. (2020): How Transnational Migrants Integrate: The case of Moldovans living in Czechia and Italy. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*, 56(6).
- JARIEGO, I. M. (2007): Webs of compatriots: Relationship networks among immigrants. *影*, 151.
- KASKA, S. (2009): The new international migration and migrant women in Turkey: The case of Moldovan domestic workers. *Land of diverse migrations: Challenges of emigration and immigration in Turkey*, s. 725-804.
- KINDLER, M. (2011): *A Risky Business?: Ukrainian Migrant Women in Warsaw's Domestic Work Sector*. Amsterdam University Press.
- KINDLER, M. (2020): Networking in contexts: qualitative social network analysis' insights into migration processes. *Global Networks*.
- KLADIVO, P. (2013): *Základy statistiky*. Přírodovědecká fakulta, Univerzita Palackého v Olomouci.
- KRISJANE, Z., a kol. (2013): Post-accession migration from the Baltic states. The case of Latvia. In: *Mobility in Transition*. Amsterdam University Press, s. 85-110.
- KUČERA, M. (1994): *Populace České republiky 1918-1991*. Česká demografická společnost, Sociologický ústav Akademie věd ČR, Praha.
- LACROIX, T. (2009): Transnationalism and development: The example of Moroccan migrant networks. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 35(10), s. 1665-1678.
- LEVITT, P. (1998): Social Remittances: Migration driven local-Level forms of cultural diffusion. *International Migration Review*, 32(4), s. 926–948.

LI, Y. (2015): Social capital in sociological research: conceptual rigour and empirical application. In: Handbook of research methods and applications in social capital. Edwar Elgar Publishing, Northampton, s. 1-20.

LIU, M. M. (2013): Migrant networks and international migration: Testing weak ties. Demography, 50(4), s. 1243-1277.

Makroekonomika (2020): Pořadí zemí světa podle HDP na obyvatele. <http://makroekonomika.wz.cz/hdp2019.html> (cit. 13.7.2021)

MARCUSE, P. (2005): Enclaves yes, ghettos no. Desegregating the city: Ghettos, enclaves, and inequality, s. 15-30.

MAREŠ, P., RABUŠIC, L., SOUKUP, P. (2015): Analýza sociálněvědních dat (nejen) v SPSS. Masarykova univerzita, Brno.

MARINI, C. M., a kol. (2020): Aging veterans' mental health and well-being in the context of COVID-19: The importance of social ties during physical distancing. Psychological Trauma: Theory, Research, Practice, and Policy.

MARINI, F. (2014): Transnationalism and integration: What kind of relationship? Empirical evidence from the analysis of co-development's dynamics. Migration and Development, 3(2), s. 306-320.

MASSEY, D., ESPINOSA, K. (1997): What's driving Mexico-U.S. migration? A theoretical, empirical and policy analysis. American Journal of Sociology, 102, s. 939-999.

MASSEY, D.S., a kol. (1993): Theories of International Migration: A review and a reappraisal. Population and Development Review, 19(3): s. 431-466.

MASSEY, D.S., a kol. (1998): Worlds in motion: understanding international migration at the end of the millennium. Oxford University Press.

MASSEY, D.S., AKRESH, I.R. (2006): Immigrant intentions and mobility in a global economy: The attitudes and behavior of recently arrived US immigrants. Social Science Quarterly, 87(5), s. 954-971.

MITZEL, A. (1997): Multikulturelle Gesellschaften in Europa und Nordamerika: Konzepte, Streitfragen, Analysen, Befunde. Wissenschaftsverlag Rothe, Passau.

Ministerstvo vnitra České republiky (2021): Čtvrtletní zpráva o migraci za 1. čtvrtletí 2021. <https://www.mvcr.cz/migrace/clanek/ctvrtletni-zprava-o-migraci-za-1-ctvrtleti-2021.aspx> (cit. 14.6.2021)

MOUW, T., a kol. (2014): Binational social networks and assimilation: A test of the importance of transnationalism. Social problems, 61(3), s. 329-359.

MÜGGE, L. (2016): Transnationalism as a research paradigm and its relevance for integration. *Integration Processes and Policies in Europe*, s. 109-125.

OSPINA-ORTIZ, E., ROSER, M. (2020): Loneliness and Social Connections. <https://ourworldindata.org/social-connections-and-loneliness#how-important-are-social-connections-for-our-health> (cit. 20.1.2020)

PALLONI, A. a kol. (2001): Social capital and international migration: A test using information on family networks. *American Journal of Sociology*, 106(5), s. 1262–1298.

PAVELKOVÁ, L. (2019): Moldavsko a sociální remitence: dopad emigrace na společnost. *Geografické rozhledy*, 28, 3, s. 30–33.

PECHOVÁ, E. (2007): Migrace z Vietnamu do České republiky v kontextu problematiky obchodu s lidmi a vykořisťování. *La Strada Česká republika*.

POROS, M. (2011): Migrant Social Networks: Vehicles for migration, integration, and development. *Migration Policy Institute*, 30.

PORTES, A., LANDOLT, P. (1996): The Downside of Social Capital. *The American Prospect* 26, s. 18-21.

PORTES, A. (1997): Immigration theory for a new century: Some problems and opportunities. *International Migration Review*, 31(4), s. 799–825.

PORTES, A., CELAYA, A. (2013): Modernization for Emigration: Determinants and Consequences of the Brain Drain. *Daedalus* 142 (3), s. 170-184.

POŘÍZKOVÁ, H. (2008): Analýza zahraniční zaměstnanosti v České republice; postavení cizinců na trhu práce a podmínky jejich ekonomické integrace. *Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, Praha*.

RYAN, L., D'ANGELO, A. (2018): Changing times: Migrants' social network analysis and the challenges of longitudinal research. *Social networks*, 53, s. 148-158. ISSN 0378-8733.

SAYEH, A., CHAMI, R. (2020): Lifelines in danger: The COVID-19 pandemic threatens to dry up a vital source of income for poor and fragile countries. <https://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2020/06/COVID19-pandemic-impact-on-remittance-flows-sayeh.htm> (cit. 28. 10. 2020)

SCHWEIZER, T., SCHNEGG, M., BERZBORN, S. (1998): Personal networks and social support in a multiethnic community of southern California. *Social networks*, 20(1): s. 1-21.

Sociologická encyklopedie (2017): Altruismus. <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Altruismus> (cit. 3.4.2021)

SOUKUP, P. (2010): Nesprávná užívání statistické významnosti a jejich možná řešení. Sociologický ústav AV ČR, Univerzita Karlova v Praze, vol.4, No.2: s. 77-104.

SOUKUP, P. (2013): Věcná významnost výsledků a její možnost měření. Data a výzkum SDA Info, 7,2, s. 125-148.

STARK, O. (1978): Economic-demographic interaction in agricultural development: The case of rural-to-urban migration, (vol.6). Food & Agriculture Org.

THE WORLD BANK (2019): People. <https://datatopics.worldbank.org/world-development-indicators/themes/people.html> (cit. 13.5.2021)

The WORLD BANK (2020a): COVID-19: Remittance Flows to Shrink 14% by 2021. <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2020/10/29/covid-19-remittance-flows-to-shrink-14-by-2021> (cit. 25.3.2021)

THE WORLD BANK (2020b): World Bank Predicts Sharpest Decline of Remittances in Recent History. <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2020/04/22/world-bank-predicts-sharpest-decline-of-remittances-in-recent-history> (cit. 28. 10. 2020)

TILLY, CH. (2007): Trust Networks in transnational migration. In: Sociological Forum (Vol. 22 No.1, s. 3-24). Blackwell Publishing Ltd., Oxford, UK.

TORUŃCZYK-RUIZ, S. (2014): Neighbourhood Ties and Migrant Networks: The Case of Circular Ukrainian Migrants in Warsaw, Poland. Central and Eastern European Migration Review, 3(1), s. 41-62.

VERTOVEC, S. (2002): Transnational networks and skilled labour migration. Transnational Communities Programme, University of Oxford.

VERTOVEC, S. (2009): Transnationalism. 1.vyd. Routledge, London.

VÍTKOVÁ, K. (2020): Rozvrácené státy: Nejchudší země Evropy „vymírá“. Tápe mezi Ruskem a Západem. <https://zpravy.aktualne.cz/zahranici/rozvracene-staty-moldavsko/r~cd5a7f8aee7011ea8972ac1f6b220ee8/> (cit. 14.6.2021)

VÖLKER, B., FLAP, H. (2007): Sixteen million neighbors: A multilevel study of the role of neighbors in the personal networks of the Dutch. Urban Affairs Review, 43(2), s. 256-284.

WELLMAN, B., a kol. (1988): Networks as personal communities. Social structures: A network approach, 2, s. 130-184.

WIERSING, M. (2009): Odjet či zůstat – dvě tváře Moldavska. https://migraceonline.cz/cz/e-knihovna/odjet-ci-zustat-dve-tvare-moldavska#_ftn1 (cit. 24.3.2021)

Přílohy

Příloha 1: Otázky z dotazníkových šetření s jejich nabízenými odpověďmi pro Ukrajinu

SOCIODEMOGRAFICKÉ UKAZATELE

Pohlaví – **Pohlaví:**

1. muž
2. žena

Vzdělání - **Nejvyšší dokončené vzdělání:**

1. základní škola 9 let
2. střední technické 11 let
3. střední všeobecné 11 let
4. univerzitní

Znalost českého jazyka - **Kterými jazyky hovoříte?** (zohledněna pouze možnost českého jazyka):

jazyk	úroveň znalosti			mateřský jazyk 4
	špatná 1	dobrá 2	výborná 3	
1) ukrajinština	☐	☐	☐	☐
2) čeština	☐	☐	☐	☐
3) ruština	☐	☐	☐	☐
4)	☐	☐	☐	☐
5)	☐	☐	☐	☐
6)	☐	☐	☐	☐

SOCIÁLNÍ UKAZATELE

Vazba s českými přáteli (sociální sítě s majoritou) - **Vaši přátelé v Česku jsou** (zohledněna pouze možnost Češi a lze v řádku zaškrtnout jen jednu možnost):

	mám většinou tyto přátele 1	50% mých přátel 2	mám jenom pár těchto přátel 3	nemám tyto přátele 4
1) Ukrajinci, které znám z Ukrajiny	☐	☐	☐	☐
2) Ukrajinci, které jsem potkal v Česku	☐	☐	☐	☐
3) další migranti z bývalého SSSR	☐	☐	☐	☐
4) Češi	☐	☐	☐	☐
5) další cizinci: _____	☐	☐	☐	☐

Četnost/frekvence kontaktu s rodinou a přáteli (sociální sítě s krajany) - **Jak často jste v kontaktu s Vaší rodinou, přáteli a známými na Ukrajině?** (v každém řádku lze zaškrtnout pouze jednu možnost)

	několikrát týdně	až 4x za měsíc	méně než 4x za měsíc	nikdy
rodina	☐	☐	☐	☐
přátelé a známí	☐	☐	☐	☐

Forma kontaktu s rodinou a přáteli - **Jakou formou jste v kontaktu se svou rodinou, přáteli a známými na Ukrajině?** (v každém řádku lze zaškrtnout maximálně 2 možnosti)

	telefon – pevná linka	mobilní telefon který operátor: _____	Internet jakou formou: _____	jiná forma jaká: _____
rodina	☐	☐	☐	☐
přátelé a známí	☐	☐	☐	☐

Frekvence cest na Ukrajinu - **Jak často během nynějšího pobytu v Česku obvykle jezdíte zpět domů na Ukrajinu?** (možné zaškrtnout pouze jednu možnost)

- 1) každý měsíc
- 2) téměř jednou za měsíc
- 3) jednou za několik měsíců
- 4) přibližně každých půl roku
- 5) přibližně jednou za rok
- 6) méně než jednou za rok
- 7) nikdy
- 8) jinak: _____

FINANČNÍ UKAZATELE

Výše finančních remitencí - **Odhadněte, kolik peněz celkem (nikoli věcí) v CZK/USD jste v uplynulých 12 měsících poslal nebo odvezl na Ukrajinu?** (pokud v Česku hospodaříte s dalšími rodinnými příslušníky, uveďte tuto částku za Vás a za ně zvlášť) (možné zaškrtnout pouze jednu možnost)

	Vy sám	další rodinní příslušníci
1) méně než 2 000 CZK (105 USD)	☐	☐
2) 2 000 – 4 999 CZK (105 – 265 USD)	☐	☐
3) 5 000 – 7 999 CZK (265 – 425 USD)	☐	☐
4) 8 000 – 9 999 CZK (425 – 530 USD)	☐	☐
5) 10 000 – 14 999 CZK (530 – 795 USD)	☐	☐
6) 15 000 – 19 999 CZK (795 – 1 060 USD)	☐	☐
7) 20 000 – 29 999 CZK (1 060 – 1 600 USD)	☐	☐
8) 30 000 – 39 999 CZK (1 600 – 2 115 USD)	☐	☐
9) 40 000 – 49 999 CZK (2 115 – 2 650 USD)	☐	☐
10) 50 000 – 99 999 CZK (2 650 USD – 5 300 USD)	☐	☐
11) 100 000 – 149 999 CZK (5 300 – 7 950 USD)	☐	☐
12) 150 000 CZK a více (více než 7 950 USD)	☐	☐

Četnost/frekvence finančních remitencí - **Jak často jste v posledních 12 měsících posílal nebo vozil peníze na Ukrajinu?** (možné zaškrtnout pouze jednu možnost)

1) 1x ročně	☐	3) 4-11krát ročně	☐
2) 2-3krát ročně	☐	4) každý měsíc nebo i častěji	☐

MIGRAČNÍ UKAZATELE

Délka pobytu - **Kolik měsíců z uplynulých 12 jste strávil v Česku?** (doplňte možnost)

1) počet měsíců

Příloha 2: Otázky z dotazníkových šetření s jejich nabízenými odpověďmi pro Moldavsko

SOCIODEMOGRAFICKÉ UKAZATELE

Pohlaví – **Pohlaví:**

1. muž
2. žena

Vzdělání - **Vzdělání:**

1	Pokud jste dokončil/a základní školu a nepokračoval/a ve studiu
2	Pokud jste absolvoval/a střední školu a nepokračoval/a ve studiu
3	Pokud máte vysokoškolské vzdělání
4	Pokud chodíte na střední školu
5	Pokud navštěvujete vysokou školu
6	Pokud právě studujete postgraduální studijní program

Znalost českého jazyka – **Jazykové znalosti** (zohledněna pouze možnost českého jazyka) (zakřížkujte jednu možnost v každém řádku)

Jazyk		Znalost			
		omezená	dobrá	velmi dobrá	mateřský jazyk
1	moldavština/rumunština				
2	ruština				
3	čeština				
4	italština				
5	jíný.....				
6	jíný.....				
7	jíný.....				

SOCIÁLNÍ UKAZATELE

Vazba s českými přáteli (sociální sítě s majoritou) - **Kromě své práce v Česku máte čas na následující činnosti** (zohledněna pouze možnost setkávání se s českými kamarády/přáteli:

		1 žádný čas	2	3	4	5 spousta času
1	Rodina a děti					
2	Kulturní aktivity (kino, divadlo, koncerty)					
3	Sledování TV, brouzdání po internetu					
4	Sportování					
5	Setkávání se s ostatními Moldavany					
6	Setkávání se s českými kamarády/přáteli					

Četnost/frekvence kontaktu s rodinou a přáteli (sociální sítě s krajany) - **Jak často jste, když jste v České republice, v přímém kontaktu s rodinnými příslušníky, přáteli a známými v Moldavsku?** (vyberte jednu možnost v každém řádku)

		Několikrát týdně	Až čtyřikrát za měsíc	Méně než 4 krát za měsíc	Nikdy
1	Členové rodiny				
2	Přátelé, známí				

Frekvence cest do Moldavska - **Kolikrát celkem jste byl/a za poslední tři roky v Moldavsku?**

.....

FINANČNÍ UKAZATELE

Výše finančních remitencí - **Kolik peněz v eurech (1 euro = cca 26 Kč) jste převedl-a/ poslal-a (nebo poslal/a po prostředníkovi nebo předal/a při návštěvě Moldavska) domů do Moldavska během posledních 12 měsíců?** (zaškrtněte jednu možnost)

1.	méně než	100 EUR	
2.	101 EUR	až 400 EUR	
3.	401 EUR	až 800 EUR	
4.	801 EUR	až 1200 EUR	
5.	1201 EUR	až 1600 EUR	
6.	1601 EUR	až 1900 EUR	
7.	1901 EUR	až 2300 EUR	
8.	2301 EUR	až 2700 EUR	
9.	2701 EUR	až 3100 EUR	
10.	3101 EUR	až 3500 EUR	
11.	3501 EUR	až 3800 EUR	
12.	3801 EUR	až 5800 EUR	
13.	5801 EUR	a více	

Četnost/frekvence finančních remitencí - **Jak často jste v posledních 12 měsících odesílal/a nebo přivázel/a peníze do Moldavska?** (vyberte jednu možnost)

1. Jedenkrát za rok nebo méně často
2. 2x až 3x ročně
3. 4x až 11x ročně
4. Každý měsíc nebo častěji

MIGRAČNÍ UKAZATELE

Délka pobytu - **Do následující tabulky prosím vyplňte všechny Vaše zahraniční pobyty, které jste během života uskutečnil. Začněte se svým současným pobytem v Česku. Nezahrnujte kratší než jeden rok.** (V ANALÝZE POUŽIT ROZDÍL PŘÍJEZDU A ODJEZDU)

Datum příjezdu (rok)	Země	Typ povolení k pobytu/bez povolení k pobytu (karta D)	Postavení na trhu práce (karta E)	Datum odjezdu (rok)

Pravděpodobnost návratu - **Plánujete se někdy v budoucnu vrátit do Moldavska?** (vyberte jednu možnost)

1. Určitě ne
2. Je to velmi nepravděpodobné
3. Nevím
4. Je to velmi pravděpodobné
5. Určitě ano.